

**İŞÇİLEŞME SÜRECİNDE EKONOMİK KRİZİN İŞÇİ
AİLELERİNİN YAŞAMA TARZINA ETKİLERİ**

144213

Yücel CAN

Hacettepe Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü

144213

Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin
Sosyoloji Anabilim Dalı için öngördüğü

DOKTORA TEZİ

olarak hazırlanmıştır.

Ankara
Haziran, 2004

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Bu çalışma, jürimiz tarafından Sosyoloji Anabilim Dalında DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan N. G. ERG

Prof. Dr. Nevin Güngör ERGAN

Üye G. Arıkan

Prof. Dr. Gülay ARIKAN

Üye B. Dikeyilif

Prof. Dr. Beyl  DIKE LİGİL (Danışman)

Üye A. Baran

Doç. Dr. Aylin G rg n BARAN

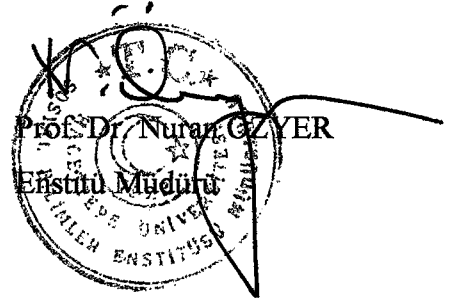
Üye E. Yazici

Doç Dr. Erdinç YAZICI

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen  ğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

3.7.2004

TEŞEKKÜR

Öncelikle, bütün lisansüstü eğitimim boyunca bana verdiği emekten ve her konuda sağladığı destekten dolayı tez danışmanım Prof.Dr Beylü Dikeçligil'e teşekkürü bir borç bilirim.

Doktora tez izleme komitesinde görev alan Prof. Dr. Gülay Arıkan'a ve Doç. Dr. Aylin Görgün Baran'a yapıcı eleştirilerinden dolayı teşekkür ederim.

Lisansüstü eğitimim boyunca desteklerini üzerimde hissettiğim Sosyoloji Bölümü'nün bütün öğretim üyelerine, ayrıca bir anne şefkatiyle üzerimize titreyen bölüm sekreteri sevgili Hasibe Uzun'a çok teşekkür ederim.

Her sıkıştığımızda bizden yardımlarını esirgemeyen Sosyal Bilimler Enstitüsü çalışanlarını anmadan geçemeyeceğim.

İstatistik Bölümü öğretim üyelerinden sayın Prof.Dr. Hülya Çıngı'ya örneklem seçimi, sayın Doç. Dr. Tülay Saraçbaşı'na da hipotez test etme konusunda sağladıkları yardımlardan dolayı teşekkür ederim.

Sevgili eşime ve yaşama sevincim kızlarıma bana sağladıkları moral destekten dolayı müteşekkirim.

Ağır çalışma koşullarında bana zaman ayıran ve anket formlarını cevaplamayı kabul eden işçi arkadaşlarıma sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

ÖZET

İşçileşme sürecinde Şubat 2001 ekonomik krizinin işçi ailelerinin yaşama tarzına etkilerini belirlemeyi hedefleyen bu çalışma, krizleri sadece ekonomik boyutuyla ele alan yaklaşımlara eleştirel bir bakış getirmeyi ve krizleri toplumsal boyutta ele almanın önemini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Gelişmekte olan ve kronik krizlerin pençesinden bir türlü kurtulamayan bir ülke olan Türkiye’de, küçük ölçekli işletmelerde çalışan işçilerin işçileşme süreçleri çerçevesinde değerlendirildiği ve çalıştıkların işin ve işyerlerinin, Batılı anlamda ideal bir işyeri ölçütüne göre, ne durumda olduğunu belirlemeyi amaçlayan bu çalışma kapsamında, Sosyal Sigortalar Kurumu Genel Müdürlüğü (SSK) istatistikleri temel alınarak, Ankara Mobilyacılar Sitesi (AMS) imalathanelerinde çalışan 383 işçiyle görüşülmüş ve sonuçlar SPSS paket programında değerlendirilmiştir.

Mobilya imalathanelerinde çalışan işçilerin genel bir profilinin çıkarıldığı araştırmada, ilgili hipotezlerin sınanması sonucunda; ekonomik krizin işçi ailelerinin yaşama tarzı üzerinde olumsuz yönde etkide bulunduğu, işçilerin çalışma koşullarının olumsuzluklarla dolu olduğu ve işçilerin işçileşme sürecini tamamlamadıkları görülmüştür.

Dolayısı ile, kriz ekonomik olmanın da ötesinde bir toplumsal krizdir ve tatmin edici bir kriz teorisi oluşturmak krizi ancak bir toplumsal kriz olarak ele almakla mümkündür.

ABSTRACT

The aim of the study is to determine the effects of the february 2001 economic crisis on the life style of working class families. The study also aims at offering a critical perspective towards those approaches that regard the crisis as only economic facts and at emphasizing the importance of social aspects of the crisis.

Turkey is a developing country and can not avoid chronic economic crisis. This study is concerned with the workers in the small-scale enterprises. The sample of the study includes a total 383 workers in the Ankara Furniture Site. In order to obtain data, interviews were made with the workers. The data collected were analysed using the SPSS.

The study develops profiles of the workers involved. It is found that the economic crisis influenced the workers' family life in a negative way and that there are certain negative aspects in the working conditions. It is also determined that the being worker process has not been completed.

Thus, this crisis is a social crisis beyond its economic characteristics. In order to developed a satisfactory theory of crisis, its social aspects should also be taken into consideration.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

TEŞEKKÜR.....	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
TABLolar LİSTESİ.....	ix
ŞEKİLLER.....	xiii
KISALTMALAR	xiv
GİRİŞ.....	1
 I. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE METODU	 5
1.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU	5
1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE YAKIN HEDEFLERİ.....	5
1.3. ÖNEM VE GEREKÇELER.....	7
1.4.ARAŞTIRMANIN METODOU.....	9
1.4.1. Araştırmanın Yaklaşımı: Temel Kabuller	10
1.4.1.1. Teorik-Metodolojik Yaklaşımın Temel Kabulleri.....	10
1.4.1.2. Araştırma Konusu ve Yöntemi ile İlgili Temel Kabuller	11
1.4.2. Araştırma Konusuna İlişkin Temel Kabuller Ve Hipotezler	12
1.4.2.1. Ekonomik Kriz ve Çalışma Koşullarına İlişkin Temel Kabuller ve Hipotezler	12
1.4.2.2. Yaşama Tarzına İlişkin Temel Kabul ve Hipotezler	15
1.5. YÖNTEM VE TEKNİKLER	17
1.5.1. Karşılaşılan Güçlükler	17
1.6. KAPSAM VE SINIRLILIKLAR.....	19
1.7. VERİ KAYNAKLARI VE VERİ TOPLAMA TEKNİKLERİ	19
1.7.1.Evren	20
1.7.2. Örneklem	20

2. KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVE.....	21
2.1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	21
2.1.1. Kriz/ Ekonomik kriz.....	21
2.1.1.1. Ekonomik Krizin Mahiyeti.....	22
2.1.1.2. Ekonomik Krizin Nedenleri	23
2.1.1.3. Krizlerin Belli Başlı Özellikleri.....	23
2.1.1.4. Kanonik Kriz Modeli.....	24
2.1.1.5. Krizlerin Bulaşması	25
2.1.2. Toplumsal yapı	25
2.1.3. Aile / İşçi ailesi.....	26
2.1.4. Alt kültür	28
2.1.5. Yaşama tarzı	28
2.1.6. Anomi.....	29
2.1.7. Vasıflı, Yarıvasıflı ve Vasıfsız İş	30
2.2. TEORİK ÇERÇEVE	32
2.2.1. YAŞAMA TARZININ UNSURLARI	32
2.2.2. İYİ İŞLERİN VE KÖTÜ İŞLERİN ÖZELLİKLERİ:	
EUGENE SCHNEIDER.....	33
2.2.2.1. Bilimsel İşletme Yönetimi: Taylorizm.....	34
2.2.3. GÜÇSÜZLÜK, ANLAMSIZLIK, NORMSUZLUK	
VE KENDİNE YABANCILAŞMA: MELVIN SEEMAN.....	35
2.2.4. İŞÇİLEŞME SÜREÇLERİ: MARX.....	38
2.2.4.1. Eksik İşçileşme.....	38
2.2.4.2. Sendikal Haklara Sahip Olma	39
2.2.4.3. Sosyal Güvence	40
2.2.4.4. Hak Arama.....	40
2.2.4.5. Ücret	41
2.2.4.6. İşçi Sınıfı Kültürü.....	42
2.2.4.7. Yönetime Katılma	42

3. ANKARA MOBİLYACILAR SİTESİ İMALATHANELERİNDE

ÇALIŞAN İŞÇİLER VE AİLELERİNE İLİŞKİN BULGULAR.....44

3.1. İŞÇİLER VE AİLELERİNİN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ 44

3.1.1. Kırdan Kente Göç.....44

3.1.2. Cinsiyet.....45

3.1.3. Medeni Durum.....46

3.1.4. Yaş.....46

3.1.5. Eğitim 47

3.1.6. Ailedeki Birey Sayısı.....49

3.1.7. Ailede Kimlerle Birlikte Yaşadıkları.....51

3.1.8. Eşin Çalışıp Çalışmadığı 52

3.1.9. Eşin Çalışmama Nedeni 53

3.1.10. Evde Kararları Kimin Verdiği 54

3.1.11. Boşanma 54

3.1.12. Ev Sahipliği Durumu.....55

3.1.13. Oturulan Evin Türü.....56

3.1.14. Ailede Kaç Kişinin Gelir Getiren Bir İşte Çalıştığı.....56

3.1.15. Ek Gelir 57

3.1.16. Kendilerini Hangi Gelir Grubuna Dahil Ettikleri.....58

3.1.17. Oturulan Semt.....59

3.1.18. Oturduğu Semti Seçme Nedeni 60

3.1.19. Boş Zaman Faaliyetleri.....61

2.1.20. Kendilerini Hangi Dünya Görüşüne Dahil Ettikleri.....62

3.2. ÇALIŞILAN İŞİN VE İŞYERİNİN ÖZELLİKLER 64

3.2.1. Yapılan İşin Vasfı Gerekçeleri- Gerektirmediği.....64

3.2.2. Sendikal Haklar 67

3.2.3. Sosyal Güvence 67

3.2.4. İşçilerin Karşı Karşıya Oldukları Sorunlar.....68

3.2.5. İşyerinde Uyuşmazlık.....70

3.2.6. Ücret 73

3.2.7. İşçi Sınıfı Bilinci.....75

3.2.8. Site Çalışanları Tarafından Düzenlenen Esnaf Eylemi 76

3.2.9. Çalışılan İşin ve İşyerinin Özellikleri.....77

3.2.9.1. İşin Kısa Ya da Uzun Süreli Olması.....	78
3.2.9.2. Ustabaşının Tutumu.....	78
3.2.9.3. Çalışma Hızını Ayarlama Fırsatı	80
3.2.9.4. Örgütlenme Özgürlüğü	80
3.2.9.5. İşyerinde İlişkiler.....	81
3.2.9.6. İdarenin Tutumlarıyla İlgili Bilgilenme İmkânı	84
3.2.9.7. Sağlık Ve Güvenlik Tedbirlerinin Alınması.....	85
3.2.9.8. Çalışılan Ortamın Temizliği	86
3.2.9.9. Rahat Çalışma İçin Sıcaklık Ve Aydınlatma.....	86
3.2.9.10. Üst Sınıftan İnsanlarla Birlikte Çalışma.....	87
3.2.9.11. Küçük Ayrıcalıklar Elde Etme Fırsatı	88
3.2.9.12. Güçsüzlük Duygusu.....	89
3.3. BİR ALT KÜLTÜR GRUBU OLARAK SİTE ÇALIŞANLARI.....	90
3.3.1. İşçilerin ‘Siteci’ Tanımlamasına İlişkin Tutumları	90
3.3.2. Sitelerde Çalışan İşçilerin Ortak Özellikleri.....	92
3.3.3. İşçilerin Mahalle Sakinleriyle Olan İlişkileri	93
3.3.4. İşçilerin Arkadaş Çevreleri.....	94
4. BİR TOPLUMSAL KRİZ OLARAK EKONOMİK KRİZ	96
4.1. İŞÇİLERİN EKONOMİK KRİZİ TANIMLAMA BİÇİMLERİ VE GELECEK BEKLENTİLERİ.....	96
4.1.1. İşçilerin Krizi Tanımlama Biçimi.....	97
4.1.2. Gelecek Beklentisi.....	97
4.1.3. Sorunlarla Baş Etme	98
4.1.4. Sorunları Algılama Şekli	99
4.1.5. Oy Verme	100
4.1.6. Ekonomik Kriz ve Sorumluları	101
4.1.7. Hükümet Uygulamaları1	102
4.1.8. Krizden Çıkmanın Yolu	103
4.2. EKONOMİK KRİZİN VE ÇALIŞMA KOŞULLARININ YABANCILAŞTIRICI ETKİSİ.....	104
4.2.1. Anlamsızlık Duygusu.....	104
4.2.2. Normsuzluk	104
4.2.3. Kendine Yabancılaşma.....	106

5. EKONOMİK KRİZ İLE YAŞAMA TARZI ARASINDAKİ İLİŞKİ	109
5.1. EKONOMİK KRİZİN YAŞAMA TARZININ UNSURLARI	
ÜZERİNE YAPTIĞI ETKİ	109
5.1.1. Barınma	109
5.1.2. Beslenme	110
5.1.3. Eğitim	110
5.1.4. Giyim	111
5.1.5. Sağlık	111
5.1.6. Eğlence	112
5.1.7. Ulaşım	113
5.1.8. Tasarruf	114
5.1.9. Aile Bireyleri Arasındaki İlişkiler	114
5.1.9.1. Eşle Olan İlişkiler	115
5.1.9.2. Çocuklarla Olan İlişkiler	116
5.1.10. İşverenle Olan İlişkiler	117
5.2. İŞÇİLER VE AİLELERİNİN EKONOMİK SORUNLARLA	
BAHŞETME STRATEJİLERİ VE GELECEK BEKLENTİLERİ	117
5.2.1. Refah Devleti ve Refah Rejimi	117
5.2.2. Yardım Alıp-Almadıkları	118
5.2.3. Yardım Almama/Alamama Nedenleri	119
5.2.4. Kimden/Kimlerden Yardım Aldıkları	121
6. HİPOTEZLERİN TEST EDİLMESİ	122
6.1. EKONOMİK KRİZ ÇALIŞMA KOŞULLARI	
VE YABANCILAŞMA KONUSUNDAKİ	
HİPOTEZLERİN TEST EDİLMESİ	122
6.2. YAŞAMA TARZINA İLİŞKİN HİPOTEZLERİN TEST EDİLMESİ	139
7. GENEL DEĞERLENDİRME	155
SONUÇ	166
KAYNAKÇA	168
ANKET FORMU	178

TABLolar LİSTESİ

Tablonun Adı

Sayfa No

Tablo 1. İşçilerin Doğum Yerleri.....	45
Tablo 2. İşçilerin Cinsiyeti.....	45
Tablo 3. İşçilerin Medeni durumu.....	46
Tablo 4. İşçilerin Yaşları	46
Tablo 5. İşçilerin Eğitim Durumu.....	47
Tablo 6. İşçilerin Hangi Yolla Evlendikleri.....	48
Tablo 7. İşçi Ailelerinin Hane Büyüklüğü.....	49
Tablo 8. İşçilerin Kimlerle Birlikte Yaşadıkları.....	51
Tablo 9. Eşin Çalıp Çalışmadığı	52
Tablo 10. İşçilerin Eşlerinin Çalışmama Nedeni.....	53
Tablo 11. Evde Kararları Kimin Aldığı.....	54
Tablo 12. İşçilerin Ne Zaman Boşandıkları.....	55
Tablo 13. Oturulan Evin Mülkiyeti.....	55
Tablo 14. Oturulan Evin Türü.....	56
Tablo 15. İşçi Ailesinde Gelir Getiren Bir İşte Çalışanlar.....	56
Tablo 16. Ek Gelir Durumu.....	57
Tablo 17. İşçilerin Dahil Oldukları Gelir Grubu.....	58
Tablo 18. İşçilerin Oturdukları Semtler.....	59
Tablo 19. İşçilerin Oturdukları Semti Seçme Nedenleri.....	60
Tablo 20. İşçilerin Boş Zaman Faaliyetleri.....	62
Tablo 21. İşçilerin Kendilerini Tanımlayış Biçimleri.....	63
Tablo 22. İşçilerin İşleri Hakkındaki Düşünceleri.....	65
Tablo 23. İşçilerin Kaç Yaşında Olduklarına Göre İşleri Hakkındaki Düşünceleri.....	66
Tablo 24. İşçilerin Sendikal Durumları	67
Tablo 25. İşçilerin Sosyal Güvenlik Durumları.....	67
Tablo 26. İşçilerin İşyerinde Karşı Karşıya Oldukları Sorunlar.....	68
Tablo 27. İşçilerin İşverenle Uyuşmazlığa Düştüklerin Başvurdukları	

Tedbirler	70
Tablo 28. Sosyal Güvenceye Sahip Olma Durumuna Göre	
İşverenle Uyuşmazlığa Düşüklerinde Başvurdukları Yollar.....	72
Tablo 29. İşçilerin Evine Ayda Giren Para Miktarı	74
Tablo 30. İşçilerin Ayrı Bir Sınıf Oluşturdukları Konusundaki Düşünceleri	75
Tablo 31. İşçilerin Kendilerini İşçi Sınıfına Dahil Edip Etmedikleri.....	76
Tablo 32. İşçilerin Site Çalışanları Tarafından Düzenlenen	
Eyleme Katılma Durumları	77
Tablo 33. İşçilerin Çalıştıkları İşyerinin Özellikleri.....	78
Tablo 34. Çalışılan İşyerinde Ustabaşının Tutumu.....	79
Tablo 35. İşçilerin Çalışma Hızlarını Ayarlama Durumları.....	80
Tablo 36. İşçilerin Örgütlenme Durumu	80
Tablo 37. İşçilerin İşyerinde Birbirleriyle Olan İlişkileri.....	81
Tablo 38. İşin/işyerinizin Özelliklerine Göre Etrafındaki İnsanlara Rağmen	
Kendini Yalnız Hissetme.....	83
Tablo 39. İşçilerin Yönetimin İşe İlişkin Tutumları Hakkında Bilgilenme Durumları..	84
Tablo 40. İşyerinde Sağlık-Güvenlik Tedbirlerinin Durumu.....	85
Tablo 41. İşyerinde Çalışılan Ortamın Durumu.....	86
Tablo 42. İşyerinde Sıcaklık ve Aydınlatma.....	87
Tablo 43. İşçilerin Sınıfsal Konumları	88
Tablo 44. İşyerinde İşçilerin Durumları.....	88
Tablo 45. İşçilerin İşlerini Yaparlarken Kendi Düşüncelerini Uygulama İmkanları.....	89
Tablo 46. İşçilerin Yaptıkları İşten Zevk Alıp Almadıkları.....	90
Tablo 47. İşçilerin Siteci Tanımlamasına İlişkin Tutumları.....	91
Tablo 48. İşçilere Göre Siteci Olmanın Ortak Özellikleri.....	92
Tablo 49. İşçilere Mahalle Sakinlerinin Tepkileri.....	93
Tablo 50. İşçilerin Arkadaş Çevresinin Kimlerden Oluştugu	94
Tablo 51. İşçilerin Şubat 2001'de Yaşanan Ekonomik Krizi Nasıl Tanımladıkları	97
Tablo 52. Geleceğe İlişkin Düşünceleri	97
Tablo 53. İşçilerin Ekonomik Krizin Hayatlarında Meydana Getirdiği	
Olumsuzlukları Bertaraf Etme Konusundaki Düşünceleri	98
Tablo 54. İşçilere Göre Türkiye'nin En Önemli Sorunun Ne Olduğu.....	99
Tablo 55. Ekonomik Krizin İşçilerin Oy Kullanma Tercihlerine Etkisi	100
Tablo 56. İşçilerin Ekonomik Krizin Sorumlusu Olarak Kimi Gördükleri.....	101

Tablo 57. İşçilerin Hükümetin Uygulamalarıyla Krizden Çıkılıp Çıkılamayacağı	
Konusundaki Düşünceleri	102
Tablo 58. İşçilere Göre Krizden Çıkmanın Yolunun Ne Olduğu.....	103
Tablo 59. İşçilerin Çevrelerinde Olup Bitenlere İlişkin Düşünceleri.....	104
Tablo 60. İşçilerin Hayatta Çalışarak Bir Yerlere Gelebilecekleri	
Konusundaki Düşünceleri	105
Tablo 61. İşçilere Göre Başarılı Olmanın Ölçüsü	106
Tablo 62. İşçilerin İşlerini Severek Yapıp Yapmadıkları.....	107
Tablo 63. İşçilerin Yaptıkları İşten Elde Ettikleri Kazanç Hakkındaki Düşünceleri	107
Tablo 64. İşçilerin Çocuklarının Kendi Mesleğini Yapması	
Konusundaki Düşünceleri	108
Tablo 65. Ekonomik Krizin Etkisiyle Taşınmazını Satanlar	109
Tablo 66. Gıda Harcamalarında Kısıtlamaya Gidenler	110
Tablo 67. Çocuğunu/Çocuklarını İlköğretimden Sonra Okuldan	
Almak Zorunda Kalanlar	110
Tablo 68. Giyim Harcamalarında Kısıtlamaya Gidenler.....	111
Tablo 69. Sağlık Harcamalarından Kısıtlamak Zorunda Kalanlar	111
Tablo 70. Boş Zaman Faaliyetleri	112
Tablo 71. Ulaşım Harcamalarında Kısıtlamaya Gidenler	113
Tablo 72. İşçilerin Tasarruf Davranışları	114
Tablo 73. Ekonomik Krizin Eşler Arasındaki İlişkilere Etkisi.....	115
Tablo 74. Ekonomik Krizin İşçilerin Çocuklarıyla İlişkilerine Etkisi	116
Tablo 75. Ekonomik Krizin İşçilerin İşverenle İlişkilerine Etkisi	117
Tablo 76. Ekonomik Krizin Etkisiyle Yardım Alma Durumu	118
Tablo 77. Yardım Almama/Alamama Nedeni.....	120
Tablo 78. Yardım Alınan Yerler	121
Tablo 79. Çalışma Hızını Ayarlama Serbestliğine Göre İşini Yaparken	
Kendi Düşüncelerini Uygulama İmkânı.....	123
Tablo 80. Çalışma Hızını Ayarlama Serbestliğine Göre Yaptığı İşten Zevk Alma.....	124
Tablo 81. Örgütlenme Özgürlüğüne Göre İşini Yaparken Kendi Düşüncelerini	
Uygulama İmkânı	125
Tablo 82. İdarenin Tutumlarıyla Bilgilenme Derecesine Göre	
Yaptığı İşten Zevk Alıp Almadığı.....	127
Tablo 83. Çalışma Hızını Ayarlama Serbestliğine Göre Kendini Yalnız Hissetme.....	128

Tablo 84. Çalışma Hızını Ayarlama Serbestliğine Göre Çevrede Olup Bitenlere Anlam Verememe	129
Tablo 85. Çalışma Hızını Ayarlama Serbestliğine Göre Karşılaştığı Sorunları Çözebilme Gücü	131
Tablo 86. Çalışma Hızını Ayarlama Serbestliğine Göre Sık Sık Önemsiz Bir İnsan Olduğunu Düşünme	132
Tablo 87. Sağlık ve Güvenlik Tedbirlerinin Alınmasına Göre Yaptığı İşten Zevk Alma	134
Tablo 88. Sağlık ve Güvenlik Tedbirlerinin Alınmasına Göre Çevresindeki Olaylara Anlam Verememe	135
Tablo 89. Sağlık ve Güvenlik Tedbirlerinin Alınmasına Göre Karşılaştığı Sorunlarla Başedebilme	136
Tablo 90. İdarenin Tutumları Konusunda Bilgilenme İmkanına Göre İşini Yaparken Kendi Düşüncelerini Uygulama İmkânı	138
Tablo 91. İcralık Olma Durumuna Göre Eşiyle Olan İlişkileri	140
Tablo 92. Ev Eşyalarını Satmak Zorunda Kalmaya Göre Eşiyle Olan İlişkileri	141
Tablo 93. İşveren İken İşçi Pozisyonuna Düşmeye Göre Eşiyle Olan İlişkileri	142
Tablo 94. İcralık Olmaya Göre Çocuklarıyla Olan İlişkileri	143
Tablo 95. Bazı Ev Eşyalarını Satma Durumuna Göre Çocuklarıyla Olan İlişkileri	145
Tablo 96. İşveren İken İşçi Pozisyonuna Düşmeye Göre İşçilerin Çocuklarıyla Olan İlişkileri	146
Tablo 97. İşverenle İlişkilerine Göre Hayatında Meydana Gelen Olumsuzlukları Bertaraf Edeceğine Olan İnancı	147
Tablo 98. Ailesinin Yanına Taşınmaya Göre Çalışarak Bir Yerlere Gelebileceğine Olan İnancı	149
Tablo 99. Zararlı Alışkanlıklar Edinmeye Göre Çalışarak Bir Yerlere Geleceğine Olan İnancı	150
Tablo 100. İcralık Olmaya Göre Gıda Harcamalarında Kısıntıya Gitme	151
Tablo 101. Evini Satmak Zorunda Kalmaya Göre Aile Yanına Taşınma	152
Tablo 102. Gayrimenkulünü Satmaya Göre Yardım Alma	153
Tablo 103. Sosyal Güvenceden Yoksun Olmaya Göre Sağlık Harcamalarından Kısımak Zorunda Kalma	154

ŞEKİLLER**Sayfa No**

Şekil 1. Araştırma Modeli	7
Şekil 2. Bireysel Uyum Biçimleri Tipolojisi.....	30
Şekil 3. Yaşama Tarzının Unsurları	33
Şekil 4. İşin ve İşyerinin Özellikleri.....	34

KISALTMALAR

SSK: Sosyal Sigortalar Kurumu Genel Müdürlüğü

AMS: Ankara Mobilyacılar Sitesi

GİRİŞ

Kriz analizleri genel olarak makro ekonomi-politik boyut ile sınırlandırılır. Ne var ki ekonomik olaylar toplumsal olaylardan bağımsız değildir. Krizin bu toplumda yarattığı olumsuzluklar krizin organik bir parçasıdır ve analize dahil edilmelidir. Kriz ekonomik olduğu kadar toplumsal olarak da ele alınmalıdır. Tatmin edici bir teori oluşturabilmek, krizin dinamiklerini ve muhtemel etkilerini kavramak ve bir toplumsal kriz olarak da analiz etmekle mümkündür.

İşte bu gerçekten hareketle, araştırmanın amacı Şubat 2001 Ekonomik krizinin Ankara Mobilyacılar Sitesi mobilya imalathanelerinde çalışan işçiler ve ailelerinin yaşama tarzına yaptığı etkileri belirlemek, çalışma koşullarının olumsuzluğunun işçilerde meydana getirdiği yabancılaşmaya dikkat çekmek ve söz konusu işçileri işçileşme süreçleri¹ çerçevesinde değerlendirmek olarak belirlenmiştir. Halihazırda ekonomik sorunlarla karşı karşıya olan işçiler ve aileleri, ekonomik krizle birlikte daha da zor duruma düşmüşlerdir. Ekonomik kriz işçi ailelerini tüketim harcamalarını kısmaya zorlamış, işçi ailesinde aile içi ilişkilerin bozulmasına neden olmuştur.

¹ İşçileşme klasik anlamda üretim araçları mülkiyetini kaybederek, emek piyasasına ücretli olarak katılma biçiminde tanımlanabilir. İşçileşme süreci analizinin geçmişi, Karl Marx'ın insanın ihtiyacı olan ürünlerin yaratılması için insan emeğini devreye sokan araçlara duyduğu ilgiye dayandırılabilir. Bu süreç toplumsal düzeyde örgütlenmiştir ve tarihsel bakımdan farklı üretim tarzlarına göre değişiklik göstermektedir. Kapitalizmde üretim dahilindeki şeyler ya da nesneler arasındaki bir ilişki gibi görünen bu süreç aslında üretim araçlarının sahipleri ile onların emrinde çalışanlar arasındaki bir toplumsal ilişkiyi yansıtmaktadır. Bu ilişkiyi kavramanın anahtarı, emek süreci yönetiminin üretim aşamasında yatmaktadır. Özellikle Avrupa'da on sekizinci yüzyıldan başlayarak yirminci yüzyıla kadar devam eden bir süreci betimlemek için kullanılmıştır. Kuşkusuz işçileşme sürecini yalnızca ekonomik-teknolojik değişimlerin sonucu olarak görmemek gerekir. Bu süreç aynı zamanda ideolojik ve siyasal ilişkiler ve etkileşimlerin de geliştiği, böylece bu ilişkiler ve etkileşimler kültürünün/örüntülerinin oluşturduğu toplumsal öznelere inşa edildiği, diğer bir anlatımla, işçi sınıfı özelliklerinin kazanıldığı bir süreçtir. (Balibar ve Wallerstein 1991:163)

Mobilyacılar Derneği'nden aldığımız bilgiye göre, Ankara Mobilyacılar Sitesi mekansal büyüklük ve çalışan sayısı itibarıyla Türkiye'nin en büyük, dünyanın sayılı mobilya komplekslerinden biridir. Ne var ki Site'nin fiziki büyüklüğüne paralel bir niteliksel dönüşümü ve rasyonelleşmeyi gerçekleştirmediği gözlenmiştir.² Üretim hala eski sayılabilecek bir teknolojiyle (işçiler iş kazalarının çoğunlukla yenilenmeyen makinalardan kaynaklandığını belirtmişlerdir), çok küçük imalathanelerde (imalathanelerin çoğunda dört beş kişi çalışmaktadır), yapılmaktadır. Eşgüdüm ve organizasyondan yoksun biçimde üretim ve pazarlama yapan imalathaneler, karşılaştıkları küçük bir krizde bile varlıklarını devam ettirmekte zorlanmaktadırlar. Bu durum bu imalathanelerde çalışan işçilerin yaşama tarzına doğrudan yansımaktadır.

Daha çok imalathanelerde çalışan işçilere odaklı yürüttüğümüz araştırmada; Mobilyacılar Derneği yöneticilerinden alınan Site'ye ve imalathanelere ilişkin genel bilginin ardından, imalathanelerin büyük bölümü bilakis gezilerek işçilerin çalışma koşulları yerinde görülmüş, imalathane sahipleriyle ve işçilerle görüşmeler yapılmış, son olarak da mobilya imalathanelerinde çalışan işçilere anket uygulanmıştır. İmalathanelerde geçirdiğimiz yaklaşık iki buçuk aylık süre zarfında, araştırmaya karşı, imalathane sahiplerinin isteksiz tavrına karşılık, işçilerin istekliliği gözden kaçmamıştır. İmalathane sahipleri bu tür araştırmaların hiçbir yarar sağlamayacağı düşüncesini sık sık dile getirirlerken; işçiler, sorunlarını dile getirmeye yardımcı olduğunu düşündükleri, bu tür araştırmaların daha da çoğalmasını istediklerini belirtmişlerdir.

²“Piyasanın asli mantığı, başlangıçtan itibaren ve ortaya çıkan her fırsatta malları kar amacıyla satarak çıkarlarını maksimize eden ve rasyonel olarak kendi çıkarını düşünen bireyleri devreye soktu. Daha ayrıntılı söylemek gerekirse, sürekli daha eksiksiz ticaret ağlarını, ama her şeyden önce maliyetlerin düşürülmesiyle ticari karların artırılmasını ve sürekli olarak gelişen üretim tekniklerinin talep edilmesiyle de giderek artan bir işbölümünü ve uzmanlaşmayı gerekli kıldı.” (Wood 2003:23)

İşverenin isteksizliğine işçilerin ise yoğun talebine neden olan etkenlerin aslında aynı olduğu, ancak üretim araçlarına sahip olan taraf ile sahip olmayan tarafların farklı çıkar gruplarını temsil ediyor olmalarından kaynaklanan bir paradoksun bu duruma neden olduğu görülmektedir. Çalışma koşullarına, ücrete, sendikacı naklara ve sosyal güvenceye ilişkin olumsuzluklar yumağından oluşan nedenler, yani işçinin mağduriyetleri, işveren açısından kendi lehine rant sağlama araçları haline dönüşmüştür. İşverenlerin teknoloji yenileme, ücretleri iyileştirme ya da işçiye sosyal güvence sağlama işinde kullanması gereken parayı bu alanlarda kullanmadığı görülmektedir.³

Araştırmanın konusunun, amacının, önem ve gerekçelerinin, temel kabul ve hipotezlerin belirlendiği birinci bölümde araştırmanın genel bir çerçevesi çizilmiştir.

İkinci bölümde araştırma kapsamında analiz araçları olarak kullanılan kavramlara ve kuramlara yer verilmiştir.

İşçileşme süreçleri çerçevesinde Ankara Mobilyacılar Sitesi imalathanelerinde çalışan işçiler ve ailelerinin profilinin çıkarıldığı üçüncü bölümde, işçiler ve ailelerine ilişkin demografik bilgilere yer verilmiştir. Mobilya imalathanelerinde çalışan işçiler işçileşme sürecini tamamlayamazken, ekonomik

³ “Emeğin toplumsal üretkenliğini artırmayı hedefleyen bütün yöntemler, tek tek emekçilerin zararına olarak hayata geçirilir, üretimin gelişmesini hedefleyen bütün araçlar, üreticiler üzerinde bir tahakküm kurma ve onları sömürme araçlarına dönüşür, bu araçlar, çalışanları neredeyse kötürüm bırakarak bir insan sureti haline getirir, bir makinenin dişlisi düzeyine indirir, çalışmasından alacağı en ufak bir sevince bile izin vermez ve emeğini nefret edilen bir eziyete çevirerek, bilimin bağımsız bir güç olarak sürece katılmasıyla aynı oranda, emek sürecinin entelektüel potansiyelinden uzaklaştırır; emekçinin çalışma koşullarını kötüleştirir, emek sürecinde onu acımasızlığıyla nefret uyandıran bir despotizme bağlı kılar; bütün ömrünü bir çalışma zamanı haline getirerek, karısını ve çocuklarını sermayenin acımasız tekerleklerinin altına atar...Bir kutupta sermaye birikimi varken...Öbür kutupta, yani sermaye biçiminde kendi ürününü üreten sınıfın tarafında sefaletin, yoğun ıstırapın, köleliğin, cehaletin, vahşetin ve zihinsel alçalmanın birikimi vardır. (Lukes 1998:31)

kriz de işçileşme sürecini olumsuz etkilemiştir. İşçiler düşük ücretle, sosyal güvenceden ve sendikal haklardan yoksun olarak çalışmaktadırlar.⁴

Ekonomik krizin bir toplumsal kriz oluşuna vurgu yapılan dördüncü bölümde; işçilerin ekonomik krizi tanımlama biçimlerine, işçilerin gelecek beklentilerine ve ekonomik krizin ve çalışma koşullarının işçiler üzerinde yaptığı yabancılaştırıcı etkiye yer verilmiştir. İşçiler ekonomik krizi toplum üzerinde yaptığı tahribat nedeniyle bir toplumsal kriz olarak tanımlamışlardır. Ekonomik kriz ve olumsuz çalışma koşulları işçilerin yaptıkları işe ve içinde yaşadıkları topluma karşı yabancılaşmalarına neden olmuştur.

Ekonomik kriz ile yaşama tarzı arasındaki ilişkinin araştırıldığı beşinci bölümde, krizin işçi ailelerinin yaşama tarzına yaptığı etkiler belirlenmiştir. Ekonomik kriz zaten olumsuz koşullarda yaşayan işçi ailelerinin; barınma, beslenme, eğitim, giyim, sağlık, eğlence, ulaşım ve ilişkilerden oluşan yaşama tarzı üzerinde olumsuz etkide bulunmuştur.

Altıncı bölümde araştırmanın hipotezleri test edilmiş, aralarında ilişki aranan değişkenlere ilişkin çapraz tablolar oluşturulmuştur.

Araştırmanın son bölümü olan yedinci bölümse ise araştırma bulgularının genel bir değerlendirmesi yapılmıştır.

⁴ Hiç kuşku yok ki, düşük ücret politikasını savunanlar, sendikaların varlığına ve sendikal örgütlenmeye karşı çıkacaklardır. Çünkü bu görüşü savunanlara göre sendikalar, talep ettikleri yüksek ücretler nedeniyle işsizliği artırır. Bir ülkede işsizlik varsa, bunun nedenini, işçinin talep ettiği ücretin o anda piyasada oluşan düzeye göre yüksek olmasında görürler.” (Bağdadioğlu 1999:9)

İşçileşme süreçlerinden bir tanesi de işçi sınıfı bilinci ve kültürüne sahip olmaktır. İşçi sınıfının kendi kimliğini inşa etme sürecinde, toplumun diğer kesimlerine karşı kendi çıkarlarını koruma mücadelesi olarak tanımlayabileceğimiz sınıf bilinci enformel sektör içinde oluşamamıştır. Enformel sektörün düzensiz ve dağınık yapısı bu sektörde ‘emek kültürü’ oluşumunu da engellemiştir (Touraine 2002:99).

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE METODU

1.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU

Araştırmanın konusunu, Şubat 2001 Ekonomik krizinin Ankara Mobilyacılar Sitesi (AMS) imalathanelerinde çalışan işçiler ve ailelerinin yaşama tarzına yaptığı etkilerin araştırılması ve ilgili sitede çalışan işçilerin çalışma koşullarının işçileşme süreçleri bağlamında değerlendirilmesi oluşturmaktadır.

1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE YAKIN HEDEFLERİ

Bir araştırmanın amacı, yani ‘ne için’ yapıldığı hususu, çalışmanın rotasını tayin eder. Nihai hedef çoğu zaman netleştirilemez; çünkü hem birden fazla amacı kuşatabilir, hem de ara/yakın hedefleri de saran bir yumağa benzer. Bu nedenle amaç, araştırma konusu çerçevesinde yakın hedeflerle birlikte giderek açıklığa kavuşacaktır (Dikeçligil 1998:11).

Temel amacı; krizi ekonomik değil bir toplumsal kriz olarak analiz etmek, krizin yaşandığı toplumda ortaya çıkardığı olumsuzlukların krizin organik bir parçası olduğuna vurgu yapmak olan araştırmanın bu temel amacına bağlı ve onu tamamlayan bir diğer amacı da işçilerin krize atfettikleri anlamın ne olduğu ve işçi ailelerinin krizle baş etmek için hangi yollara başvurdıklarının belirlenmesidir.

Krizin toplumsal boyutunun önemini ortaya koyan araştırmaların bulunmayışı nedeniyle, çalışmanın bu yönüyle literatüre bir katkı sağlayacağı amaçlanmıştır.

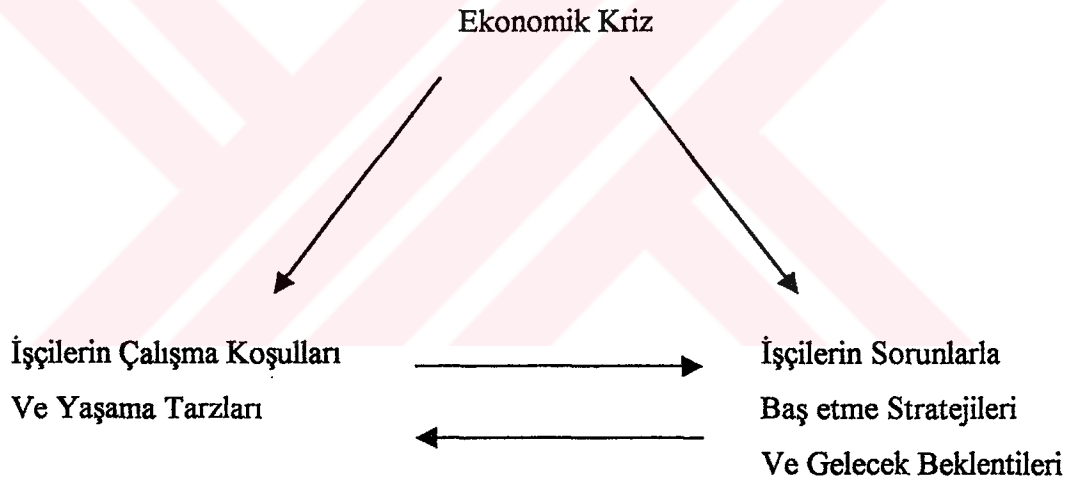
Araştırmamızın amacına, bir anlamda nihai hedefine ulaşmak için gerçekleştirilmesi gerekli ara basamaklara benzetebileceğimiz yakın hedeflerimiz aşağıda sıralanmıştır.

1. Ekonomik krizin işçi ailelerinin yaşama tarzına yaptığı etkileri, işçilerin çalışma-yaşama şartlarını ve sorunlarla başetme stratejilerini ve gelecek beklentilerini birbirleriyle etkileşimleri çerçevesinde belirleyerek analitik bilgilerin edinilmesi,
2. Ekonomik krizin işçi ailelerinin barınmaları üzerine yaptığı etkilerin belirlenmesi,
3. Ekonomik krizin işçi ailelerinin beslenme alışkanlıkları üzerine yaptığı etkilerin belirlenmesi,
4. Ekonomik krizin işçi ailelerinin giyim harcamalarına yaptığı etkilerin belirlenmesi,
5. Ekonomik krizin işçi ailelerinin sağlık harcamalarına yaptığı etkilerin belirlenmesi,
6. Ekonomik krizin işçi ailelerinin eğlence harcamalarına yaptığı etkilerin belirlenmesi,
7. Ekonomik krizin işçi ailelerinin haberleşme/ulaşım harcamalarına yaptığı etkilerin belirlenmesi,
8. Ekonomik krizin aile fertleri arasındaki ilişkilere yaptığı etkilerin belirlenmesi.
9. Ankara Mobilyacılar Sitesi imalathanelerinde çalışan işçilerin çalışma koşullarının işçileşme süreçleri bağlamında belirlenmesi.

10. İşçi ailelerinin sorunlarla başetme stratejilerinin ve gelecek beklentilerinin neler olduğunu belirlemek.

Bu amaçlar doğrultusunda araştırmanın birbirleriyle etkileşim halindeki üç boyutu aşağıdaki çizelgede kavramsallaştırılmıştır. Ekonomik krizin bağımsız değişken olduğu modelde, işçilerin çalışma koşulları ve yaşama tarzları ile işçilerin sorunlarla başetme stratejileri ve gelecek beklentileri birbirleriyle karşılıklı etkileşim halinde olan bağımlı değişkenleri oluşturmaktadırlar.

Şekil 1. Araştırma Modeli

1.3. ÖNEM VE GEREKÇELER

Ekonomik krizler bütün dünyada olduğu gibi ülkemizde de etkisini hissettiren, insanların dolayısıyla da toplumların hayatını olumsuz yönde etkileyen olağanüstü dönemlerdir. Ekonomik krizlerin toplumsal yapı üzerinde yaptığı tahribatlar ciddi boyutlara ulaşabilmektedir. Kapanan işletmeler, işini kaybeden işçiler, parçalanmış aileler, artan suç vakaları ekonomik krizlerin toplum üzerinde yapabileceği tahribatlardan ilk akla gelen birkaç tanesidir. Bu haliyle ekonomik kriz

toplumsal yapının işleyişini ve bütünlüğünü tehdit eden bozucu bir etken olarak ortaya çıkmaktadır. Ekonomik kriz barınma, beslenme, eğitim, giyim, sağlık, eğlence, haberleşme ve ulaşım ve ilişkilerden oluşan faktörlerin bileşimini ifade eden yaşama tarzı üzerinde etkide bulunmaktadır. Bizim bu araştırmadaki temel argümanımız ortaya çıkış nedenleri ve yol açtığı sonuçlar itibariyle krizlerin sadece ekonomik değil, aynı zamanda toplumsal kaynaklı da olduğu ve sonuçlarının da toplumsal nitelikli olduğu yönündedir. Ekonomik krizlerin toplumsal boyutuna vurgu yapılması araştırmanın önemini ve gerekçesini oluşturmaktadır. İşçi aileleri hakkında elde edilecek bilgiler sayesinde aile kurumunun içinde bulunduğu durum hakkında sınırlı da olsa bir tahminde bulunma noktasında araştırmamızın önemi daha belirgin biçimde ortaya çıkarmaktadır.

İşçi aileleri için yapılan bu çalışmanın, diğer toplum kesimleri için de bir model oluşturması. Ankara mobilyacılar sitesi imalathanelerinde çalışan işçilerin problemlerinin çözümünde ilgili kuruluşların sahip olduğu mevcut bilgi birikimine katkı sağlanması da araştırmamızın önemini artırmaktadır.

Polanyi (2000:243)'ye göre sosyal felaket, doğal olarak, ekonomik değil kültürel bir olgudur ve gelir göstergeleri veya nüfus istatistikleri ile ölçülemez.

“Ekonomik krizler genellikle makro ekonomi-politik boyutta ele alınmakta, etkileri de dünya sistemi boyutunda değerlendirilmektedir. Halbuki ekonomik düzey toplumsal düzeyden ayrı değildir. Krizin sözkonusu krizin meydana geldiği toplumsal kesimler üzerinde yaptığı etkiler de krizin organik bir parçasıdır ve analize dahil edilmelidir. Bu anlamda tatmin edici bir kriz teorisi oluşturmak krizi bir toplumsal kriz olarak analiz ederek mümkün olabilir” (Yıldızoğlu 1996: 350).

“Ekonomik krizlerin, bunların işleyişlerinin ve işlevlerinin iktisadi sistemin yapısı ile olan ilişkilerinden ve içinde bulundukları

toplumsal alandan, yaşanan çelişkilerden ve çatışmalardan soyutlanarak ele alınamayacağı bir gerçektir”(Rosier 1991: 9).

Çalışma ve yaşam koşulları açısından işçi sınıfının en kötü koşullara sahip kesimlerinden biri olan Ankara Mobilyacılar Sitesi imalathanelerinde çalışan işçilerin, işçileşme süreçleri bağlamında değerlendirilmesi araştırmamızın önemini artıran bir diğer unsur olma niteliğindedir. Ankara Mobilyacılar Sitesi imalathanelerinde çalışan işçilerin çalışma koşullarının sosyal güvence, sendikal haklar ve ücretten oluşan özlük haklarının ne durumda olduğunun belirlenmesi de araştırmamızı önemli kılan bir başka noktadır.

1.4. ARAŞTIRMANIN METODU

Bilimsel yöntemleri kullanarak toplum hayatı ile ilgili olgular hakkında bilgi sahibi olmanın alternatif yollarından birisi de saha araştırması yapmaktır. Bilimsel araştırma bilimsel yaklaşımı kullanarak sosyal dünya hakkında yeni bilgiler üretme sürecidir. Bir yaklaşımı bilimsel yapan ise onun metodolojisidir. Metodoloji kavramı, daha çok araştırmacının bakış açısının felsefi ve teorik referans çerçevesini ifade eden bir kavramdır. Metod kavramı ise, bilgi üretme sürecinin uygulama boyutu ile ilgilidir). Bilimsel bilgi üretme sürecinde zihinsel süreç ve verilerin toplanması ve analizi olan uygulama iç içe yürür. Bu nedenle bu ana başlık altında araştırmanın metodolojisinin, yaklaşım ve uygulama olmak üzere iki alt başlık halinde ele alınması daha uygun olacaktır. Böylece zihinsel süreci en açık biçimde gösteren ve yaklaşım kavramının netleşmesini sağlayan ‘sayılılar’ ile uygulamaya yön veren ‘hipotezler’ arasındaki görünmeyen vazgeçilmez bağlar sergilenmiş olacaktır (Dikeçligil 1998: 17).

1.4.1. Araştırmanın Yaklaşımı: Temel Kabuller

Varsayım, postulat ya da kaziye adı verilen sayılılar, bir yaklaşımın temel kabulleridir ve zorunlu olarak bilimsel faaliyetin temelinde yer alırlar. Sayılılar sınanması mümkün olmayan ve doğru olarak kabul edilmiş hareket noktalarıdır. Bilim de bütün diğer girişim ve çabalarımız gibi, açık veya üstü örtük bir takım temel inançlara dayanır. Varsayım denen bu inançlarımız düşünme ve hareketlerimizin temelde yatan gerekçelerini oluşturur. Örneğin, sabahleyin rastladığımız bir kimseye ‘günaydın’ dememiz gibi son derece basit bir davranışın bile dayandığı bir varsayım vardır. Hitap ettiğimiz kişinin Türkçe bildiğini farz etmiş olmalıyız ki, ona başka bir dilde değil Türkçe’de seslenmiş olalım. Bunun gibi, çok daha karmaşık bir etkinlik olan bilimsel araştırma da, çoğu kez ifade edilmeyen, hatta belki bilinç altında tutulan, bazı temel inanç ve varsayımlara dayanmaktadır (Yıldırım 2000:21).

1.4 1.1. Teorik-Metodolojik Yaklaşımın Temel Kabulleri

Bir araştırmada yaklaşımı belirleyen ve gösteren temel kabuller konuya bakış açısını verirken, hipotezler ise bu bakış açısı içinde sınanmak üzere ileri sürülen ve araştırmanın sınırlarını belirleyen önermelerdir.

Araştırmanın dayandığı sosyolojik-metodolojik yaklaşımın temel sayılıları. (Dikeçligil 1997:656-660):

Temel Kabul 1: Fert ve toplum arasında birinin diğerini belirlediği tek taraflı bir ilişki değil, karşılıklı etkileşim vardır. Bu bağlamda ekonomik krizin işçi ailelerinin yaşama tarzına yaptığı etkileri, işçilerin çalışma-yaşama koşullarından, işçiler ailelerinin sorunlarla başetmek için geliştirdikleri stratejilerden ve gelecek vizyonlarından bağımsız olarak düşünemeyiz.

Temel Kabul 2: Etkileşime katılan faktörlerin etkileşimdeki ağırlık payları zaman ve mekan şartlarına göre değişir; çünkü faktörlerin değişmeyen niteliklerinin yanı sıra zamana ve mekana göre değişen nicel ve nitel özellikleri söz konusudur.

Temel Kabul 3: Sosyo-kültürel olgular birbiri ile bağıntılı, iç içe geçmiş üç boyutlu bir yapıya sahiptir. İnsan davranışlarının etkileşim dünyasında yer alan her olgu, bilişsel (kognitif), davranışsal/normatif ve maddi olmak üzere iç içe geçmiş üç boyuttan oluşmuştur.

Temel Kabul 4: Sosyo-kültürel olguların üç bileşenli yapısı gereği sosyal ve kültürel olan, fiili gerçeklikte birbirinden ayıramayan aynı olgunun birbirini tamamlayan farklı görünümleridir. Bu iki kavram, sosyolojik analiz gereği ayrıştırılabilir.

Temel Kabul 5: Sosyolojik bir analizde, sosyo-kültürel olgunun üç boyutunda da 'olan' ve 'olması gereken'in ayrıştırılması gerekir.

Temel Kabul 6: Sosyo-kültürel etkileşim, ben merkezli olsun veya olmasın, fertlerin soyut veya somut nitelikteki belirli anlamlar atfettiği ihtiyaçlarını karşılamak üzere birbirleriyle alışverişlerde/etki-tepkilerde bulunmalarıyla başlar.

Temel Kabul 7: Sosyo-kültürel olgular dünyasının bilimsel bilgisinin edinilebilmesi için bu dünyayı anlamak ve açıklamak gerekir.

1.4.1.2. Araştırma Konusu ve Yöntemi ile İlgili Temel Kabuller

Temel Kabul 1: Ailenin yaşama tarzındaki değişiklikler, ekonomik krizin etkilerinin en somut biçimde gözlemlenebileceği alanlardan biridir.

Temel Kabul 2: Birbirini tamamlayan iki boyuttan oluşan yaşama tarzı, maddi boyutu olan tüketim standardı ile nicel görünüme; maddi olmayan boyutu oluşturan değerler ile de nitel görünüme sahiptir (Dikeçligil 1998:19).

Temel Kabul 3: Ailenin toplumsal hiyerarşideki sosyal statüsünü ifade eden kriterlerden biri olan yaşama tarzı, aslında diğer kriterlerden (gelir seviyesi, eğitim ve meslek durumu) hem etkilenir hem de onları kuşatır (Dikeçligil 1998:19).

1.4.2. ARAŞTIRMA KONUSUNA İLİŞKİN TEMEL KABULLER VE HİPOTEZLER

Ekonomik kriz, işçilerin/işçi ailelerinin yaşama tarzı ve işçileşme süreçleri ile ilgili hipotezlerin dayandığı hareket noktaları olan temel kabuller aşağıda verilmiştir.

1.4.2.1. Ekonomik Kriz ve Çalışma Koşullarına İlişkin Temel Kabul ve Hipotezler

Temel Kabul 1: Normal dönemlerde yabancılar Türkiye'ye net sermaye girişi, yerliler ise net sermaye çıkışı gerçekleştirirler. Kriz-kargaşa dönemlerinde bu işaretler tersine dönebilir. Kriz dönemlerinde yabancılar Türkiye'ye net sermaye çıkışı, yerliler ise net sermaye girişi sağlarlar. Bu durumda sermaye hareketleri ve sıcak para giriş-çıkışları normal seyrinden farklı bir seyir izler (Boratav 2002:5).

Temel kabul 2: IMF programının içeriği hemen her yerde aynıdır; kamu harcamalarının özellikle sosyal harcamaların kısılması, ücret artışlarının sınırlandırılması hatta ücretlerin düşürülmesi, tarım ve sanayide desteklerin kaldırılarak fiyatların dünya düzeyine getirilmesi, iç pazarların dış rekabete açılması, yasal ve kurumsal reformların uygulanması. Kısaca tüm ekonomik kaynakların borç

ödemek için döviz kazanmaya yönlendirilmesi, bu arada Batı ülkelerine yeni ticaret ve yatırım olanakları sunulması (Yıldızoğlu 1996:117).

Temel kabul 3: Türkiye’de devlet insanların temel ihtiyaçlarını karşılama ve risk durumlarıyla baş etme biçimlerini belirleyen önemli bir aktör olarak ortaya çıkmamaktadır. Türkiye ekonomisinde devletin oynadığı rol formel ve kurallı bir müdahale biçimi olmayıp, aile dayanışması modeli çerçevesine oturmaktadır. Bu da devlet imkanlarından yakın çevrenin yararlandırılması biçiminde ortaya çıkmaktadır.

Temel Kabul 4: Ankara mobilyacılar sitesinde çalışan işçilerin ortak özelliği sadece aynı mekanda çalışıyor olmaları değil, aynı zamanda ortak değer ve normları içeren bir alt kültüre sahip olmalarıdır. Çevrede ‘Siteci’ olarak nitelendirilen bu insanlara ve ‘Siteci’ kavramına olumsuz değer atfedilmekte, ev sahipleri ev kiralamak istememektedir. İşyerindeki sosyalleşme sürecinde işçiler arasında çeşitli konularda az çok benzer tutum ve davranışlar söz konusudur. Şüphesiz bireysel ayrılıkları göz ardı etmemek gerekir. İşçiler imalathanelerde olumsuz koşullarda, sosyal güvenceden yoksun olarak düşük ücretle çalışmaktadırlar. İmalathanelerde çalışan işçilerin çalışma ve yaşama koşullarının betimlemesini yapmayı amaçladığımız bu aşamada, aşağıdaki hipotezler oluşturulmuştur.

Temel Kabul 5: İşçi ailesi çoğunlukla kırsal kökenli hane halkı reisinin yönettiği ailedir. İşçi ailesi bir taraftıyla kırsal kesimde daha yaygın olan geleneksel geniş ailenin özelliklerini taşıırken, diğer taraftan yapısı itibariyle çekirdekleşmiş ailedir.

Temel Kabul 6: Ekonomik sorunlar, çalışma koşullarının bozukluğu ve işçileşme süreçlerini tamamlayamamış olmaları işçilerin yaptıkları işe ve sosyal çevrelerine yabancılaştırmalarına neden olmuştur.

Bu temel kabullere bağlı hipotezler ve bu hipotezleri test eden soru numaraları aşağıda verilmiştir.

Hipotezler

Hipotez 1: Çalışma hızını ayarlama serbestliğine sahip olmayan işçiler işlerini yaparlarken, yaptıkları iş üzerinde kendi düşüncelerini uygulama imkanına sahip olamamaktadırlar. (41.3/37.5)

Hipotez 2. Çalışma hızını ayarlayabilme serbestliğine sahip olmayan işçiler, yaptıkları işten zevk almamaktadırlar. 41.3/ 37.6)

Hipotez 3. Örgütlenme özgürlüğüne sahip olmayan işçiler işlerini yaparken, yaptıkları iş üzerinde kendi düşüncelerini uygulama imkanına sahip değildirler. 41.4/ 37.5)

Hipotez 4. İdarenin işe ilişkin tutumları hakkında bilgilenme imkanına sahip olmayan işçiler yaptıkları işten zevk almamaktadırlar. (41.6/37.6)

Hipotez 5. Çalışma hızını ayarlama serbestliğine sahip olmayan işçiler çalışma sırasında kendilerini yalnız hissetmektedirler. 41.3/ 37.1)

Hipotez 6. Çalışma hızını ayarlama serbestliğine sahip olmayan işçiler çevrede olup bitenlere bir anlam verememektedirler. (41.3/ 37.2)

Hipotez 7. Çalışma hızını ayarlama serbestliğine sahip olmayan işçiler karşılaştıkları sorunları çözebilme konusunda güçlük çekmektedirler. (41.3/37.3)

Hipotez 8. Çalışma hızını ayarlama serbestliğine sahip olmayan işçiler önemsiz bir insan oldukları hissine kapılmaktadırlar. (41.3/ 37.4)

Hipotez 9. Sağlık ve güvenlik tedbirlerinin alınmadığı işyerlerinde çalışan işçiler, yaptıkları işten zevk almamaktadırlar. (41.7/ 37.6)

Hipotez 10. Sağlık ve güvenlik tedbirlerinin alınmadığı işyerlerinde çalışan işçiler, çevrelerinde olup biten olaylara anlam vermekte güçlük çekmektedirler. (41.3/ 37.2)

Hipotez 11. Sağlık ve güvenlik tedbirlerinin alınmadığı işyerlerinde çalışan işçiler, karşılaştıkları sorunlarla baş edebilmekte güçlük çekmektedirler. (41.7/ 37.3)

Hipotez 12. İdarenin tutumları konusunda bilgilenme imkanına sahip olmayan işçiler işlerini yaparken, yaptıkları iş üzerinde kendi düşüncelerini uygulama imkanından yoksun kalmaktadırlar. (41.6/ 37.5)

1.4.2.2. Yaşama Tarzına İlişkin Temel Kabul ve Hipotezler

Temel Kabul: Gelir seviyesindeki değişimler, yaşama tarzının maddi boyutunu oluşturan mal ve hizmetlerin fiyatlarla ifade edilebilen biçimi olan tüketim standardı ve bu standardı gerçekleştirirken meydana gelen aile içi etkileşimi kapsayan davranışsal boyutu üzerinde etkide bulunmaktadır. Gelirleri azalan alt gelir grubundaki ailelerin yaşama standartları kısa sürede daha düşük seviyelere inmekte; tüketim harcamalarından kısmak zorunda kalmaktadırlar.

Hipotezler

Hipotez 1. İcralık olan işçilerin eşleriyle olan ilişkileri bozulmuştur. (39.7/38.1)

Hipotez 2. Bazı ev eşyalarını satmak zorunda kalan işçilerin eşleriyle olan ilişkileri bozulmuştur. 39.8/38.1)

Hipotez 3. İşveren iken işçi pozisyonuna düşen işçilerin eşleriyle olan ilişkileri bozulmuştur. (39.9/ 38.1)

Hipotez 4. İcralık olmaları işçilerin çocuklarıyla ilişkilerinin bozulmasına neden olmuştur. (38.2/39.7)

Hipotez 5. Bazı ev eşyalarını satmak zorunda kalan işçilerin çocuklarıyla olan ilişkileri bozulmuştur. 38.2/ 39.8)

Hipotez 6. İşveren iken işçi pozisyonuna düşen işçilerin çocuklarıyla olan ilişkileri bozulmuştur. (39.9/38.2)

Hipotez 7. Ekonomik kriz nedeniyle işverenle ilişkileri olumsuz yönde etkilenen işçiler hayatında meydana gelen olumsuzlukları bertaraf edeceğine inanmamaktadırlar. (38.3/ 47)

Hipotez 8. Krizin etkisiyle ailesinin yanına taşınmak zorunda kalan işçiler çalışarak bir yere gelebilecekleri konusundaki inançlarını kaybetmişlerdir. (48/ 39.6)

Hipotez 9. Krizin etkisiyle zararlı alışkanlıklar edinen işçiler, çalışarak başarılı olabileceklerine olan ümitlerini yitirmişlerdir. (48/39.10)

Hipotez 10. İcralık olan işçiler gıda harcamalarından kısmak zorunda kalmışlardır. (39.7/ 39.4)

Hipotez 11. Evlerini satmak zorunda kalan işçiler ailelerinin yanına taşınmak zorunda kalmışlardır. (39.1/ 39.6)

Hipotez 12. Bir gayrimenkulünü satmak zorunda kalan işçi aileleri yakınlarından ya da yardım kuruluşlarından yardım alma yoluna gitmişlerdir. (39.1/28)

Hipotez 13. Sosyal güvencesi olmayan işçiler sağlık harcamalarından kısmak zorunda kalmışlardır. (33/ 39.14)

1.5. YÖNTEM VE TEKNİKLER

Şubat 2001 ekonomik krizinin işçi ailelerinin yaşama tarzına yaptığı etkilere ve işçilerin çalışma koşullarına ilişkin bilgilere araştırmamızın evrenini oluşturan Ankara Mobilyacılar Sitesi mobilya imalathanelerinde çalışan işçilere uygulanan anketlerle ve işçilerle yapılan derinlemesine görüşmelerle ulaşılmıştır. Evrenini Ankara Mobilyacılar Sitesi mobilya imalatı bölümünde çalışan işçilerin oluşturduğu araştırmamızda, evrenin homojen olması yani örneği oluşturan birimlerin aynı özelliği göstermesi nedeniyle, örneklemin belirlenmesinde Basit Tesadüfi Örnekleme Tekniği kullanılmıştır (Çingir 1994: 22; Gökçe 1999: 134).

Yaşama tarzı ve işçileşme süreçleri çeşitli unsurların bileşimini ifade eden geniş kapsamlı kavramlardır. Bu kavramları metodolojik açıdan bir tahlil aracı olarak kullanabilmek için kavramları somutlaştırmak gerekmektedir. Araştırmamıza konu olan işçi ailelerinin ekonomik krizden etkilenme düzeyleri, barınma, beslenme, eğitim, giyim, sağlık, eğlence, haberleşme-ulaşım ve aile fertleri arasındaki ilişkilerden oluşan yaşama tarzının unsurları doğrultusunda incelenmiştir. Ekonomik krizin ve çalışma koşullarının bağımsız değişken olduğu araştırmamızda; yaşama tarzının unsurları (barınma, beslenme, eğitim, giyim, sağlık, eğlence, haberleşme/ulaşım, ilişkiler) ve işçileşme süreçlerinden oluşan değişkenler grubu bağımlı değişkenlerimizi oluşturmaktadır.

İşçileşme süreçleri, işçilerin gelir, sendika, sosyal güvence gibi özlük haklarından oluşmaktadır.

1.5.1. Karşılaşılan Güçlükler

Anket formlarının imalathanelerde çalışan işçilere uygulanması aşamasında, imalathane sahiplerinin ankete izin vermek istememeleri araştırma

sürecinde karşımıza çıkan en önemli güçlük olmuştur. İmalathanelerde yetkili pozisyonundaki patron ve ustabaşların işçilere anket formu doldurtma yönündeki talebimize genellikle soğuk yaklaşmışlardır. Kendilerine üniversiteden geldiğimizi, anket formları üzerinde işçi ya da işyeri adı belirtmeyeceğimizi söylediğimiz halde, pek çok işyeri anket uygulama talebimize olumsuz cevap vermiştir. Anket uygulamasına neden izin vermediklerini sorduğumuzda şu cevaplar alınmıştır:

“Hocam şimdi bunlar sendika işi falan açarlar başımıza, hele sen çayını iç de bir git”; “Hocam bunların doğru dürüst okuma yazması yok, bunlar bu işleri beceremezler”; “Hocam sen anket kağıtlarını bana ver, ben onların yerine doldururum”; “İşçinin ne sıkıntısı olacak hocam vakti geldi mi haftalığını alıyor”; “Böyle sizin gibi sigortadan geliyorlar, bir sürü problem çıkarıyorlar” (25 Eylül 2003).

Zaman zaman uzun ve zorlu geçen bir ikna etme sürecinden sonra talebimize olumlu cevap veren işyerlerinde anket uygulaması gerçekleştirilmiştir. İmalathanelerde çalışma saatleri içinde anket uygulamamıza izin verilmemesi nedeniyle anketler yemek arası olan 12.00-13.00 saatleri arasında uygulanmıştır. Bu da anket çalışmamızın yavaş ilerlemesine neden olmuştur. Anket formlarını işçilere verip doldurduktan sonra ertesi gün alma yönündeki düşüncemiz de, işçilerin anketleri sağlıklı şekilde doldurmamaları/dolduramamaları nedeniyle, hayata geçirilememiştir. Anket uygulaması sırasında İmalathane sahiplerinin ve/veya ustabaşların işçileri etki altında bırakmaları da anket uygulaması sırasında ayrı bir sorun olarak ortaya çıkmıştır.

Anket uygulaması sırasında yaşadığımız bir olay, buna benzer pek çok olay yaşanmıştır, imalathane sahiplerinin işçileri etki altına alma konusunda bir örnek olması yönünden dikkate değerdir. O anda kendisine anket formu uyguladığımız bir işçiden, sonradan işçinin ağabeyi olduğunu öğrendiğimiz, bir kişi işçiden anket formumu da alarak yanına gelmesini istedi ve anketi iptal ettirdi. Neden böyle

yaptığını sorduğumuzda, patronun diğer taraftan bizi gözetlediğini ve bunun kardeşi için iyi olmayacağını söylemiştir. Daha sonra kendisiyle konuştuğumuz işyeri sahibi, insanların çok gergin olduğunu, bu yüzden her şeye şüpheyle yaklaştıklarını belirtmiştir. (3 Eylül 2003)

Ankara Mobilyacılar Sitesi'ne ilişkin istatistiksel birtakım bilgilere ulaşmak için, Site'nin yönetim birimi niteliğindeki Ankara Mobilyacılar Derneği nezdindeki girişimlerimiz ise, ellerinde istatistiksel verilerin bulunmadığı gerekçesiyle, sonuçsuz kalmıştır.

1.6. KAPSAM VE SINIRLILIKLAR

Araştırmamızın zaman boyutu Şubat 2001 ekonomik krizi ile, mekan boyutu ise Ankara Mobilyacılar Sitesi ile sınırlandırılmıştır. Şubat 2001 ekonomik krizinin seçilmesindeki neden, bu krizin yaşanan son kriz olması ve etkilerinin hala devam ediyor olmasıdır. Uygulama alanının Ankara Mobilyacılar Sitesi olarak seçilmesi şu gerekçelere dayanmaktadır. Site'de çalışan işçilerin çalışma koşullarının ağır olması, ailelerinin dar gelirli olması ve buna bağlı olarak ekonomik sorunlardan yoğun biçimde etkilenen kesimlerden biri olmalarıdır. Bunlara ek olarak; işçilerin benzer yaşama tarzına sahip olmaları, eğitim düzeylerinin düşük oluşu ve aynı alt kültürden olmaları diğer gerekçeleri oluşturmaktadır.

1.7. VERİ KAYNAKLARI VE VERİ TOPLAMA TEKNİKLERİ

Bilindiği gibi veri kaynakları şahıslar, yazılı belgeler ve görsel ve sözel belgeler olmak üzere üç ana başlıkta toplanmaktadır: Veri toplama teknikleri ise nicel ve nitel veri toplama teknikleri olmak üzere ikiye ayrılır. Araştırmamızda şahıslar (cevaplayıcılar) ve yazılı belgeler (kitaplar, makaleler) üzerinde nicel veri toplama teknikleri (anket, istatistikler) kullanılarak veri toplama yoluna gidilecektir.

Toplanan verilerin araştırmanın hipotezlerini ne derece doğrulayıp doğrulamadığı SPSS paket programında değerlendirilecektir.

1.7.1. Evren

Araştırmanın evreni, Ankara Mobilyacılar Sitesi mobilya imalathanelerinde çalışan işçilerdir. Sitesi'nin yönetim birimi niteliğindeki Mobilyacılar Derneği'nden ve SSK Genel Müdürlüğü verilerinden elde edilen bilgiler doğrultusunda evrenimiz 9.000 kişi olarak belirlenmiştir.

1.7.2. Örneklem

Sosyal gerçeklikte sonucu etkileyen bağımsız değişkenlerin göreceli önemlerini belirleyebilmek için o gerçekliğin tamamını incelemeye gerek zaman gerekse maliyet açısından imkan yoktur. Bu nedenle incelenecek gerçekliğin bütününe temsil edebilecek özelliklere sahip bir grubun seçilmesi gerekir. Bu işleme örnekleme ve seçilen gruba da örneklem denir (Bilgiseven 1994:203).

Bu çerçevede evrenimizin homojen olması nedeniyle rastgele tesadüfi örnekleme yöntemi kullanılarak örneklem belirlenmesi yoluna gidilmiştir; (Çıngı 1994: 22). SSK Genel Müdürlüğü istatistiklerinden elde edilen veriler doğrultusunda İmalathanelerde çalışan kayıtlı işçi sayısı 9.000 olarak belirlenmiştir. Hoşgörü miktarının 0,05 olarak alındığı çalışmada, %95 güvenirlilik düzeyiyle çalışılmış ve örneklem genişliği 383 kişi olarak belirlenmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVE

2.1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Kavramlar, fiili gerçeklikteki soyut veya somut nesne ve oluşların zihnimizdeki soyut karşılıklarıdır. Bizi dıştan veya içten kuşatan bütün oluşlarda, onları zihnimizde tanımlayan kavramlar aracılığı ile iletişim kurarız. Bu yüzden kavramlar olguların nitelik ve/veya niceliklerini yansıttıkları oranda gerçekliği kavrayabilme gücümüz artar. Farklı kavram dünyaları; farklı algılama biçimleri, farklı bakış açıları ve farklı yaklaşımlar farklı teoriler demektir. İnsanın ve dolayısıyla sosyo-kültürel gerçekliğin iç içe geçmiş çok boyutlu yapısı gereği sosyal bilimlerde farklı yaklaşımların varlığı kaçınılmazdır. Bu yüzden kavram kargaşasını önlemek için, her araştırmada yaklaşımların temel referans noktaları olan sayılılar ile analitik araçları olan kavramların verilmesi beklenir (Dikeçligil 1998:24-25).

Bir önceki bölümde araştırmanın sayılıları verilmişti. Bu bölümde ise, araştırmada kullanılan temel kavramlar araştırmayla ilişkilendirilerek operasyonel (işevuruk) tanımları verimiştir.

2.1.1. Kriz/ Ekonomik kriz: Tıp dilinden siyaset, iktisat ve toplumbilim alanına geçmiş olan kriz terimi; bir hastalık sürecinde had ve belirleyici, ciddi bir dönemi, hastalık arazının yoğunluk kazandığı bir zaman parçasını ifade eder (Hatemi 1999:17)

Krizler önceden sezilemeyen ve anlaşılmasında güçlük çekilen, ülkelerin öncelikli hedeflerini ve hayatta kalmalarını ciddi bir şekilde tehdit eden, çözülmesi için acil tedbirler gerektiren, tesbit etme ve önleme sistemlerini yetersiz hale getiren, toplum üzerinde baskı ve stres yaratan durumlardır.

Mortan (2001:49) Türkiye özelinde kriz kaos ayrımına dikkat çekmiştir. Kriz herhangi bir anda yaşanan ve temelinde finansal olan bir kargaşa iken kaos sürekli varolan uyumsuz, karışık ve biçimden yoksun haldir. Azgelişmiş ülkeler krizden başlarını kaldıramadıkları için uluslar arası finans mimarisindeki kaotik hali göremiyorlar. Belki de onlar kriz adına sürekli bir kaos durumunda yaşıyorlar.

2.1.1.1. Ekonomik Krizin Mahiyeti

Şubat 2001 ekonomik krizinin AMS’de çalışan işçiler ve ailelerinin yaşama tarzına etkilerinin ve işçileşme süreçleri bağlamında işçilerin ve ailelerinin çalışma ve yaşama koşullarının araştırılacağı çalışmamızda, araştırma konusunun iki farklı disiplini ilgilendiriyor olmasından dolayı, sosyolojik kuramların yanısıra krize ilişkin ekonomik kuramlardan da yararlanılmıştır. Bu yola gitmemizin nedeni ekonomik kriz toplumsal yapı ilişkisinin anlaşılmasının bu iki disiplinin verilerinin bir arada kullanılmasıyla mümkün olabileceği yönündeki ön kabulümüzdür. Araştırma sonucunda elde edilen veriler de iki disiplinin kuramları göz önünde bulundurularak değerlendirilecektir. Krize ilişkin kuramlar sosyolojik ve ekonomik olmalarının dışında krizin nedenlerini açıklayan ve krizin sonuçlarını açıklayan kuramlar biçiminde de sınıflandırılmışlardır. Bu aşamada ekonomik krizlerin nedenlerine ilişkin bir açıklamanın yararlı olacağını düşünüyoruz.

2.1.1.2. Ekonomik Krizin Nedenleri

Ekonomik kriz de tıpkı diğer toplumsal olaylar gibi çoklu nedensellik ilkesi çerçevesinde değerlendirilmesi gereken bir olgudur. Krizler ekonomik nedenlere bağlı olarak ortaya çıkıyormuş gibi görünmesine rağmen, siyasal ve sosyolojik etkenler de en az ekonomik nedenler kadar belirleyici olmaktadır. Ülkenin sahip olduğu sosyal sermaye ve siyasal örgütlenme biçimi sorunların yaşanmasında önemli etkenler olarak ortaya çıkmaktadırlar. Siyaset kurumunun elit gruplarla olan organik bağı hükümetlerin sosyal politikaları öne çıkarmasına engel olmakta, sermaye küçük bir grubun tekelinde kalmaktadır. Aşağıdaki alıntının konunun daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacağını düşünüyoruz.

“Para yoksula değil zengine gidiyor. Dünya Bankası ve IMF’in yaptığı yardımlar, hedefi olan yoksul kesimlere değil, sisteme hakim olan elitlere gidiyor. Dünya Bankası ve IMF gibi kuruluşların yardımlarının gelişmekte olan ülkelerde işe yarayabilmesi için, elit kesimlerin gücünün kontrol altına alınması gerekir. Uygulamaya konulan projeler elit kesimler nedeniyle amacına ulaşamamaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde yardımlar doğrudan ya da dolaylı olarak sisteme hakim olan elitlere gitmektedir. Elitler güçlerini paylaşmak istemedikleri için yoksulları kalkındıracak alanlara yatırım yapmamaktadırlar (Easterly 2001).”

Krizlerin nedenlerine ilişkin yaptığımız bu kısa açıklamadan sonra, krizlerin ne gibi özellikler gösterdiğine değineceğiz.

2.1.1.3. Krizlerin Belli Başlı Özellikleri

1. Olağandışı bir durumdur,
2. Krizler farklı yerlerde ve değişik zamanlarda oluşan birbirine bağlı birçok olaydan ortaya çıkmaktadır,

3. Kriz hassas ve kritik bir durumdur,
4. Kriz ciddi bir hastalık gibidir, çözülmesi köklü tedbirler gerektirir,
5. Kriz toplum üzerinde baskı ve stres yaratan bir durumdur.

Krize ilişkin sayılan yukarıdaki özelliklerden, krizin toplum üzerinde baskı ve stres yaratan bir durum olması hali, toplum kesimlerinden birini oluşturan işçiler ve onların ailelerinin durumuna denk düşmektedir. Krizin işçiler ve ailelerinin yaşama tarzı üzerine yaptığı etkilerin belirlenmesi araştırmamız kapsamında hedeflenen amaçlardan biridir.

Aşağıda ülkemizde yaşanan ekonomik krizin mahiyetini anlamada işlevsel olduğunu düşündüğümüz bazı kriz modelleri verilmiştir.

2.1.1.4. Kanonik Kriz Modeli

1970'li yılların ortalarında Stephan Salant tarafından geliştirilmiştir. Salant mal piyasalarında uygulanan istikrar programlarının doğuracağı tehlikelere dikkat çekmiştir. Ona göre bu tür programlar yıkıcı spekülasyonlara maruz kalacaktır. Resmi bir istikrar kurulu ilgili malı sabit fiyattan alıp satacağını ilan ettikten sonra spekülâtörler sermaye kazançları elde edemeyeceklerini düşünerek harekete geçecekler ve ilgili malı piyasadan toplamaya başlayacaklardır.

Teorinin temel mantığı hükümetin bütçe açıklarını devamlı ve kontrolsüz bir biçimde para basarak finanse ettiği varsayımına dayanmaktadır. Sabit olan döviz kurunun yükselmeye başlayacağını önceden haber alan spekülâtörler ellerindeki parayı dövize çevireceklerdir. Bu modele göre kriz istikrarsız hale gelen parayı elde tutmanın cazip olmayacağı şeklindeki mantıktan kaynaklanmaktadır ve bu da sermayenin spekülâtif kaçışını beraberinde getirmektedir.

Ülkemizde yaşanan Şubat 2001 krizinde Türk lirasının dolar karşısında bir gecede yarı yarıya değer kaybına uğraması hadisesinde, durumu önceden haber alan

spekülatörlerin bu olaydan büyük kazançlar sağladıkları yönündeki haberler basında yer almıştır.

2.1.1.5. Krizlerin Bulaşması

Bulaşıcılığın en temel nedeni ülkeler arasındaki bağlar ve ilişkilerdir. A ülkesindeki para krizi B ülkesindeki ekonomiyi yapısal olarak olumsuz etkilemektedir. Örneğin Güneydoğu Asya krizlerinin farklı oranlarda spekülatif müdahalelere maruz kalmalarının nedeni, dünya pazarlarına benzer ürünleri ihraç ediyor olmalarıdır.

Şayet kendi kendini besleyen krizler gerçek bir ihtimal ise, meydana gelmelerini hangi faktörler etkilemektedir. Bu durumda piyasada dolaşan herhangi bir bilgi şayet piyasa oyuncuları tarafından o bilginin etkili bir bilgi olduğu şeklinde yorumlanmışsa, artık o bilgi etkili bir bilgidir. Bu ve bundan sonra gelen kuramlarda psikolojik boyuta yapılan vurgunun öne çıktığını görüyoruz.

Para piyasalarını etkin bir şekilde davranmaktan alıkoyan etkenlerden biri sürü psikolojisi. Sürü psikolojisi en iyi şekilde 1987 krizini araştıran bir çalışmada Shiller tarafından ortaya konmuştur.

Krizin toplumsal boyutuna vurguyu öne çıkardığımız araştırmamızda, ekonomik kriz işçi ailelerinin yaşama tarzı üzerine yaptığı etki boyutuyla ele alınmıştır.

2.1.2. Toplumsal yapı: Toplumsal yapı terimi, toplumsal davranışlarda yinelenen kalıplar ve toplumsal sistemin veya toplumun farklı öğeleri arasındaki düzenli ilişkiler için esnek biçimde kullanılan bir terimdir. Toplumsal yapı teriminin tanımı ve içeriği konusunda sosyologların farklı düşüncelere sahip olduklarını görüyoruz. Sosyolojide iki ana ekolden biri olan çatışmacı kurama göre; toplumsal yapı alt yapı ve üst yapı olmak üzere iki parçadan oluşur ve bu oluşumda belirleyici

olan alt yapıdaki değişmelerdir, alt yapının somutlaşmış görünümü niteliğinde olan üretim biçimi üst yapı kurumları olan devlet, aile, din gibi kurumları belirler. Yapıyı meydana getiren kurumlar arasındaki çatışma toplumsal gelişmenin itici gücüdür. Diğer ana ekol olan yapısal-işlevselci yaklaşıma göre; yapıyı meydana getiren bütün unsurlar yapının bütünlüğünü korumaya ve onu yaşatmaya hizmet ederler, yapıyı meydana getiren parçalar arasında düzen ve uyum esastır.

Dikeçligil (1997: 652) yapıyı bir etkileşim örüntüsü olarak tanımlamıştır. O çatışmacı ve yapısal işlevselci yaklaşımların tek taraflı neden sonuç ilişkisini kabul eden anlayışına karşı, bütün ile parça arasındaki etkileşimi bir postula olarak kabul eden bağdaştırıcı yaklaşımı savunmuştur. Bağdaştırıcı yaklaşıma göre yapıyı oluşturan parçalar arasında birinin diğerini belirlediği zincirleme ilişkiler söz konusu değildir. Karşılıklı bağıntı tek bir faktörle açıklanamayacak kadar çok boyutludur.

Çok boyutluluk, sosyo-kültürel gerçekliğin birbirine geçmiş üç boyutlu (bilişsel, davranışsal/normatif ve maddi) yapısı gereği ontolojik bir zorunluluktur. Yapı kavramı söz konusu olduğunda bu postuladan hareketle, bütün parça arasındaki etkileşim hakkında şu metodolojik kuralı ifade edebiliriz: Etkileşime katılan faktörlerin (bu bağlamda, parçaların ve bütünü) etkileşimdeki ağırlık payı/payları, zaman ve mekan şartlarına göre değişir; çünkü bu faktörlerin değişmeyen niteliklerinin yanı sıra zamana mekana göre değişen nicel ve nitel özellikleri söz konusudur. Kısacası bütünü mutlak anlamda belirleyen herhangi bir parçadan/unsurdan söz edemeyiz. Bir sosyolojik araştırmada, yapısal analizin amacı etki tepki ilişkisinde bulunan unsurların etkileşim ağındaki ağırlık paylarının (belirleyicilik durumunun) ne olduğu ve hangi faktörlerle nasıl değiştiğini anlamaya ve açıklamaya çalışmaktır (Dikeçligil 1997:653). Bu bağlamda ekonomik krizin nedenleri, ekonomik krizin işçi ailelerinin yaşama tarzına etkileri ve işçi ailelerinin ekonomik krizle baş etmek için başvurdukları stratejiler birbirleriyle etkileşimleri içinde ele alınmıştır.

2.1.3. Aile / İşçi ailesi: Aile yüzyıllardan beri üzerinde en çok tartışılan, tarihsel, toplumsal ve ekonomik süreçler içinde kendisine pek çok işlev yüklenen,

çeşitli düşünürlerce değişik biçimlerde tanımlanan ve toplumun temelini oluşturan bir kurumdur.

Aile kurumu aynı anda hem hararetle savunulan hem de şiddetle saldırıya uğrayan temel sosyolojik kurumlardan biridir. Aileye karşı olma ya da ailenin yanında yer alma çoğu zaman benimsenen kuramsal yaklaşımla, dolayısıyla da dahil olunan paradigmayla paralellik göstermektedir. Çatışmacı kuramı benimseyen kuramcılar aileye eleştirel yaklaşmışlar; kadınları baskı altında tuttuğu, çocukları ezdiği, nevrozun yayılmasına meydan verdiği için aileyi eleştirmişlerdir. Fonksiyonalist kuramı benimseyen kuramcılar ise, aileye olumlu yaklaşmışlar; suç işlenmesini engellediği, ahlakın temellerini sağlamlaştırdığı ve uygarlığın devamını sağladığı için aileyi övmüşlerdir (Poster 1989:23).

Literatürde ailenin farklı tanımlarına rastlamak mümkündür. Yapılmış olan tanımlar incelendiğinde; genellikle aile sosyal yaşamın temel birimlerinden biri olarak kabul edilmekte, aile biriminin özelliği ise sosyal bir grup, birlik örgüt, topluluk, sosyal bir kurum ve yapı gibi farklı şekillerde ifade edildiği görülmektedir. Bütün bunlara bağlı olarak aile, aynı çatı altında yaşayan, gelirlerini paylaşan, evlilik ve kan bağlarıyla birbirine bağlı, çeşitli rollerle birbirini etkileyen bireylerin oluşturduğu yasal, toplumsal ve ekonomik bir kurum şeklinde tanımlanabilir (Özgüven 2001:1).

Araştırmamıza konu olan işçi ailesi esas itibariyle genel aile kavramından farklı olmayıp sadece bazı özelliklerinden dolayı bu ismi almıştır. İşçi ailesi çoğunlukla kırsal kökenli hane halkı reisinin önderliğindeki ailedir. Bir taraftan kırsal kesimde daha yaygın olan geleneksel geniş ailenin özelliklerini taşıırken, diğer taraftan da yapısı itibariyle çekirdekleşmiş ailedir (Aydoğan 2001:61).

“Günümüze kadar ailede meydana gelen değişimleri inceleyen eleştirel aile kuramı dört farklı aile yapısı modeli üzerinde durmaktadır. Bu dört model on dokuzuncu yüzyılın ortasındaki burjuva ailesi, on altıncı ve on yedinci yüzyılın aristokrat ailesi, on

altıncı ve on yedinci yüzyılın köylü ailesi ve sanayi devrimiyle ortaya çıkan işçi sınıfı ailesidir.” (Poster 1999:196)

Ankara Mobilyacılar Sitesi’nde çalışan işçilerin aileleri bir taraftan kırsal kesimde daha yaygın olan geleneksel geniş ailenin özelliklerini taşıırken, diğer taraftan da yapısı itibarıyla çekirdekleşmiş ailedir. Bu konuya ilişkin ayrıntılı bilgiye ve istatistiki verilere ailelerin demografik özelliklerine ilişkin bölümde geniş biçimde yer verilmiştir.

2.1.4. Alt kültür: Alt kültür, insan gruplarını toplumun genelinden ayıran farklı yaşama tarzlarıdır. Araştırmamız kapsamındaki Ankara Mobilyacılar Site’sinde yaptığımız gözlemler sonucunda, çevredeki insanlar tarafından Site’ci olarak adlandırılan imalathanelerde çalışan işçilerin kendilerine özgü, onları diğer toplum kesimlerinden ayıran farklı bir yaşama tarzları olduğu gözlenmiştir. Bu da onların bir alt kültür grubu oluşturmalarına neden olmaktadır. İmalathanelerde çalışan işçiler bir alt kültür oluşturmaları yönüyle de araştırmamıza konu olmuştur.

2.1.5. Yaşama tarzı: Son yıllarda modern toplumları anlamada tüketime çokça vurgu yapıldığını görüyoruz. Geçmişte üretim süreçlerine odaklanan dikkatin günümüzde tüketim süreçleri üzerinde yoğunlaştığına şahit oluyoruz. Tüketim süreçlerine yapılan vurgudaki artış beraberinde yaşama tarzı kavramını gündeme getirmiştir.

Max Weber (Sobel 1981:15) yaşama tarzı kavramını; giyinme, konuşma, düşünme gibi davranış biçimlerini, çeşitli gruplarca belirlenen ve bu gruplara üye olmanın göstergesi olarak kabul edilen tutumları ifade eden bir terim olarak kullanmıştır.

Chaney (1999:14) yaşama tarzını insanları birbirinden farklı kılan davranış kalıpları olarak tanımlamıştır. Sobel (1981:3) de yaşama tarzını, Chaney’inkine benzer bir şekilde; farklı, dolayısıyla dikkat çekici herhangi bir yaşama modeli olarak tanımlamıştır.

Yaşama tarzı barınma, beslenme, eğitim, giyim, sağlık, eğlence, haberleşme ve ulaşım ve ilişkilerden oluşan çeşitli faktörlerin bileşimini ifade eden çok geniş kapsamlı bir kavramdır. Yaşama tarzının maddi olan ve maddi olmayan iki yönü vardır. Rakam veya fiyatlarla ifade edilen faktörler yaşama tarzının maddi yönünü meydana getirirken, mal ve hizmetlerin tatmin ediliş biçimini belirleyen tutum, davranış ve değerler sistemi de maddi olmayan yönünü meydana getirir (Eke 1980).

Marshall (1999:816) yaşama tarzı kavramını kent yaşamı ve kırsal yaşam gibi farklı yaşam biçimlerini ifade etmek için kullanmıştır. Buna göre kentlilik bir yaşam biçimi haline gelebilir. Buna alternatif olarak, yaşama tarzı terimi genç, işsiz ya da sapkın gibi toplumdaki farklı gruplar arasında görülen çelişik yaşama biçimlerine gönderme yapabilir. Yaşama tarzı genellikle tüketim değerleri ve tarzları şeklinde göze batan ve ileri kapitalist toplumların ayrışmasını derinleştiren alternatif yaşama biçimlerini kavramlaştırır. Bazı yönlerden Max Weber'in statü grupları nosyonuna benzeyen bu ayrımlar, kimi zaman toplumsal bölünmenin ana ilkesi haline gelerek sosyo-ekonomik sınıfın yerini alıyor gibi görünür.

Bütün bu görüşlerin ışığında, araştırmamız özelinde, yaşama tarzı tüm yaklaşımları kapsayacak biçimde geniş bir çerçevede ele alınmıştır. Yaşama tarzı kavramı; işçilerin iş yaşamı, aile yaşamı ve arkadaş çevrelerinden oluşan bütüncül bir anlayış benimsenmiştir. Ekonomik krizin ve çalışma koşullarının etkisi bu üç yapı üzerinde aynı anda değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

2.1.6. Anomi: Kurucu sosyologlardan biri olan Emile Durkheim'a ait olan ve geleneksel toplumdan (mekanik dayanışma) modern topluma (organik dayanışma) sağlıklı olmayan geçişlerde toplumda yaşanan kaosu anlatmak için kullanılan anomi kavramı, çağdaş sosyologlardan Robert Merton tarafından çağdaş toplumların bunalımını anlatmak için kullanılmıştır. Gerek Durkheim gerekse Merton toplumsal yapıda yaşanan ve normal olmayan patolojik durumları anlatmak için anomi kavramını kullanmışlardır. Ancak Durkheim anomiyi sağlıklı olmayan geçiş dönemlerinde görülen ve modern topluma geçilmesiyle ortadan kalkacak geçici bir

durum olarak görürken, Merton anominin geçici bir sorun olmayıp modern toplumların kalıcı bir hastalığı olduğunu belirtmiştir. Merton (Tolan 1981:72)'a göre toplumun öngördüğü kültürel hedeflere yine toplumca belirlenen meşru araçlarla ulaşamayan bireylerin amaçlarına ulaşmak için aşağıdaki uyum biçimleri geliştirdiklerini belirtmiştir.

Şekil 2. Bireysel Uyum Biçimleri Tipolojisi

Uyum biçimleri	Kültürel hedefler	Kurumsallaşmış Araçlar
Uyum(conformism)	+	+
Yenilik yaratma(innovation)	+	-
Şekilcilik(ritualism)	-	+
Çekilme, kaçış(retreatism)	-	-
İsyan(rebellion)	+	+
	-	-

Kaynak: TOLAN Barlas, 1981:72

Araştırmamızda elonomik krizin mobilya imalathanelerinde çalışan işçilerin yaşama tarzları üzerinde meydana getirdiği olumsuz etkiye paralel olarak, krizin, işçilerin yaşama ve çalışma koşullarının yabancılaştırıcı etkisi üzerinde de durulacaktır.

2.1.7. Vasıflı, Yarıvasıflı ve Vasıfsız iş: Literatürde (Hall 1986, 1994; Mackenzie 1973; Caplow 1954) İşlerin vasıflı, yarıvasıflı ve vasıfsız işler olarak tasnif edildiğini görüyoruz.

Vasıflı işçiler, işçilerin aristokratları olarak da anılırlar ve bunlar hünerli insanlardır. En ayırıcı özellikleri mesleklerini sadece imalat sektöründe değil, yalnız başlarına da sürdürebilme kabiliyetine sahip olmalarıdır. Yapı alanında marangozluk, mobilyacılık, tesisatçılık, boyacılık, duvar ustalığı ve kaynakçılık vasıflı işçiliğe örnek oluşturur. Alet-makine Alet-makine yapan insanlar, otomobil tamircileri, televizyon tamircileri ve bilgisayar teknisyenleri de bu gruba girer.

Yarıvasıflı işlerin en ayırıcı özelliği kısa sürede öğrenilmeleridir. Yarıvasıflı işçilerin yaygın olarak çalıştığı yerlerin başında fabrikalar gelir. Zımparacı, cilacı, matkap ve pres operatörleri, ayakkabı fabrikalarında çalışanlar ve daha yüzlercesi bu gruba girer. Ulaşım sektörü yarıvasıflı işçilerin yoğunlaştığı bir başka alandır. Havaalanları, oteller ve eğlence merkezleri yarıvasıflı işçilerin yoğunlaştığı bir diğer alandır. Yarıvasıflı işçilerle ilgili kabul gören bir düşünce onların yaptıkları işe yabancılaşmış oldukları yönündedir.

Vasıfsız işçiler herhangi bir beceriye sahip olmayan işçilerdir. Diğerlerinden farklı olarak, vasıfsız işçilikte temel kriter kas gücüne dayanıyor olmasıdır. Kazma-kürek işi, hamallık, kapıcılık, çöpçülük ve demiryolu işçiliği gibi fiziki güce dayalı işleri kapsar.

Araştırmamıza konu olan mobilya imalathanelerinde çalışan işçileri bu çerçevede değerlendirdiğimizde, işçilerin durumunun tam olarak bir gruba yerleştirilmeye uygun olmadığını görüyoruz. Literatürde mobilya ustalığı vasıflı işler kategorisinde değerlendirilmekle birlikte, söz konusu işçilerin çalışma koşulları ve ücret vb. durumları itibarıyla vasıflı işçi olmaktan oldukça uzak oldukları görülmektedir.

2.2. TEORİK ÇERÇEVE

2.2.1. Yaşama Tarzının Unsurları: Eke

Bir ailenin yaşama tarzından söz ettiğimiz zaman; aile hayatını oluşturan maddi ve maddi olmayan bütün unsurlar ve bunların yaşanış biçimini anlamaktayız. Yaşama tarzının maddi yönü rakam ve fiyatlarla ifade edilebilen; barınma, beslenme, eğitim, giyim, sağlık, eğlence, haberleşme ve ulaşımı kapsayan tüketim boyutudur. Yaşama tarzının maddi olmayan yönü; maddi yöne şekil veren, anlam kazandıran, mal ve hizmetlerin tüketim biçimini belirleyen tutum, davranış ve değerler sisteminden oluşur.

Yaşama tarzı ile gelir seviyesi arasındaki ilişki bir neden-sonuç ilişkisi olmayıp, belirleyiciliğin zaman zaman birinden diğerine geçtiği dinamik bir süreçtir. Zorunlu ihtiyaçların tatminine yönelik tüketim gelir seviyesine bağlı olduğu için yaşama tarzının büyük ölçüde gelire bağlı olduğu düşünülebilir. Ancak tüketimin ihtiyaçların karşılanmasına yönelik olmaktan çıkıp, statü göstergesi olmaya başlamasıyla beraber aynı gelir grubunda bulunan kişilerin farklı tutumlar takındıkları görülmektedir. Maddi olmayan özelliklerin yaşama tarzını şekillendirmesi nedeniyle önceden sosyalleşmiş yeni zengin paraya ve paranın sağladığı maddi imkanlara sahip olduğu halde, katıldığı yeni sınıfın yaşama tarzı ile önceki yaşama tarzı arasında farklılıklar olduğunu görecektir. Sınıfın yeni üyelerinin yeni yaşama tarzına uyumları konusunda ortaya çıkan mesafe, bireyin üst sınıfa ait davranış, duygu ve alışkanlıkları kazanmasına kadar devam edecektir (Eke 1980:105). Araştırmamız kapsamında ekonomik krizin işçi ailelerinin yaşama tarzına yaptığı etkiler Eke'nin sekiz ana başlık altında topladığı yaşama tarzının unsurları çerçevesinde değerlendirilmiştir. Yaşama tarzının unsurları aşağıda verilmiştir.

Şekil 3. Yaşama Tarzının Unsurları

1 BARINMA	İkametgahın konumu, yeri ve tipi; oda sayısı; ev eşyalarının ve mobilyaların seçimi
2 BESLENME	Gıda maddelerinin çeşit ve miktarları, tüketiliş şekli
3 EĞİTİM	Aile fertlerinin tahsil seviyeleri ve meslek durumları, öğrenim yapmakta olanların devam ettikleri öğrenim kurumları, eğitimden beklenenler
4 GİYİM	Giyim eşyalarının biçim ve renkleri, kalitesi
5 SAĞLIK	Sağlığı korumada ve hastalık hallerinde ailenin tutumu
6 EĞLENCE	Zevk alınan eğlencenin türü, eğlence vasıtaları
7 HABERLEŞME/ ULAŞIM	Haberleşme ve ulaşım vasıtalarının seçiminde zevk ve alışkanlıklar
8 İLİŞKİLER	Aile fertleri arasındaki ilişkiler, nişan, evlenme, doğum ve ölüm olaylarında ailenin tutumu, kullanılan dil, terbiye kurallarına uyma derecesi, aile fertlerine, akraba ve komşulara saygı

Kaynak: Eke 1980:97

2.2.2. İYİ İŞLERİN VE KÖTÜ İŞLERİN ÖZELLİKLERİ: EUGENE SCHNEIDER

Schneider işleri iyi işler ve kötü işler olmak üzere iki gruba ayırmıştır. Araştırmamıza konu olan Ankara Mobilyacılar Sitesi dahilindeki imalathaneler, işçilerin çalışma koşulları ve çalışanların işverenle ve birbirleriyle ilişkileri Schneider'in, aşağıda çizelge halinde verdiğimiz, kavramsallaştırması bağlamında değerlendirilecektir.

Şekil 4. İşin ve İşyerinin Özellikleri

İyi işlerin Özellikleri	Kötü işlerin özellikleri
Düzenli iş	Kısa süreli iş
Arkadaşça ve makul bir ustabaşının varlığı	Baskıcı bir ustabaşı
Çalışma hızını ayarlama fırsatı olması	Baskı
Örgütlenme özgürlüğü	Yönetimin örgütlenme üzerinde baskı kurması
İyi bireysel ilişkiler kurma fırsatı	Kopuk ilişkiler, etkileşim yokluğu
İdarenin tutumlarıyla ilgili bilgilenme imkanı	Bilgilenme eksikliği
Sağlık ve güvenlik tedbirlerinin alınması	Yetersiz sağlık ve güvenlik düzenlemeleri
Temiz bir ortam	Kirli, tozlu ve dumanlı ortam
Rahat çalışma için sıcaklık ve aydınlatma	Düşük ısı ve yetersiz aydınlatma
Üst sınıftan insanlarla birlikte çalışma	Alt sınıf ya da düşük statülü kişilerle çalışma
Küçük ayrıcalıklar elde etme fırsatı	Birey olarak öne çıkma fırsatının olmaması

Kaynak: Schneider 1969:217.

2.2.2.1. Bilimsel İşletme Yönetimi: Taylorizm

Çalışma yaşamının rasyonelleştirilmesi fikrinin öncülüğünü yapan Taylor'un, 'bilimsel işletme yönetimi' olarak bilinen sisteminin özünde, işverenle işçiler arasındaki temel çıkar çatışmalarının kınılabileceği ve işletme içi ilişkilerde bir çıkar uyumu kurulabileceği düşüncesi vardır.

“Kapital ile ücretli emek arasındaki uyumsuzluğun çözümünde Taylor, müteşebbislere daha yüksek bir üretim, işçilere daha fazla bir ücret sağlayacak ve işletmede otoritenin kişisel ve keyfi olarak kullanılmasını önleyecek yeni bir üretim organizasyonu ortaya atmıştır. Bu yeni örgütlenme ile, her işçinin, yeteneklerini en üst düzeyde gerçekleştirmesine olanak sağlayacak şekilde, makine ve işçiler kombine edilmektedir. Taylorist sistemin amacı, o güne kadar uygulanmakta olan ‘inisiyatife dayalı’ çalışma organizasyonunun yerine, işletme yönetimi açısından gözlenebilir, kontrol edilebilir ve ölçülebilir bir çalışma organizasyonu ikame etmek ve böylece işçileri daha fazla veya daha yoğun çalışmaya özendirmek ve motive etmektir. Üretimin Taylorist tipi örgütlenmesiyle işçi makinenin boyunduruğu altına sokulmuş ve yapacağı işin zamanı ve şekli kendisine dikte ettirilmiştir. İşçi basit bir işlemi sürekli olarak tekrar etmekte; bilgisine, yeteneklerine, ustalık ve yaratıcılığına dahil unsurları çalışmasında kullanamaz duruma düşmektedir. Kısaca üretim sürecinin bu yeni örgütleniş biçiminde el ve kafanın kişisel birliği tamamiyle ortadan kaldırılmakta ve bedeni emek ile zihinsel çalışma tamamiyle birbirinden ayrılmaktadır.” (Yücel 1980:275, Touraine 2002:217)

2.2.3. GÜÇSÜZLÜK, ANLAMSIZLIK, NORMSUZLUK VE KENDİNE YABANCILAŞMA: MELVİN SEEMAN

Yabancılaşma (Anomi) kavramını sosyoloji literatürüne kazandıran Emile Durkheim; anomi kavramını, mekanik dayanışmaya dayalı, birincil ilişkilerin belirleyici olduğu, toplum yapısından, organik dayanışmanın ve ikincil ilişkilerin hakim olduğu toplum yapısına geçişte yaşanan sıkıntıları, huzursuzlukları ve bunalımları anlatmak için kullanmıştır.

Anomik toplum yapısı; yorgunluk, bezginlik, üzüntü, kaygı, acı ve düş kırıklığı doğurur. Oysa düzenli bir toplumda, aksine rahat ve huzur, var olma ve yaşama sevinci, denge, ahenk ve mutluluk gelişir.

Ürünlerin, üretim ilişkilerinin, toplumsal ilişki, kurum ve düşüncelerin, yani insanların kendi etkinlikleri yoluyla ortaya koymuş oldukları toplumsal güçlerin insanlara yabancı, onların arzularından bağımsız, kendilerini aşan güçlerce yönetiliyormuş gibi gözüktüğü toplumsal ilişkiler olarak tanımlanan yabancılaşma; insanın çevresine sahip ve egemen olmasından ziyade çevrenin, doğanın, diğer insanların ve hatta bizzat kendisinin kendi öz varlığına yabancı kalmasıdır. Yabancılaşmış insan dış dünyayı ve kendi varlığını pasif olarak seyretmekle yetinir, sürece aktif bir aktör olarak katılamaz (Çalışkanlar 1983:445, Marshal 1999:799, Tolan 1981:142-143).

Aşağıdaki alıntıyı, yabancılaşmanın insanlar üzerinde yaptığı tahribatların boyutlarının daha iyi görülmesi bakımından burada doğrudan vermekte yarar görüyoruz.

“Emeğin toplumsal üretkenliğini artırmayı hedefleyen bütün yöntemler, tek tek emekçilerin zararına olarak hayata geçirilir; üretimin gelişmesini hedefleyen bütün araçlar, üreticiler üzerinde bir tahakküm kurma ve onları sömürme araçlarına dönüşür; bu araçlar, çalışanları neredeyse kötürüm bırakarak bir insan sureti haline getirir, bir makinenin dişlisi düzeyine indirir, çalışmasından alacağı en ufak bir sevince bile izin vermez ve emeğini nefret edilen bir eziyete çevirerek, bilimin bağımsız bir güç olarak sürece katılmasıyla aynı oranda, emek sürecinin entelektüel potansiyelinden uzaklaştırır; emekçinin çalışma koşullarını kötüleştirir, emek sürecinde onu acımasızlığıyla nefret uyandıran bir despotizme bağlı kılar; bütün ömrünü bir çalışma zamanı haline getirerek, karısını ve çocuklarını sermayenin acımasız tekerleklerinin altına atar...Bir kutupta sermaye birikimi varken...Öbür

kutupta, yani sermaye biçiminde kendi ürününü üreten sınıfın tarafında sefaletin, yoğun ıstırapın, köleliğin, cehaletin, vahşetin ve zihinsel alçalmanın birikimi vardır (Lukes 1998:31).”

Seeman yabancılaşmanın güçsüzlük, anlamsızlık, normsuzluk, tecrit edilme ve kendine yabancılaşma boyutlarından oluştuğunu belirtmiştir (Marshall 1999:799). Daha çok aydınlarda görülen tecrit edilme duygusu araştırma konumuzla doğrudan ilgili olmadığı için kapsam dışında tutulmuştur. Araştırmamız çerçevesinde açıklayıcı olacağını düşündüğümüz diğer boyutların kısa birer izahı aşağıda verilmiştir.

Güçsüzlük duygusu; bireyin kendi ürünleri ve üretim sürecinde kullandığı araçların sonuçları üzerinde kontrol hakkının olmaması anlamında kullanılmıştır.

Anlamsızlık duygusu; bireyin neye, hangi genel doğrulara inanacağını ve bağlanacağını bilememesi halidir.

Normsuzluk; toplumsal normların belirlediği başarı hedeflerine ulaşmak için toplum tarafından onaylanmayan davranışların benimsenmesi anlamına gelmektedir.

Kendine yabancılaşma; insanın belirli bir davranışının geleceğe yönelik beklentileri ile çakışmaması, kendi varlığına yabancılaşması ile sonuçlanır.

Bu çerçevede ekonomik krizin ve çalışma koşullarının işçiler üzerinde meydana getirdiği etkiler araştırılmıştır.

2.2.4. İŞÇİLEŞME SÜREÇLERİ: MARX

İşçileşme klasik anlamda üretim araçları mülkiyetini kaybederek , emek piyasasına ücretli olarak katılma biçiminde tanımlanabilir. İşçileşme süreci analizinin geçmiş, Karl Marx'ın insanın ihtiyacı olan ürünlerin yaratılması için insan emeğini devreye sokan araçlara duyduğu ilgiye dayandırılabilir. Bu süreç toplumsal düzeyde örgütlenmiştir ve tarihsel bakımdan farklı üretim tarzlarına göre değişiklik göstermektedir. Kapitalizmde üretim dahilindeki şeyler ya da nesneler arasındaki bir ilişki gibi görünen bu süreç aslında üretim araçlarının sahipleri ile onların emrinde çalışanlar arasındaki bir toplumsal ilişkiyi yansıtmaktadır. Bu ilişkiyi kavramanın anahtarı, emek süreci yönetiminin üretim aşamasında yatmaktadır. Özellikle Avrupa'da on sekizinci yüzyıldan başlayarak yirminci yüzyıla kadar devam eden bir süreci betimlemek için kullanılmıştır. Kuşkusuz işçileşme sürecini yalnızca ekonomik-teknolojik değişmelerin sonucu olarak görmemek gerekir. Bu süreç aynı zamanda ideolojik ve siyasal ilişkiler ve etkileşimlerin de geliştiği, böylece bu ilişkiler ve etkileşimler kültürünün/örüntülerinin oluşturduğu toplumsal öznelere inşa edildiği, diğer bir anlatımla, işçi sınıfı özelliklerinin kazanıldığı bir süreçtir (Balibar ve Wallerstein 1991:163, Demir 1995:70, Giddens 1999:142, Marshall 1999:653, Öngen 1994 :163).

2.2.4.1. Eksik İşçileşme

'İşçi sınıfı' bir kavram olarak, kapitalizmin ve sanayileşmenin gelişmesiyle ortaya çıkan bir toplumsal kategoriye dile getirmektedir. Sanayileşmenin öncüsü olan Batı Avrupa ülkelerinde sanayi burjuvazisi ve proletaryanın döneme özgü olarak gelişen yeni sınıflar olması, bu sınıfları aynı zamanda kavramsal çerçevede analiz birimi olarak kullanılan 'ideal tip'ler durumuna getirmiştir. Genellikle paylaşılan tanım, bu kategoriyi vareden işçinin ücret gelirine dayandığıdır. Başka bir anlatımla, üretim araçlarına sahip olmayan işçi, emek piyasasında emek gücünü satarak hayatını kazanmaktadır. Bu tanım esas alındığında işçinin işgücü piyasasında emeğinden başka bir gelir edinme yolu bulunmamaktadır. Böyle bir tanım saf anlamıyla bir işçi

sınıfı tanımını bir ideal tiptir. Toplumsal gerçekliğin değişen koşullarında bu şekliyle ideal tiplere rastlama ihtimali sınırlıdır. Yani ücret gelinine bağımlı olmanın oranı değişmektedir. Bu kavramın tanımındaki farklılaşmayı hem tarih hem de coğrafya boyutu zorunlu kılmaktadır. Bu farklılaşma hem Batı'nın kendi içinde geçirdiği değişim süreciyle, hem de çevre ya da yarı çevre ülkelerde işçi sınıfının Batı'dakinden farklı biçimde oluşumuyla ilişkilidir (Demir 1995:70-71).

2.2.4.2. Sendikal Haklara Sahip Olma

Sanayi toplumunu karakterize eden ve işçi denildiğinde ilk akla gelen örgütlerin başında hiç şüphesiz işçi sendikaları gelmektedir (Akçaylı 1983). Sendikal haklara sahip olma işçi olmanın adeta olmazsa olmaz gerekliliklerinden biridir. Zira sendika işçinin işverenle olan ilişkilerinde işverene karşı kendisini savunabileceği en önemli araçlardan biridir. İşveren açısından ise işçinin sendikalı olması istenir bir durum değildir.

Hiç kuşku yok ki, düşük ücret politikasını savunanlar, sendikaların varlığına ve sendikal örgütlenmeye karşı çıkacaklardır. Çünkü bu görüşü savunanlara göre sendikalar, talep ettikleri yüksek ücretler nedeniyle işsizliği artırır. Bir ülkede işsizlik varsa, bunun nedenini, işçinin talep ettiği ücretin o anda piyasada oluşan düzeye göre yüksek olmasında görürler.” (Bağdadioğlu 1999:9)

Mobilya imalathanelerinde çalışan işçilerin sendikal haklara sahip olmadıklarını, bu yönüyle işçi olmanın önemli kriterlerinden birini gerçekleştirmediklerini görmekteyiz. İşçilerin sendikalaşma açısından durumunu gösteren tablo aşağıda verilmiştir.

2.2.4.3. Sosyal Güvence

Sosyal sigortalar belli mesleki, fizyolojik, ekonomik ve sosyal riskleri karşılamak için, öngörülen önlemlerin giderlerini karşılamak için alınan önlemlerin bütünüdür. Bugünün toplumları, pek çok aşamadan geçerek bugünkü sosyal sigortalar sistemine ulaşmışlardır. Sosyal sigortaların mali kaynakları, işçiden ve işverenden belli bir oran içinde alınan primlerle, devletin genel bütçeden yapmakta olduğu katkılarla karşılanır (Talas 1997:403)

Türkiye’de SSK ve BAGKUR’un ciddi prim tahsilatı problemleri vardır. Çıkarılan çok sayıda af kanununa rağmen prim tahsilatı istenilen seviyeye ulaşamamıştır.

“Piyasanın asli mantığı, başlangıçtan itibaren ve ortaya çıkan her fırsatta malları kar amacıyla satarak çıkarlarını maksimize eden ve rasyonel olarak kendi çıkarını düşünen bireyleri devreye soktu. Daha ayrıntılı söylemek gerekirse, sürekli daha eksiksiz ticaret ağlarını, ama her şeyden önce maliyetlerin düşürülmesiyle ticari karların artırılmasını ve sürekli olarak gelişen üretim tekniklerinin talep edilmesiyle de giderek artan bir işbölümünü ve uzmanlaşmayı gerekli kıldı.” (Wood 2003:23)

2.2.4.4. Hak Arama

İşçi işveren ilişkilerinde uyumsuzluk söz konusu olduğunda, işçi açısından temel savunma araçları, grev ve toplu pazarlık hakkıdır. Toplu pazarlık, üyelerinin çalışma koşullarını geliştirmek ve iyileştirmek için sendikaların başvurduğu çeşitli yollardan biridir. Toplu pazarlık, işçi ve işverenin karşılıklı ekonomik, toplumsal ve mesleki haklarını ve çıkarlarını düzenleyen bir sosyal politika aracıdır. Devletin mevzuat yolu ile müdahaleleri yanında ve onunla birlikte işçi ve işveren ilişkilerini

düzenler ve ücreti de içeren çalışma koşullarını belli ölçülere bağlar, bir barış ögesi olarak rol oynar.

Grev ise, bir işyerinde çalışan bir işçi grubunun işverenle aralarında çıkan uyuşmazlığı, iş sözleşmesinin hükümlerinden ayrı bir çözüm suretine bağlamak amacı ile, önceden aralarında anlaşarak iş bırakmalarıdır (Talas 1997:289-304). Sendikal haklara sahip olmayan araştırma birimimizdeki işçiler, bunun doğal sonucu olarak toplu sözleşme ve grev hakkına da sahip değildirler. Yasal haklardan ve güvencelerden yoksun olan işçilerin işverenle uyuşmazlığa düştüklerinde hangi yollardan haklarını aradıklarının cevabını aşağıdaki tabloda bulmak mümkün olacaktır.

2.2.4.5. Ücret

Bilindiği gibi ücret, üretim etkenlerinden biri olan emeğin fiyatı olarak ekonomik yaşantı içinde önemli bir yer tutmaktadır. Ancak, günümüzde ücret, geçmişte olduğu gibi yalnız ekonomik değil, aynı zamanda bir toplumsal olgudur. Çağımızda ücret, işçinin yalnız emeğine değil, kişilik ve insanlık haklarına bağlanarak ekonomik olduğu kadar, toplumsal bir olgu olarak da ortaya çıkmakta ve bu nedenden ötürü toplumlar, ekonomik sistemlerinin mantığını da göz önünde tutarak, uygun gördükleri bir ücret politikası ile emeğin karşılığı olan adil biçimde oluşmasına ve adaletsizliklerin önlenmesine çalışmaktadırlar (Talas 1997).

“İşçiler yaşama koşullarını belirleyen ve çoğu zaman tek gelirlerini oluşturan ücreti, sosyal ve ekonomik haklarının ana sorunu yapmışlardır. Çünkü ücret daha iyi yaşama, barınma, sosyal güvenliğe kavuşma, sağlıklı yaşama koşullarının sağlanmasında temel unsur niteliğindedir.” (Bağdadioğlu 1999:4)

2.2.4.6. İşçi Sınıfı Kültürü

İşçileşme süreçlerinden bir tanesi de işçi sınıfı bilinci ve kültürüne sahip olmaktır. İşçi sınıfının kendi kimliğini inşa etme sürecinde, toplumun diğer kesimlerine karşı kendi çıkarlarını koruma mücadelesi olarak tanımlayabileceğimiz sınıf bilinci enformel sektör içinde oluşmamıştır. Enformel sektörün düzensiz ve dağınık yapısı bu sektörde 'emek kültürü' oluşumunu da engellemiştir (Demir 1995:71, Touraine 2002:99).

Marx, kendinde sınıf (öncelikle ekonomik ilişkilerle tanımlanan sınıf) ile kendisi için sınıf (verili bir politik bağlam içinde tarihsel olanaklarının farkında olan ya da bilincine sahip sınıf) arasında bir ayrım yapmıştır (Turner 2001:64).

2.2.4.7. Yönetime Katılma

İşçilerin yönetime katılmaları, gittikçe büyüyen ve genişleyen üretim faaliyetlerinin yönetimini, demokrasi kurallarına göre yürütmektir. Özel mülkiyetin mülk sahibine sağladığı yönetim ayrıcalığı ve tekeli yumuşatmak, yönetim yetkilerini çalışanlar ile paylaşmak ve çalışma hayatını daha insani bir düzeye ulaştırmak ve böylece ekonomide demokrasiye ulaşmak, yönetime katılmanın esasını oluşturmaktadır. İnsanlar çalıştıkları işte, maddi tatminle birlikte moral yönünden de tatmin ararlar. İşçiye çalışırken de insanlık onurunun bulunduğunu ve işin görülmesinde, düzenlenmesinde, işletmenin yürütmesinde ve tüm ekonomik ve sosyal çalkantılarında kendi kararlarının da yeri bulunduğunu duyurmak gerekir (Talas 1997:495-496).

İnsan hakları evrensel beyannamesinin birinci ve yirmi ikinci maddeleri katılımın genel ilkelerini ortaya koymaktadır. Bu maddeler insan kişiliğine ve onuruna verilmiş olan önemi göstermektedir.

Bütün insanlar onur ve haklar bakımından özgür ve eşit doğarlar. Akıl ve vicdanla donatılmışlardır ve birbirlerine karşı kardeşlik anlayışı içinde hareket etmek durumundadırlar (İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi Madde 1).

Toplumun üyesi olarak, her insan, onuru ve kişiliğinin özgür gelişmesi için zorunlu olan ekonomik, sosyal ve kültürel haklarının yerine getirilmesine hakkı vardır (İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi Madde 22).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ANKARA MOBİLYACILAR SİTESİ İMALATHANELERİNDE ÇALIŞAN İŞÇİLER VE AİLELERİNE İLİŞKİN BULGULAR

3.1. İŞÇİLER VE AİLELERİNİN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ

Bu bölümde, araştırma evrenimizi oluşturan Ankara Mobilyacılar Sitesi mobilya imalathanelerinde çalışan işçiler ve ailelerine ait betimleyici bilgilere yer verilmiştir. Bu kapsamda kırdan kente göç kapsamında işçilerin durumu değerlendirilmiştir. Buna ek olarak işçilerin cinsiyeti, medeni durumları, yaşları, eğitim düzeyleri, hangi yolla evlendikleri, işçi ailelerinin birey sayısı, ailede kimlerle birlikte yaşadıkları, eşlerin çalışıp çalışmadığı, eşlerin çalışmama nedeni, işçi ailesinde karar alma sürecinin nasıl işlediği, boşanma, işçi ailelerinin ne tür evlerde oturdukları, ailede kaç kişinin gelir getirici bir işte çalıştığı, ek bir gelir kaynaklarının olup olmadığı, işçilerin kendilerini hangi gelir grubuna dahil ettikleri, işçi ailelerinin oturdukları semtlerin dağılımı, oturulan semti seçme nedenleri, boş zaman faaliyetleri ve dünya görüşlerine ilişkin betimleyici bilgilere yer verilmiştir.

3.1.1. Kırdan Kente Göç

İşçileşme söz konusu olduğunda akla ilk gelen unsurlardan biri kırdan kente göçtür. Hatta işçileşmeyi besleyen ana kaynak olarak köylülük gösterilmektedir. Özellikle Batı Avrupa’da sanayileşme ve kapitalistleşmeyle birlikte, kırsal kesimde köylüler üretim araçları üzerindeki mülkiyetlerini yitirmişler ve işçileşmişlerdir (Demir 1995:69). İşçileşme süreçlerinden biri olan kır kökenli olma kriteri açısından mobilya imalathanelerinde çalışan işçilerin durumu aşağıdaki tabloda incelenmiştir.

Tablo 1. İşçilerin Doğum Yerleri

		Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Geçerli	İl	137	35,8	36,2	36,2
	İlçe	95	24,8	25,1	61,4
	Köy	146	38,1	38,6	100,0
	Toplam	378	98,7	100,0	
Geçersiz	Cevapsız	5	1,3		
Toplam		383	100,0		

İmalathanelerde çalışan işçilerden %38,6'SI kır kökenli, %36,2'Sİ tanesi kent kökenli, %25,1'si de kasaba kökenlidir. Köy kökenli olan işçilerin diğerlerine göre daha fazla orana sahip olduğunu görüyoruz.

3.1.2. Cinsiyet

Tablo 2. İşçilerin Cinsiyeti

		Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Geçerli	Erkek	382	99,7	99,7	99,7
	Kadın	1	,3	,3	100,0
	Toplam	383	100,0	100,0	

Ankara Mobilyacılar Sitesi'ndeki anket uygulaması yaptığımız yetmiş bir mobilya imalathanesinde çalışanlar arasında sadece bir kadına rastlanmıştır. Olumsuz çalışma koşulları, çalışma saatlerinin uzunluğu, yapılan işin kas gücü gerektirmesi gibi etkenler mobilya imalathanelerinin kadınlar açısından tercih edilmeyişinin nedenleri olarak ortaya çıkmaktadır.

3.1.3. Medeni durum

Tablo 3. İşçilerin Medeni Durumu

		Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Geçerli	Evli	258	67,4	67,4	67,4
	Bekar	121	31,6	31,6	99,0
	Boşanmış-dul	4	1,0	1,0	100,0
	Toplam	383	100,0	100,0	

Kendileriyle görüşme yaptığımız işçilerden %67,4'si evli, %31,6'si bekar, %'i ise boşanmış ya da duldur.

3.1.4. Yaş

Tablo 4. İşçilerin Yaşları

		Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Geçerli	15 yaşından küçük	6	1,6	1,6	1,6
	15-19 yaş	54	14,1	14,1	15,7
	20-24 yaş	75	19,6	19,6	35,2
	25-29 yaş	93	24,3	24,3	59,5
	30-34 yaş	65	17,0	17,0	76,5
	35-39 yaş	49	12,8	12,8	89,3
	40 ve üzeri	41	10,7	10,7	100,0
	Toplam	383	100,0	100,0	

İşçilerin yaş dağılımını gösteren tabloda dikkatimizi çeken konu, işçilerin %89,3 gibi büyük bir kısmının kırk yaşın altındaki kişilerden oluşuyor olmasıdır. Kendisiyle görüşme yaptığımız mobilyacılar sitesi yönetim birimindeki yetkilinin ve bir işçinin ifadeleri yaş olgusunu da çarpıcı şekilde ortaya koymaktadır.

“İşçiler genellikle 20-40 yaş aralığındadır, bu iş fiziki güç gerektirir, yaş ilerledikçe verim düşer, ayrıca yaşı ilerlemiş bir işçiye yaptıracağı işi daha az ücretle başkasına yaptırır” (8 Şubat 2003).

“Hocam ben burada otuz beş yaşına kadar ne kazanırsam o kar, otuz beş yaşından sonra adam beni çalıştırmak istemez” (9 Eylül 2003).

3.1.5. Eğitim

Tablo 5. İşçilerin Eğitim Durumu

		Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Geçerli	İlkokul	206	53,8	54,1	54,1
	Ortaokul	109	28,5	28,6	82,7
	Lise	58	15,1	15,2	97,9
	Üniversite	3	,8	,8	98,7
	Çıraklık Eğitim Merkezi	5	1,3	1,3	100,0
	Toplam	381	99,5	100,0	
Geçersiz	Cevapsız	2	,5		
Toplam		383	100,0		

Tabloya baktığımızda, mobilya imalathanelerinde çalışan işçilerin eğitim düzeyinin düşüklüğü dikkatimizi çekmektedir. Türkiye’de alt tabakaya mensup insanların önemli sınıf atlama araçlarından birinin eğitim olduğunu düşündüğümüzde (Can 2003:82) eğitim düzeyinin düşüklüğü daha da anlamlı bir hal almaktadır. Ayrıca, kendisiyle görüştüğümüz Mobilyacılar Derneği’ndeki yetkilinin, her işyerinin belli bir yaşa kadar işçisini Çıraklık Eğitim Merkezi’ne göndermek zorundadır (Şubat 2003), şeklindeki ifadeye uygun davranılmadığı görülmektedir. Tabloda görüleceği üzere, çıraklık eğitim merkezine giden işçi sayısı sadece beş tanedir.

Tablo 6. İşçilerin Hangi Yolla Evlendikleri

		Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Geçerli	Anlaşarak	82	21,4	31,4	31,4
	Görücü usulü ile	169	44,1	64,8	96,2
	Kaçırarak	10	2,6	3,8	100,0
	Toplam	261	68,1	100,0	
Geçersiz	Uygulanamaz	120	31,3		
	Cevapsız	2	,5		
	Toplam	122	31,9		
Toplam		383	100,0		

İşçilerin büyük bölümü görücü usulüyle evlendiklerini belirtmişlerdir. İşçi aileleri, evlilik birliğinin kuruluşu yönüyle kırsal-geleneksel aile tipi (Aydoğan 2001)’ne uygun düşmektedir.

3.1.6. Ailedeki Birey Sayısı

Ankara Mobilyacılar Sitesi'nde çalışan işçilerin aileleri bir taraflıyla kırsal kesimde daha yaygın olan geleneksel geniş ailenin özelliklerini taşıırken, diğer taraftan da yapısı itibarıyla çekirdekleşmiş ailedir. Bu ailelerin ailedeki birey sayısı ve birlikte yaşadıkları kişiler itibarıyla çekirdek aile özelliği gösterdikleri görülmektedir. Konuya ilişkin ayrıntılı bilgiye aşağıdaki tablolarda yer verilmiştir.

Tablo 7. İşçi Ailelerinin Hane Büyüklüğü

		Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Geçerli	Bir	1	,3	,3	,3
	İki	17	4,4	4,4	4,7
	Üç	49	12,8	12,8	17,5
	Dört	119	31,1	31,1	48,6
	Beş	93	24,3	24,3	72,8
	Altı	57	14,9	14,9	87,7
	Yedi	20	5,2	5,2	93,0
	Sekiz	12	3,1	3,1	96,1
	Dokuz	3	,8	,8	96,9
	On	2	,5	,5	97,4
	Onbir	7	1,8	1,8	99,2
	On üç	2	,5	,5	99,7
	Yirmi beş	1	,3	,3	100,0
	Toplam	383	100,0	100,0	

Tabloda görüleceği gibi mobilya imalathanelerinde çalışan işçilerin %87,7'si, birey sayısı bir ile altı arasında değişen ailelerde yaşamaktadırlar. Mobilya imalathanelerinde çalışan işçilerin aileleri birey sayısı itibariyle, çekirdek aile özelliği göstermektedirler. Az da olsa geniş aileye de rastlanmaktadır. Bunlar babanın gecekonduyunun bulunduğu avlu içine gecekondu yapan çocuklar ve onların eş ve çocuklarından oluşan ailelerdir. Bu tip ailelerde işçinin eş ve çocukları gündüz kayınbabanın evinde oturup kalkmakta ve yiyip içmekte, akşam olduğunda kendi evlerine gelmektedirler. Bu durumu işçilerden birinin babasının şu ifadesi çok güzel bir biçimde dile getirmektedir.

“Guya ayrılar, yemeleri bir kazançları ayrı” (Mayıs 2003).

İşçilerin kimlerle birlikte yaşadıklarına ilişkin bilgilere ulaşabileceğimiz bir sonraki tabloda işçilerin aile yapısına ilişkin daha ayrıntılı bilgiye rastlamak mümkün olabilecektir.

3.1.7. Ailede Kimlerle Birlikte Yaşadıkları

Tablo 8. İşçilerin Kimlerle Birlikte yaşadıkları

		Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Geçerli	Anne babam ve kardeşlerimle	102	26,6	27,2	27,2
	Eşim ve çocuklarımla	168	43,9	44,8	72,0
	Eşim çocuklarım ve anne babamla	90	23,5	24,0	96,0
	Akrabalarımın yanında kalıyorum	9	2,3	2,4	98,4
	Arkadaşlarımla	3	,8	,8	99,2
	Yalnız yaşıyorum	3	,8	,8	100,0
	Toplam	375	97,9	100,0	
Geçersiz	Cevapsız	8	2,1		
Toplam		383	100,0		

Tablo dikkatle incelendiğinde, soruya cevap veren işçilerden %72'si karı koca ve evlenmemiş çocuklardan oluşan çekirdek aile içinde yaşadıkları görülmektedir. İşçi ailelerinin aile yapısının, anne-baba ve çocuklardan oluşan, çekirdek aile niteliğinde olduğu görülmektedir. Bu da işçi ailesinin bir yönüyle çekirdekleşmiş aile olduğu yönündeki belirlememize uygun düşmektedir.

3.1.8. Eşin Çalışıp Çalışmadığı

Tablo 9. Eşin Çalışma Durumu

		Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Geçerli	Evet çalışıyor	5	1,3	2,0	2,0
	Hayır çalışmıyor	250	65,3	98,0	100,0
	Toplam	255	66,6	100,0	
Geçersiz	Uygulanamaz	126	32,9		
	Cevapsız	2	,5		
	Toplam	128	33,4		
Toplam		383	100,0		

Eşiniz çalışıyor mu sorusuna muhatap olan işçilerden %98'inin soruya cevabı hayır olmuştur. İşçilerden sadece %2'sinin eşi çalışmaktadır. İşçi aileleri bu yönüyle geleneksel kırsal aile modeline uygun bir özellik göstermektedir. Bu sorunun arkasından eşiniz çalışmıyorsa nedeni nedir biçimindeki soruya ise aşağıdaki cevapları vermişlerdir.

3.1.9. Eşin Çalışmama Nedeni

Tablo 10. İşçilerin Eşlerinin Çalışmama Nedeni

		Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Geçerli	Çalışmak istemiyor	35	9,1	15,0	15,0
	Çalışmasına izin vermiyorum	88	23,0	37,8	52,8
	İş bulamıyor	24	6,3	10,3	63,1
	Çocuğa/çocuklara bakmak zorunda olduğu için çalışmıyor	86	22,5	36,9	100,0
	Toplam	233	60,8	100,0	
Geçersiz	Uygulanamaz	130	33,9		
	Cevapsız	20	5,2		
	Toplam	150	39,2		
Toplam		383	100,0		

Bu soruya cevap veren işçiler, eşlerinin çalışmama nedeni olarak şunları söylemişlerdir. %15'i eşim çalışmak istemiyor, %37,8'i çalışmasına izin vermiyorum, %10,3'ü iş bulamıyor, %36,9'u da çocuklara bakmak zorunda olduğu için çalışmıyor demiştir. Aldıkları ücret ortadayken (bkz. Tablo 29) en yüksek orana sahip cevabın "eşimin çalışmasına izin vermiyorum" olması oldukça anlamlıdır. Ayrıca ikinci büyük orana sahip işçi grubunun da eşlerinin çalışmama nedeni olarak çocuklara bakmak zorunda olmalarını göstermeleri, işçilerin kadınların asli sorumluluklarını çocukların bakımı olarak tanımlayan (Buğra 2001:28) ataerkil aile anlayışını benimsediklerini göstermektedir.

3.1.10. Evde Kararları Kimin Verdiği

Tablo 11. Evde Kararları Kimin Aldığı

		Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Geçerli	Ben alırım	106	27,7	41,4	41,4
	Eşim alır	4	1,0	1,6	43,0
	Eşimle birlikte alırız	146	38,1	57,0	100,0
	Toplam	256	66,8	100,0	
Geçersiz	Uygulanamaz	126	32,9		
	Cevapsız	1	,3		
	Toplam	127	33,2		
Toplam		383	100,0		

Ailede kararları kimin aldığı yönündeki soruya işçilerin verdikleri cevaplar; kararları kendilerinin aldığı (%41,4) ve eşleriyle birlikte aldıkları (%57) biçiminde yaklaşık olarak yarı yarıya bölünmüştür. Cevaplardaki bu bölünme işçi ailesinin bir yönüyle kırsal geniş aile özelliği gösterirken diğer yönüyle kentsel çekirdek aile göstermesi özelliğiyle örtüşmektedir.

3.1.11. Boşanma

Boşanma yasal olarak kurulan evlilik birliğinin yine yasal olarak sona erdirilmesi işlemidir (Özgüven 2001:306). Evlilikte eşlerin kurdukları birliği, ölünceye kadar sürdürmeleri ideal bir amaçtır. Ancak çeşitli nedenlerden dolayı boşanma bir zorunluluk haline gelebilir. Boşanma ilk bakışta sadece karı kocayı ve aile bireylerini ilgilendiren bir durum gibi görünse de, toplumun tümünü yakından ilgilendiren önemli bir konudur. Toplumun uyumu toplumun temel birimi olan

ailenin sağlıklı olmasıyla doğrudan ilişkilidir. Bu önemli konunun araştırmamıza konu olan işçi aileleri özelindeki durumu aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 12. İşçilerin Ne Zaman Boşandıkları

		Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Geçerli	Ekonomik krizden önce	7	1,8	58,3	58,3
	Ekonomik krizden sonra	5	1,3	41,7	100,0
	Toplam	12	3,1	100,0	
Geçersiz	Uygulanamaz	371	96,9		
Toplam		383	100,0		

Araştırmamıza konu olan işçilerden %3,1'i boşanmış, bunlardan 5 %1,3'ü ekonomik krizden sonra boşanmıştır.

3.1.12. Ev Sahipliği Durumu

Tablo 13. Oturulan Evin Mülkiyeti

		Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Geçerli	Evet kendi evim	88	23,0	23,2	23,2
	Kirada oturuyorum	169	44,1	44,6	67,8
	Ailemin evinde oturuyorum	122	31,9	32,2	100,0
	Toplam	379	99,0	100,0	
Geçersiz	Cevapsız	4	1,0		
Toplam		383	100,0		

Bu soruya cevap veren işçilerden %23,2'si kendi evinde, %44,6'sı kirada ve %32,2'si de ailesinin evinde oturmaktadır. Tabloya dikkatle bakıldığında ev sahibi olanların oranının düşüklüğüne karşı, kirada ve ailesinin yanında oturanların oranının yüksekliği dikkat çekmektedir. Ev sahipliği durumunu bu şekilde verdikten sonra işçilerin oturdukları evlerin niteliğine bakmakta yarar olduğunu düşünüyoruz.

3.1.13. Oturulan Evin Türü

Tablo 14. İşçilerin Ne Tür Evlerde Oturdukları

		Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Geçerli	Apartman dairesi	111	29,0	29,0	29,0
	Gecekondu	272	71,0	71,0	100,0
	Toplam	383	100,0	100,0	

İşçilerden %29'u apartman dairesinde, %71'i gecekondu da oturmaktadır.

3.1.14. Ailede Kaç Kişinin Gelir Getiren Bir İşte Çalıştığı

Tablo 15. İşçi Ailesinde Gelir Getiren Bir İşte Çalışanlar

		Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Geçerli	Bir	241	62,9	63,8	63,8
	iki	106	27,7	28,0	91,8
	üç	31	8,1	8,2	100,0
	Toplam	378	98,7	100,0	
Geçersiz	Cevapsız	5	1,3		
Toplam		383	100,0		

Bu soruya cevap veren işçilerden %63,8'inin ailesinde bir kişi, %28'inin ailesinde iki kişi, %8,2'ininde de üç kişi gelir getiren bir işte çalışmaktadır.

3.1.15. Ek Gelir

Tablo 16. Ek Gelir Durumu

		Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Geçerli	Kira geliri	23	6,0	6,0	6,0
	Tarım arazisi	10	2,6	2,6	8,6
	Faiz	4	1,0	1,0	9,7
	Tahvil, hisse senedi vb.	1	,3	,3	9,9
	Ek iş yapıyorum	48	12,5	12,5	22,5
	Yok	294	76,8	76,8	99,2
	Emekli maaşı	1	,3	,3	99,5
	Eşim evlere temizliğe gidiyor	1	,3	,3	99,7
	Başka	1	,3	,3	100,0
	Toplam	383	100,0	100,0	

Kendileriyle görüşme yaptığımız işçilerden %76,8'inin işinden kazandığı paranın dışında herhangi bir ek geliri yoktur. Bu insanlar kentte ikinci kuşak olmaları nedeniyle kırla da bağları kalmamıştır. İşçilerden sadece on tanesi kırla bağının devam ettiğini belirtmiştir.

3.1.16. Kendilerini Hangi Gelir Grubuna Dahil Ettikleri

Tablo 17.İşçilerin Dahil Oldukları Gelir Grubu

		Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Geçerli	Zengin	4	1,0	1,0	1,0
	Fakir	194	50,7	50,9	52,0
	Orta halli	183	47,8	48,0	100,0
	Toplam	381	99,5	100,0	
Geçersiz	Cevapsız	2	,5		
Toplam		383	100,0		

İşçilerin %50,9'u kendisini fakir olarak nitelendirirken, %48'i de orta halli olduğunu belirtmiştir. Halbuki işçilerin gelir düzeyine baktığımızda orta halli olarak nitelendirilebileceklerin sayısının bu kadar yüksek olmadığını görüyoruz (bkz. Tablo 29). Hal böyleyken ya işçiler içinde bulundukları durumu tanımlamakta güçlük çekmekte ya da yoksulluğunu/yoksunluğunu dile getirmek istememektedir. Nitekim yardım kuruluşlarına başvurma konusunda, muhtaç olduğu halde, kimseden yardım almak istemedim diyenlerin oranının yüksekliği bu düşüncemizi desteklemektedir (Bkz. Tablo 77).

3.1.17. Oturulan Semt

Tablo 18. İşçilerin Oturdıkları Semtler

		Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Geçerli	Siteler	137	35,8	35,8	35,8
	Mamak	66	17,2	17,2	53,0
	Keçiören	37	9,7	9,7	62,7
	Altındağ	49	12,8	12,8	75,5
	Hasköy	11	2,9	2,9	78,3
	Karapürçek	8	2,1	2,1	80,4
	Lalahan	6	1,6	1,6	82,0
	Elmadağ	2	,5	,5	82,5
	Çubuk	3	,8	,8	83,3
	Hüseyingazi	26	6,8	6,8	90,1
	Doğantepe	14	3,7	3,7	93,7
	Batıkent	1	,3	,3	94,0
	Yenimahalle	9	2,3	2,3	96,3
	Abidinpaşa	2	,5	,5	96,9
	Kırıkkale	1	,3	,3	97,1
	Gazi Mahallesi	1	,3	,3	97,4
	Etlik	2	,5	,5	97,9
	Çankaya	3	,8	,8	98,7
	Sincan	2	,5	,5	99,2
	Kayaş	1	,3	,3	99,5
	Aydınlıkevler	2	,5	,5	100,0
	Toplam	383	100,0	100,0	

İşçilerin oturdukları semtler sıralamasında en yüksek orana (35,8) sahip olan semtin Mobilyacılar Sitesi'nin de içinde yer aldığı Siteler semti olduğunu görüyoruz. Siteleri Mamak (%17,2), ve Altındağ (%12,8) izlemektedir. Bu üç semtte oturan işçi sayısı toplam işçi sayısının %65,8'ini oluşturmaktadır. Geriye kalan %34,2'lik oran on sekiz semt tarafından paylaşılmaktadır. İşçilerin yoğun olarak oturduğu Siteler, Mamak ve Altındağ semtlerinin ortak özelliği Mobilyacılar Sitesi'ne yakın olmaları, gecekondulaşmanın yoğun olduğu semtler olmaları ve yoksul toplum kesimlerinin yoğun olarak yaşadığı yerler olmalarıdır. Dolayısıyla, işçilerin bu semtleri yoğun olarak tercih etmelerinin nedenleri; işyerlerine yakın olması ve bu semtlerde kiraların ucuz olması olduğu ilk akla gelen nedenler olarak düşünülebilir. İşçilerin bu üç semti yoğun olarak tercih etmelerinin nedenlerini, bir sonraki tablo bize daha somut olarak ortaya koyacaktır.

3.1.18. Oturduğu Semti Seçme Nedeni

Tablo 19. İşçilerin Oturdukları Semti Seçme Nedenleri

		Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Geçerli	İşyerine yakın olması	197	51,4	51,4	51,4
	Akraba ve hemşehrilerin bu semtte oturuyor olması	83	21,7	21,7	73,1
	Bu semtte kiraların ucuz olması	45	11,7	11,7	84,9
	Evimin bu semtte olması	58	15,1	15,1	100,0
	Toplam	383	100,0	100,0	

İşçilerin oturdukları semti seçme nedenlerine baktığımızda en başta gelen neden (%51,4)'in oturulan semtin işyerine yakın olması olduğu görülmektedir. İşçiler görüşmelerimiz sırasında, yol parası vermemek için işyerine yakın yerde oturmayı

tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Bunu akraba ve hemşehrilerle aynı semtte oturma (%21,7) isteği izlemektedir.

3.1.19. Boş Zaman Faaliyetleri

Örgütlü toplum yaşamı olarak kentler sadece bireylerin zorunlu zaman dilimlerini düzenlemekle kalmaz, aynı zamanda bireylerin boş zaman değerlendirme eğilimlerinde de düzenleyici ve yönlendirici rol oynar. Toplumsal işleyiş içinde bireylerin ekonomik anlamda ürettiklerini niteliklerine göre düzenler. Toplumun üyesi olarak hizmet talep eden bireylere sosyal, psikolojik, kültürel ve ekonomik ve fizyolojik özelliklerine göre de hizmet sunar. Bir kültür mozayığı olarak görünen kentlerde bireylerin taleplerinin birbirinden farklı biçimlerde gruplaştığı bilinmektedir. Boş zaman değerlendirme aktivitelerinde farklı sosyo-kültürel grupların farklı boyutlarda hoşnut olacağı bilinir. Karmaşık yapıya sahip olan, üretimdeki verimlilik nedeniyle yaşam standardı giderek yükselen kent toplumları, boş zaman faaliyetlerine yönelik hizmetlerin niteliğinde ve niceliğinde çeşitlilik göstermektedir (Doğan 2000:441, Sezal 2002:344-345).

Bu genel açıklama ışığında boş zamanın bir tanımını vermek yararlı olacaktır.

Boş zaman etkinliği kişinin mesleki, ailevi ve toplumsal görevlerini yerine getirdikten sonra özgür iradesiyle girişebileceği dinlenme, eğlenme, bilgi ya da becerilerini geliştirme, toplum yaşamına gönüllü olarak katılma gibi bir dizi uğraşıdır (Tezcan 1995: 238).

Bu bilgiler ışığında imalathanelerde çalışan işçilerin boş zamanlarında neler yaptıklarına ilişkin bilgiler aşağıda verilmiştir.

Tablo 20. İşçilerin Boş Zaman Faaliyetleri

		Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Geçerli	Müzik dinlerim	40	10,4	10,5	10,5
	Ev ziyaertine giderim	54	14,1	14,2	24,7
	Kahvehaneye giderim	26	6,8	6,8	31,6
	Spor yaparım	26	6,8	6,8	38,4
	Televizyon izlerim	130	33,9	34,2	72,6
	Kitap okurum	15	3,9	3,9	76,6
	Arkadaşlarımla birlikte olurum	89	23,2	23,4	100,0
	Toplam	380	99,2	100,0	
Geçersiz	Cevapsız	3	,8		
Toplam		383	100,0		

Boş zaman faaliyetleri arasında birinci sırayı %34,2 ile televizyon izlemek almaktadır. Dar gelirli kesimin yegane eğlence aracı olması hasebiyle televizyon izlemenin birinci sırayı alması beklenen bir sonuçtur. Ancak televizyon izlemenin ardından ikinci sırayı alan “arkadaşlarımla birlikte olurum” şeklindeki cevap üzerinde durmakta yarar olduğunu düşünmekteyiz..

Boş zaman değerlendirme anlayışı kentlerin alt kültür grupları çerçevesinde de ele alınmaktadır. Araştırmalar boş zaman kullanımının sosyal sınıf ve sosyal sınıfın sahip olduğu alt kültür sistemi içerisinde şekillendiğini göstermektedir. Örneğin üst ve orta sınıf kütüphaneleri, sosyal içerikli toplantıları, konferans , açık oturum gibi çalışma gruplarını daha sıklıkla seçerken; alt sınıflar

parkları, oyun alanlarını, popüler müziğin yer aldığı eğlenceleri daha sıklıkla kullanırlar (Sezal 2002:345).

Arkadaş çevrelerinin büyük oranda işyerinde beraber çalıştıkları arkadaşlarından oluştuğu gerçeğini (Bkz. Tablo 51) göz önünde bulundurduğumuzda, “Siteci” olarak adlandırılan bu insanlar bir alt kültür grubu olma özelliği gösterdiğini söyleyebiliriz.

3.1.20. Kendilerini Hangi Dünya Görüşüne Dahil Ettikleri

Tablo 21. İşçilerin Kendilerini Tanımlayış Biçimleri

		Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Geçerli	Liberal	9	2,3	2,6	2,6
	Sosyal Demokrat	43	11,2	12,6	15,3
	Milliyetçi Muhafazakar	121	31,6	35,6	50,9
	Dindar	137	35,8	40,3	91,2
	Sosyalist	16	4,2	4,7	95,9
	Dindar ve demokrat	14	3,7	4,1	100,0
	Toplam	340	88,8	100,0	
Geçersiz	Çevapsız	43	11,2		
Toplam		383	100,0		

Kendilerini hangi dünya görüşüne dahil ettikleri yönündeki soruya dindar diyenler %40,3'lük oranla birinci sırayı almaktadır. Bunu %35,6'lık oranla milliyetçi-muhafazakar diyenler izlemiştir. Bunun ardından sosyal demokrat(%12,6), sosyalist (%4,7), dindar ve demokrat (%4,1) ve liberal (%2,6) cevabı verenler gelmektedir.

3.2. ÇALIŞILAN İŞİN VE İŞYERİNİN ÖZELLİKLERİ

Çalışılan işin ve işyerinin özellikleri başlığı altında; işçileşme süreçleri açısından mobilya imalathanelerinde çalışan işçilerin durumu, işçilerin işlerine ve işyerlerine ilişkin tutumları, işçilerin işyerinde karşı karşıya oldukları sorunlar, işçilerin işverenle olan ilişkileri, işçilerin özlük hakları ve çalışma koşullarının işçiler üzerinde yaptığı etkiler üzerinde durulmuştur.

3.2.1. Yapılan İşin Vasıf Gerektirip- Gerektirmediği

Ankara Mobilyacılar Sitesi mobilya imalathanelerinde çalışan işçiler, uzmanlık alanlarına göre sekiz farklı gruba ayrılmaktadırlar. Bu uzmanlık alanları aşağıda verilmiştir.

- İskeletçi
- Tornacı
- Oymacı
- Döşemeci
- Boyacı
- Kaynakçı
- Mobilyacı
- Doğramacı (Kendi içinde ağaç doğrama ve demir doğrama şeklinde ayrılıyor)

İşçilerle yaptığımız görüşmeler sırasında, branşlar arasında farklılaşmalar olmakla birlikte, iyi bir usta olmak için belli bir zamana ve tecrübeye gereksinim olduğunu belirtmişlerdir. Yaptıkları işin vasıf gerektirip gerektirmediği yönündeki soruya işçilerin verdikleri cevapların dağılımı aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 22. İşçilerin İşleri Hakkındaki Düşünceleri

		Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Geçerli	Yaptığımız iş vasıf gerektirmez	142	37,1	38,1	38,1
	Yaptığım iş herkesin yapamayacağı vasıf gerektiren bir iştir	231	60,3	61,9	100,0
	Toplam	373	97,4	100,0	
Geçersiz	Cevapsız	10	2,6		
Toplam		383	100,0		

İşçilerin %61,9'u yaptığı işin vasıf gerektirdiğini belirtirken, %38,1'i yaptığı işin vasıf gerektirmediğini belirtmişlerdir. Araştırmamızın kavramsal çerçevesini çizerken, literatürde, mobilyacılığın vasıflı işler grubuna girdiğini belirtmiştik. Ancak işçilerin %38,1 gibi azımsanmayacak bir bölümü yaptığı işin vasıf gerektirmediğini belirtmiştir. İşçilerin iyi bir usta olmak için zaman ve tecrübeye gereksinim olduğu yönündeki ifadelerinden hareketle, yapılan işin vasıf gerektirip gerektirmediğiyle, yaş değişkenleri arasında çapraz tablo oluşturmanın yararlı olacağını düşünüyoruz.

Tablo 23. İşçilerin Kaç Yaşında Olduklarına Göre İşleri Hakkındaki Düşünceleri

			İşiniz hakkındaki düşünceniz nedir			Toplam
			Yaptığımız iş vasıf gerektirmez	Yaptığım iş herkesin yapamayacağı vasıf gerektiren bir iştir		
Kaç yaşındasınız	15 yaşından küçük	Sayı	3	3	6	
		%	50,0%	50,0%	100,0%	
	15-19 yaş	Sayı	58	48	106	
		%	54,7%	45,3%	100,0%	
	20-24 yaş	Sayı	90	129	219	
		%	41,1%	58,9%	100,0%	
	25-29 yaş	Sayı	120	244	364	
		%	33,0%	67,0%	100,0%	
	30-34 yaş	Sayı	125	195	320	
		%	39,1%	60,9%	100,0%	
	35-39 yaş	Sayı	78	210	288	
		%	27,1%	72,9%	100,0%	
	40 ve üzeri	Sayı	84	182	266	
		%	31,6%	68,4%	100,0%	
Toplam		Sayı	558	1011	1569	
		%	35,6%	64,4%	100,0%	

Tabloya baktığımızda yaş ilerledikçe yaptığı işin vasıf gerektirdiğini söyleme oranının arttığı görülmektedir. Yaş ilerledikçe yaptığı işi vasıflı iş kategorisinde değerlendirenlerin oranı yükselmektedir. Bu düşünce 25-29 yaş kategorisinde %67, 35-39 yaş kategorisinde %72,9'dur.

3.2.2. Sendikal Haklar

Tablo 24. İşçilerin Sendikal Durumları

		Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Geçerli	Hayır yok	383	100,0	100,0	100,0

Mobilya imalathanelerinde çalışan işçilerin hiçbirisi herhangi bir sendikaya üye değildir.

Bu durumun nedenini işçilere sorduğumuzda; işçiler arasında birlik ve dayanışmanın olmadığını, bu nedenle sendika ve benzeri hakları dile getiremediklerini belirtmişlerdir (30 Eylül 2003). İşçilerin sendikalı olmamalarının nedenini işverenlere sorduğumuzda; işçilerin sendikalı olması halinde hiçbir imalathanenin ayakta kalamayacağını söylemişlerdir (30 Eylül 2003).

3.2.3. Sosyal Güvence

Tablo 25. İşçilerin Sosyal Güvenlik Durumları

		Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Geçerli	Evet var	126	32,9	32,9	32,9
	Hayır yok	246	64,2	64,2	97,1
	Krizden önce vardı şu anda yok	11	2,9	2,9	100,0
	Toplam	383	100,0	100,0	

Sosyal güvenceniz var mı sorusuna işçilerden %64,2'si hayır, %32,9'u evet, 2,9'u da krizden önce vardı şu anda yok cevabını vermiştir. Kendileriyle görüşme yaptığımız işçilerden %67,1'inin sosyal güvencesinin olmadığı görülmektedir.

Sosyal güvenceye sahip olmayanların oranının yüksekliği işçiler tarafından da önemli bir sorun olarak algılanmaktadır. İşçiler, işyerinde karşı karşıya oldukları en büyük sorun sıralamasında, ücretlerin düşüklüğünden (%38,7) sonra en önemli sorun olarak sosyal güvencelerinin olmamasını (%37,1) göstermişlerdir. İşçilerin işyerinde karşı karşıya oldukları diğer sorunların neler olduğuna ilişkin tablo aşağıda verilmiştir.

3.2.4. İşçilerin Karşı Karşıya Oldukları Sorunlar

Tablo 26. İşçilerin İşyerinde Karşı Karşıya Oldukları Sorunlar

		Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Geçerli	Ücretlerin yetersiz oluşu	142	37,1	38,7	38,7
	İş güvencesinin olmaması	27	7,0	7,4	46,0
	Çalışma şartlarının kötülüğü	26	6,8	7,1	53,1
	Sosyal güvencemizin olmaması	136	35,5	37,1	90,2
	Sendikamızın olmaması	34	8,9	9,3	99,5
	Ücretimizi zamanında alamamamız	1	,3	,3	99,7
	İletişimsizlik	1	,3	,3	100,0
	Toplam	367	95,8	100,0	
Geçersiz	Cevapsız	16	4,2		
Toplam		383	100,0		

İşyerinde karşı karşıya oldukları en önemli sorunun ne olduğu yönündeki soruya işçilerden 142 (%38,7) tanesi ücretlerin yetersiz oluşu, %37,1'i sosyal güvenceye sahip olmama, %9,3'ü sendikalı olmama, %7,4'ü iş güvencesinin olmaması, %7,1'i çalışma şartlarının kötülüğü, %0,3'ü ücretleri zamanında alamama ve %0,3'ü de iletişimsizlik cevabını vermiştir.

İşçilere, sigortasız çalışanların oranının bu kadar yüksek olmasının nedenini sorduğumuzda aşağıdaki cevapları vermişlerdir.

“Sigortalanmak için girişimde bulunursan işten çıkartılırsın başka işçi mi yok” (17 Eylül 2003).

“İşyeri sahibi karnını zor doyuruyor, sigorta pirimini nasıl ödesin” (20 Eylül 2003).

“Hocam ben on altı yıldır bu adamın yanında çalışıyorum, bana daha iki ay önce sigorta yaptı” (6 Eylül 2003).

“İşte çalışırken rahatsızlandım ve işyeri sahibinden bana hasta kağıdı vermesini istedim. Patron boşver hastaneye gidip vakit kaybetme git semtteki özel klinikte muayene ol dedi. Ben de öyle yaptım ve polikliniğe gittim. Ancak bir süre sonra tekrar hasta oldum ve yine sevk istedim. Patron yine sevk vermeye yanaşmadı ve beni başından savdı. Ben bu durum karşısında pirelendim ve sigortamın yatıp-yatmadığını araştırdım. Meğerse sigortam iki yıl içinde sadece bir ay yatmış. Durumu maliyeye bildirdim bir sonuç alamadım ve daha sonra işyeri sahibi beni işten çıkardı” (22 Ağustos 2003).

Aynı soruyu imalathane sahiplerine sorduğumuzda onlar da şu cevapları vermişlerdir.

“Sigorta primleri çok yüksek, primler düşürülse sigorta primlerini yatırırsınız” (20 Eylül 2003).

“Bir işçinin aylık sigorta primi iki yüz on milyon lira, işletme işçilik giderlerimiz çok fazla, ürünlerimizin satılma garantisi yok, imalathaneyi kapatayım diyorsunuz kurduğumuz fiyata satamıyorsunuz” (22 Eylül 2003).

3.2.5. İşyerinde Uyuşmazlık

Tablo 27. İşçilerin İşverenle Uyuşmazlığa Düştüklerin Başvurdıkları Tedbirler

		Sayı	Yüzde	GeçerliYüzde	Toplam Yüzde
Geçerli	Hukuki yollardan hakkımı ararım	100	26,1	27,9	27,9
	İşverenin sözüne itibar ettiği kişileri devreye sokarım	36	9,4	10,1	38,0
	Hiçbir şey yapmam başka iş bakarım	189	49,3	52,8	90,8
	İşverenin kendisiyle konuşarak halletme yoluna giderim	9	2,3	2,5	93,3
	Kaba kuvvet uygularım	4	1,0	1,1	94,4
	Başka	20	5,2	5,6	100,0
	Toplam	358	93,5	100,0	
Geçersiz	Cevapsız	25	6,5		
Toplam		383	100,0		

İmalathanelerde çalışan işçilere işverenle uyuşmazlığa düştüğünüzde ne yaparsınız diye sorduğumuzda; %52,8'i hiçbir şey yapmam başka iş bakarım, %27,9'u hukuki yollardan hakkımı ararım, %10,1'i işverenin sözüne itibar ettiği kişileri devreye sokarım, %2,5'i işverenin kendisiyle konuşarak halletme yoluna giderim ve %1,1'i de kaba kuvvet uygulamam demiştir. İşçilerden %5,6'sı soruya başka cevabı verirken, %6,5'i de bu soruya cevap vermemiştir.

Tabloda da görüleceği gibi hiçbirşey yapmam başka iş bakarım diyenler en yüksek orana sahiptir. Bu durum işçilerin sendika, iş güvencesi, sosyal güvence gibi hak arama araçlarından yoksun olmalarıyla açıklanabilir. Hak arama yollarından biri olan sosyal güvenceye sahip olma ile işverenle uyuşmazlığa düştüğünde takınılan tutumun birlikte görülebileceği bir tablo bize bu konuda daha fazla fikir verecektir.

İşçilerden bir tanesi, zaman zaman başka işçilerden de aynı görüşü dile getirenler olmuştur, bu soruya ilişkin olarak şu ifadeyi kullanmıştır.

“İşverenin kendisiyle konuşurum, zaten kendisiyle konuşup anlaşmanın dışında ne yaparsan yap fayda etmez, bir sonuç alamazsın” (2 Eylül 2003).

Tablo 28. Sosyal Güvenceye Sahip Olma Durumuna Göre İşverenle Uyuşmazlığa Düştüklerinde Başvurdıkları Yollar

			Sosyal Güvence			Toplam
			Var	Yok	Krizden önce vardı şu anda yok	
İşverenle uyuşmazlığa düştüğünüzde ne yaparsınız	Hukuki yollardan hakkımı ararım	Sayı	46	51	3	100
		Yüzde	12,8%	14,2%	,8%	27,9%
	İşverenin sözüne itibar ettiği kişileri devreye sokarım	Sayı	14	20	2	36
		Yüzde	3,9%	5,6%	,6%	10,1%
	Hiçbir şey yapmam başka iş bakarım	Sayı	39	144	6	189
		Yüzde	10,9%	40,2%	1,7%	52,8%
	İşverenin kendisiyle konuşarak halletme yoluna giderim	Sayı	2	7		9
		Yüzde	,6%	2,0%		2,5%
	Kaba kuvvet uygulam	Sayı	2	2		4
		Yüzde	,6%	,6%		1,1%
	Başka	Sayı	7	13		20
		Yüzde	2,0%	3,6%		5,6%
Toplam		Sayı	110	237	11	358
		Yüzde	30,7%	66,2%	3,1%	100,0%

İşverenle uyuşmazlığa düştüğümde hiçbir şey yapmam diyen işçilerden sadece %20,6'sı sosyal güvenceye sahipken, %79,4'ünün sigortası yoktur. Sosyal güvenceye sahip olmayanlar işverene karşı herhangi bir hak iddiasında bulunsalar

bile sonuç alamayacaklarını düşündüklerinden, hak arama yoluna gitmemektedirler. Nitekim bu konuda, görüşmelerimiz sırasında bir işçinin söyledikleri duruma daha da açıklık kazandırmaktadır.

“İşverenle uyumsuzluğa düşersen kendisiyle konuşup anlaşma yoluna giderim, zaten kendisiyle konuşup anlaşmanın dışında ne yaparsan yap fayda etmez, bir sonuç alamazsın” (2 Eylül 2003).

3.2.6. Ücret

Türkiye’de, Anayasa hükümetlere, sosyal devlet ilkesi uyarınca, hükümetlere adaletli bir ücret politikası belirleme görevini vermiştir. Ancak bu görevin hükümetler tarafından yerine getirildiğini söylemek mümkün görünmemektedir. Kamu kesiminde hal böyleyken, kayıt dışılığın hakim olduğu özel sektörde, araştırmamıza konu olan mobilya imalathaneleri de bu kapsamdadır, durum daha da endişe vericidir.

Mobilya imalathanelerinde çalışan işçilerin bir ayda evlerine giren ücretin miktarını gösterir tablo aşağıda verilmiştir.

Tablo 29. İşçilerin Evine Ayda Giren Para Miktarı (TL)

		Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Geçerli	0-250 milyon	59	15,4	15,4	15,4
	251-300 milyon	99	25,8	25,8	41,3
	301-350 milyon	43	11,2	11,2	52,5
	351-400 milyon	54	14,1	14,1	66,6
	401-450 milyon	11	2,9	2,9	69,5
	451-500 milyon	42	11,0	11,0	80,4
	501-550 milyon	4	1,0	1,0	81,5
	551-600 milyon	18	4,7	4,7	86,2
	601-650 milyon	4	1,0	1,0	87,2
	651-700 milyon	11	2,9	2,9	90,1
	701-750 milyon	11	2,9	2,9	93,0
	751-800 milyon	1	,3	,3	93,2
	851-900 milyon	3	,8	,8	94,0
	901-950 milyon	1	,3	,3	94,3
	951-999 milyon	18	4,7	4,7	99,0
	1 milyar ve üzeri	4	1,0	1,0	100,0
	Toplam	383	100,0	100,0	

Tablo incelendiğinde mobilya imalathanelerinde çalışan işçilerin aldıkları aylık ücretin 250 ile 350 milyon lira aralığında yoğunlaştığı görülmektedir. Ülkemizde dört kişilik bir aile için yoksulluk sınırının 1.346.757.000 lira, açlık sınırının ise 443.000.000 (Türk İş 2004:2) lira olduğu düşünüldüğünde, mobilya imalathanelerinde çalışan işçilerin aldıkları ücretin düşüklüğü daha belirgin bir

şekilde ortaya çıkmaktadır. İşçiler de, işlerinde karşı karşıya oldukları en önemli sorun olarak, ücretlerin yetersiz olmasını belirtmişlerdir (bkz. Tablo 26).

3.2.7. İşçi Sınıfı Bilinci

Mobilya imalathanelerinde çalışan işçilere işçilerin ayrı bir sınıf oluşturduğunu düşünüyor musunuz ve kendinizi işçi sınıfına dahil ediyor musunuz biçimindeki sorularımıza verdikleri cevapların dağılımı aşağıdaki tablolarda verilmiştir.

Tablo 30. İşçilerin Müstakil Bir Sınıf Oluşturdukları Konusundaki Düşünceleri

		Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Geçerli	Evet düşünüyorum	201	52,5	52,9	52,9
	Hayır düşünmüyorum	179	46,7	47,1	100,0
	Toplam	380	99,2	100,0	
Geçersiz	Cevapsız	3	,8		
Toplam		383	100,0		

İşçilerden %52,9'ui işçilerin ayrı bir sınıf oluşturduğunu düşünürken, %47,1'i işçilerin ayrı bir sınıf olduğu düşüncesine katılmamaktadırlar. İşçilerin ayrı bir sınıf olduğunu düşünenlere kendilerini işçi sınıfına dahil edip-etmediklerini sorduğumuzda ise aşağıdaki veriler elde edilmiştir.

Tablo 31. İşçilerin Kendilerini İşçi Sınıfına Dahil Edip Etmedikleri

		Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Geçerli	Evet dahil ediyorum	114	29,8	56,7	56,7
	Hayır dahil etmiyorum	87	22,7	43,3	100,0
	Toplam	201	52,5	100,0	
Geçersiz	Uygulanamaz	179	46,7		
	Cevapsız	3	,8		
	Toplam	182	47,5		
Toplam		383	100,0		

İşçilerin ayrı bir sınıf olduğunu düşünen işçilerden %56,7'si kendisini işçi sınıfına dahil ederken, %43,3'ü kendisini işçi sınıfına dahil etmediğini belirtmiştir.

3.2.8. Site Çalışanları Tarafından Düzenlenen Esnaf Eylemi

Şubat 2001'de yaşanan ekonomik krize tepki olarak Ankara Mobilyacılar Sitesi çalışanları tarafından bir yürüyüş düzenlenmiştir. Hak arama yolları kapatılmış olan imalathanelerde çalışan işçilerin bu eyleme katılma oranları ve katılma nedenleri aşağıda verilmiştir.

Tablo 32. İşçilerin Site Çalışanları Tarafından Düzenlenen Eyleme Katılma Durumları

		Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Geçerli	Hayır katılmadım	178	46,5	49,4	49,4
	Ekonomik krizin olumsuz etkilerine dikkat çekmek istedim	143	37,3	39,7	89,2
	Arkadaşlar katıldığı için ben de katıldım	39	10,2	10,8	100,0
	Toplam	360	94,0	100,0	
Geçersiz	Uygulanamaz	6	1,6		
	Cevapsız	17	4,4		
	Toplam	23	6,0		
Toplam		383	100,0		

Esnaflık eylemi yapıldığı sırada halihazırda imalathanelerde çalışan işçilerden %49,4'ü eyleme katılmazken, %39,7'si katılma nedeninin ekonomik krize dikkat çekmek olduğunu söylemiş, %10,8'i de özel bir amacı olmadığını, sırf arkadaşları katıldığı için kendisinin de eyleme katıldığını belirtmiştir.

3.2.9. Çalışılan İşin ve İşyerinin Özellikleri

Bu bölümde Schneider'in (1969:217) iyi işlerin-kötü işlerin özellikleri kavramsallaştırması çerçevesinde, mobilya imalathanelerinin fiziki koşulları ve işçilerin çalışma koşullarının bir değerlendirmesi yapılmıştır.

3.2.9.1. İşin Kısa Ya da Uzun Süreli Olması

Schneider iyi işler olarak kategorize ettiği işlerin özelliklerinden bir tanesinin, işin düzenli olması olduğunu belirtmiştir. Ona göre kısa süreli işler kötü işler kategorisindedir. Aşağıdaki tabloda mobilya imalathanelerindeki işlerin düzenli-kısa süreli olma bağlamında ne gibi bir özellik gösterdiği değerlendirilecektir.

Tablo 33. İşçilerin Çalıştıkları İşyerinin Özellikleri

		Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Geçerli	Düzenli iş	110	28,7	28,7	28,7
	Kısa süreli iş	273	71,3	71,3	100,0
	Toplam	383	100,0	100,0	

Çalıştıkları işin düzenli mi yoksa kısa süreli mi olduğu yönündeki soruya, işçilerden %71,3'ü çalıştığı işin kısa süreli bir iş olduğunu söylerken, %28,7'si ise çalıştığı işin düzenli bir iş olduğunu belirtmiştir. Schneider'in kuramı çerçevesinde değerlendirdiğimizde, mobilya imalathanelerindeki işlerin, düzenli-kısa süreli olma yönüyle, kısa süreli işler kategorisine, dolayısıyla da kötü iş sınıfına girdiği görülmektedir.

3.2.9.2. Ustabaşının Tutumu

Schneider'in iyi iş-kötü iş sınıflandırmasında ikinci özellik, işçilerin çalışma sırasında denetleyicileri konumunda olan ustabaşının, iş sırasında işçilere karşı takındığı tutuma ilişkindir. Schneider arkadaşça ve makul davranan bir ustabaşının olduğu işleri iyi işler olarak tanımlarken, baskıcı bir ustabaşının yönetimi elinde tuttuğu işleri kötü işler kategorisinde değerlendirmiştir. Mobilya imalathanelerindeki

işçilerin ustabaşına ilişkin soruya verdikleri cevapların dağılımı aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 34. Çalışılan İşyerinde Ustabaşının Tutumu

		Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Geçerli	Arkadaşça ve makul davranan bir ustabaşı	235	61,4	66,2	66,2
	Baskıcı bir ustabaşı	120	31,3	33,8	100,0
	Toplam	355	92,7	100,0	
Geçersiz	Cevapsız	28	7,3		
Toplam		383	100,0		

Ustabaşının baskıcı olup-olmadığına ilişkin soruya, işçilerin büyük bölümü arkadaşça ve makul davranan bir ustabaşılarının olduğunu belirtmişlerdir. Sonucun bu şekilde çıkmasında, ustabaşılarının anket uygulaması sırasında işçiler üzerinde psikolojik baskı uygulamalarının, bu durum tarafımızdan da gözlenmiştir, etkili olduğunu da göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Kendisiyle görüşme yaptığımız on sekiz yaşındaki genç bir işçinin şu sözleri de anlamlıdır.

“Usta hakaret de ediyor, gerektiğinde dayak da atıyor” (1 Ekim 2003).

3.2.9.3. Çalışma Hızını Ayarlama Fırsatı

Tablo 35. İşçilerin Çalışma Hızlarını Ayarlama Durumları

		Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Geçerli	Çalışma hızını ayarlama fırsatı	125	32,6	33,2	33,2
	Baskı	251	65,5	66,8	100,0
	Toplam	376	98,2	100,0	
Geçersiz	Cevapsız	7	1,8		
Toplam		383	100,0		

Bu soruya cevap veren işçilerden %66,8'i çalışma hızını ayarlama konusunda üzerinde baskı hissettiğini söylerken, %33,2'si çalışma hızını belirleme konusunda daha rahat olduklarını belirtmişlerdir. İşçilerle yaptığımız görüşmeler sırasında, götürü usulde yani parça başı çalışan işçilerin çalışma hızını ayarlama konusunda daha rahat olduklarını belirtmişlerdir.

3.2.9.4. Örgütlenme Özgürlüğü

Tablo 36. İşçilerin Örgütlenme Durumu

		Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Geçerli	Örgütlenme özgürlüğü	38	9,9	9,9	9,9
	Yönetimin örgütlenme üzerinde baskı kurması	345	90,1	90,1	100,0
	Toplam	383	100,0	100,0	

Tabloda görüldüğü gibi, mobilya imalathanelerinde çalışan işçiler açısından örgütlenme konusunda ciddi sorunlar vardır. İmalathaneler bu yönüyle kötü işyeri

kategorisine girmektedir. Yapılan görüşmeler sırasında işçiler tarafından bu konu zaman zaman dile getirilmiştir.

Ayrıca işyeri sahipleri işçilerin örgütlenme ihtimalini düşünmek dahi istememektedirler. Görüşme yapmak amacıyla gittiğimiz bir imalathanede, işverenin işçilere anket uygulama isteğini, işçilerin sendika talep edecekleri gerekçesiyle, reddetmesi konuyu daha da açıklığa kavuşturmaktadır.

3.2.9.5. İşyerinde İlişkiler

Bir üretim biriminde, çalışanların manevi doyumu ve dolayısıyla da yapılan işin verimliliği açısından en önemli unsurlardan biri, işçilerin birbirleriyle ve amirleriyle sağlıklı bir iletişim kurabilmeleridir. İşçi işine motive olduğu oranda çalışmadan duyduğu haz artacak ve işine daha çok bağlanacaktır. Aksi takdirde işyerinde huzursuzluk ve beraberinde yabancılaşma kaçınılmaz olacaktır (Binbaşıoğlu 1992:18, Dubin 1976:290, Herzberg 1966:89, Özgüven 2003:184).

Araştırmamıza konu olan imalathanelerde çalışan işçilerin birbirleriyle ilişkileri aşağıda verilmiştir.

Tablo 37. İşçilerin İşyerinde Birbirleriyle Olan İlişkileri

		Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Geçerli	İyi bireysel ilişkiler kurma fırsatı	114	29,8	29,8	29,8
	Kopuk ilişkiler, etkileşim yokluğu	269	70,2	70,2	100,0
	Toplam	383	100,0	100,0	

İmalathanelerde çalışan işçilere işyerinde birlikte çalıştıkları arkadaşlarıyla ilişkilerinin nasıl olduğunu sorduğumuzda; %29,8'i işyerinde arkadaşlarıyla sağlıklı bir iletişim içinde olduklarını belirtirken, %70,2'si işyerinde çalışan insanlar arasında ilişkilerin kopuk olduğunu ve sağlıklı bir iletişimin olmadığını belirtmişlerdir.

İşçilerin verdikleri cevaplardan işyerinde çalışanlar arasında iletişim kopukluğu olduğu anlaşılmaktadır. Yaşanan bu iletişimsizliğin işçilerde, yabancılaşma duygusunun gelişmesine neden olup olmadığına bakmanın yararlı olacağını düşünmekteyiz. Bu amaçla aşağıdaki tablo oluşturulmuştur.

Tablo 38. İşin/işyerinizin Özelliklerine Göre Etrafımdaki İnsanlara Rağmen Kendini Yalnız Hissetme

			İşinizin/işyerinizin özellikleri aşağıdakilerden hangisine uymaktadır		Toplam
			İyi bireysel ilişkiler kurma fırsatı	Kopuk ilişkiler, etkileşim yokluğu	
Etrafımdaki insanlara rağmen kendimi sık sık yalnız hissedirim	Evet	Sayı	60	135	195
		%	30,8%	69,2%	100,0%
		% of Toplam	11,3%	25,4%	36,7%
	Hayır	Sayı	98	238	336
		%	29,2%	70,8%	100,0%
		% of Toplam	18,5%	44,8%	63,3%
Toplam		Sayı	158	373	531
		%	29,8%	70,2%	100,0%
		% of Toplam	29,8%	70,2%	100,0%

Etrafımdaki insanlara rağmen kendimi sık sık yalnız hissedirim diyen işçilerden %69,2'si işyerinde çalışanlar arasında iletişim kopukluğu olduğunu belirtmişlerdir. Bu tablo bize işyerinde yaşanan iletişim kopuklunun çalışanlar üzerinde yabancılaştırıcı etkide bulunduğunu göstermektedir.

3.2.9.6. İdarenin Tutumlarıyla İlgili Bilgilenme İmkânı

Tablo 39. İşçilerin Yönetimin İşe İlişkin Tutumları Hakkında Bilgilenme Durumları

		Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Geçerli	İdarenin tutumlarıyla ilgili bilgilenme imkanı	89	23,2	23,7	23,7
	Bilgilenme eksikliği	286	74,7	76,3	100,0
	Toplam	375	97,9	100,0	
Geçersiz	Cevapsız	8	2,1		
Toplam		383	100,0		

Bu soruya cevap veren işçilerden %23,7'si imalathane sahibinin imalathaneye ilişkin kararlardan kendisini haberdar ettiğini söyleyerek, %76,3'ü imalathaneye ilişkin gelişmelerden ve alınan kararlardan haberdar edilmediklerini belirtmişlerdir.

İşçilerin çalışma koşullarına ilişkin özellikler ayrıntılı olarak aşağıdaki tablolarda verilmeye devam edilmiştir.

3.2.9.7. Sağlık Ve Güvenlik Tedbirlerinin Alınması

Tablo 40. İşyerinde Sağlık-Güvenlik Tedbirlerinin Durumu

		Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Geçerli	Sağlık ve güvenlik tedbirlerinin alınması	96	25,1	25,6	25,6
	Yetersiz sağlık ve güvenlik düzenlemeleri	279	72,8	74,4	100,0
	Toplam	375	97,9	100,0	
Geçersiz	Cevapsız	8	2,1		
Toplam		383	100,0		

Soruya cevap veren işçilerin %25,6'sı işyerlerinde güvenlik tedbirlerinin alındığını belirtirken, %74,4'ü güvenlik tedbirlerinin yetersiz olduğunu belirtmişlerdir. Tablodaki değerlerden de anlaşılacağı gibi, imalathanelerde işçi güvenliği için alınan tedbirler yetersizdir. Tablodaki değerlerin yanısıra yaptığımız gözlemler sonucunda da bu sonuca vardık. Ayrıca işçilerin ifadeleri de işyerlerindeki yetersiz güvenlik önlemlerini gözler önüne sermektedir. İşçilerin bu yöndeki ifadeleri aşağıda verilmiştir.

“Hocam ben gözümün bir tanesini bu işte kaybettim, ben bu işi nasıl seveyim” (25 Eylül 2003)

“Hocam Site’de çalışan herkesin bir yerinde mutlaka bir iz vardır”
(30 Eylül 2003)

3.2.9.8. Çalışılan Ortamın Temizliği

İmalathanelerde geçirdiğimiz zaman zarfında imalathanelerin fiziki özelliklerine ilişkin uzun uzun gözlem yapma olanağı bulunmuştur. İmalathanelerden içeriye girdiğinizde sizi; makine sesleriyle, sonuna kadar açılmış bir radyodan çıkan, müzik sesinin karışımından oluşan bir gürültü kirliliği karşılamaktadır. Makinalardan çıkan toz bulutu sizi karşılayanlar kervanına katılmakta gecikmez. İmalathanelerin durumu işçilere sorulduğunda aşağıdaki cevaplar alınmıştır.

Tablo 41. İşyerinde Çalışılan Ortamın Durumu

		Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Geçerli	Temiz bir ortam	75	19,6	19,8	19,8
	Kirli, tozlu ve dumanlı bir ortam	303	79,1	80,2	100,0
	Toplam	378	98,7	100,0	
Geçersiz	Cevapsız	5	1,3		
Toplam		383	100,0		

Tabloda da görüleceği üzere, imalathanelerin kirli, tozlu ve dumanlı bir ortam olduğuna ilişkin tespitimize %80,2 gibi yüksek bir oranla işçiler de katılmaktadır.

3.2.9.9. Rahat Çalışma İçin Sıcaklık Ve Aydınlatma

İmalathanelerin ısınma sorununa ilişkin durumu, kendisiyle görüşme yaptığımız mobilyacılar derneği yetkilisinin aşağıdaki ifadesi gayet açık şekilde özetlemektedir.

"İmalathaneler her zaman soğuktur" (8 Şubat 2003)

Konuya ilişkin imalathanelerde çalışan işçilerin düşünceleri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 42. İşyerinde Sıcaklık ve Aydınlatma

		Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Geçerli	Rahat çalışma için sıcaklık ve aydınlatma	92	24,0	24,5	24,5
	Düşük ısı ve yetersiz aydınlatma	284	74,2	75,5	100,0
	Toplam	376	98,2	100,0	
Geçersiz	Cevapsız	7	1,8		
Toplam		383	100,0		

İşçilerin %75,5'i imalathanelerde ısı ve aydınlanmanın yetersiz olduğunu düşünürken, %24,5'i imalathanelerdeki sıcaklığı ve aydınlatmayı yeterli bulmaktadır.

3.2.9.10. Üst Sınıftan İnsanlarla Birlikte Çalışma

İmalathanelerde çalışan işçilerin gelir (Bkz. Tablo 29) ve eğitim (Bkz. Tablo 5) düzeylerinin oldukça düşük olduğunu daha önceki bölümlerde açıklamıştık. Sınıfsal konumun önemli bileşenlerinden olan gelir eğitim düzeyinin düşüklüğü beraberinde alt sınıfa mensubiyeti de getirmektedir. İşçilerin bu konudaki düşünceleri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 43. İşçilerin Sınıfsal Konumları

		Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Geçerli	Üst sınıftan insanlarla birlikte çalışma	26	6,8	6,8	6,8
	Alt sınıftan ya da düşük statülü kişilerle çalışma	354	92,4	93,2	100,0
	Toplam	380	99,2	100,0	
Geçersiz	Cevapsız	3	,8		
Toplam		383	100,0		

İşçilerin %93,2'si imalathanelerde birlikte çalıştıkları arkadaşlarının alt sınıfa mensup insanlar olduğunu belirtirken, %6,8'i birlikte çalıştıkları arkadaşlarının arasında üst sınıfa mensup insanlar da bulunduğu görüşündedirler.

3.2.9.11. Küçük Ayrıcalıklar Elde Etme Fırsatı

Tablo 44. İşyerinde İşçilerin Durumları

		Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Geçerli	Küçük ayrıcalıklar elde etme	35	9,1	9,2	9,2
	Bir birey olarak öne çıkma şansının düşüklüğü	344	89,8	90,8	100,0
	Toplam	379	99,0	100,0	
Geçersiz	Cevapsız	4	1,0		
Toplam		383	100,0		

İşçilerin %9,2'si yaptıkları işte küçük ayrıcalıklar elde etme şanslarının olduğunu düşünürken, %90,8'i işyerinde bir birey olarak öne çıkma şanslarının düşük olduğunu belirtmişlerdir. Anket uygulaması sırasında bu soruyu kendilerine yönelttiğimiz bazı işçiler, "Bırakın ayrıcalığı biz haftalıklarımızı zamanında almaya razıyız, zaman zaman haftalıklarımızı dahi gününde alamıyoruz" diyerek durumlarını dile getirmişlerdir.

3.2.9.12. Güçsüzlük Duygusu

Bu kavram, bireyin kendi ürünleri ve üretim sürecinde kullandığı araçların sonuçları üzerinde kontrol hakkının olmaması anlamındadır. Söz konusu durumun AMS imalathanelerinde çalışan işçiler için de geçerli olduğunu görüyoruz.

Aşağıdaki tablo bu yöndeki anket sorularına işçilerin verdiği cevaplardan oluşturulmuştur.

Tablo 45. İşçilerin İşlerini Yaparlarken Kendi Düşüncelerini Uygulama İmkanları

		Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Geçerli	Hayır Yok	261	68,1	70,0	70,0
	Evet Var	112	29,2	30,0	100,0
	Toplam	373	97,4	100,0	
Geçersiz	Cevapsız	10	2,6		
Toplam		383	100,0		

İşçilerin %30'u işini yaparken kendi düşüncelerini uygulama imkanı bulabildiğini belirtirken, %70'i kendi düşüncelerini uygulama imkanı olmadığını

belirtmiştir. Bu verilerden hareketle işçilerin büyük kısmının güçsüzlük duygusunu yaşadıklarını söyleyebiliriz.

Tablo 46. İşçilerin Yaptıkları İşten Zevk Alıp Almadıkları

		Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Geçerli	Hayır	268	70,0	71,7	71,7
	Evet	106	27,7	28,3	100,0
	Toplam	374	97,7	100,0	
Geçersiz	Cevapsız	9	2,3		
Toplam		383	100,0		

Yaptığı işten zevk alma konusunda da durum bundan farklı değildir. İşçilerin %71,7 gibi yüksek bir oranı yaptığı işten hoşlanmadığını belirtmiştir.

3.3. BİR ALT KÜLTÜR GRUBU OLARAK SİTE ÇALIŞANLARI

3.3.1. İşçilerin 'Siteci' Tanımlamasına İlişkin Tutumları

Marshall (1999:16)'a göre, geniş ve genel bir kapsamda kullanılan alt kültür kuramının özündeki fikir, alt kültürlerin, üyelerinin gerçekleşmesi engellenmiş olan özemleri ya da kendilerinden daha geniş sınırları olan toplumdaki konumlarının muğlaklığından kaynaklanan problemlere kolektif bir çözüm olarak ya da bu problemlerin halledilmesi şeklinde oluşmaktadır. Orta sınıfın değerlerine özlem duyan, fakat kendi yaşamlarında sınırlı, sınıflarına özgü yoksunluklardan kurtulamayan işçi sınıfından gençler önlerinde meşru fırsatlar bulamayınca, muhalif bir alt kültürü benimseme yoluna gitmişlerdir (Cohen 1955).

İmalathanelerde çalışan işçilerin, Siteci tanımlamasının farklı bir kültüre işaret edip-etmediği yönündeki sorumuza verdikleri cevaplar aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 47. İşçilerin Siteci Tanımlamasına İlişkin Tutumları

		Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Geçerli	Evet katılıyorum	243	63,4	65,7	65,7
	Hayır katılmıyorum	127	33,2	34,3	100,0
	Toplam	370	96,6	100,0	
Geçersiz	Cevapsız	13	3,4		
Toplam		383	100,0		

Soruya cevap veren 370 işçiden 243'ü (%65,7) siteci tanımlamasının farklı bir kültüre işaret ettiğini söylemiştir. Bu soruya evet cevabı veren işçilere siteci olmanın ortak özellikleri nelerdir diye sorduğumuzda aşağıdaki cevapları vermişlerdir.

3.3.2. Sitelerde Çalışan İşçilerin Ortak Özellikleri

Tablo 48. İşçilere Göre Siteci Olmanın Ortak Özellikleri

		Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Geçerli	Sitelere çalışmak	88	23,0	42,7	42,7
	İş güvencesinin olmaması	2	,5	1,0	43,7
	Sosyal güvencenin olmaması	3	,8	1,5	45,1
	Aynı dili konuşmak	28	7,3	13,6	58,7
	Eğitim düzeyinin düşüklüğü	11	2,9	5,3	64,1
	Kötü koşullarda çalışmak	42	11,0	20,4	84,5
	Düşük ücretle çalışmak	25	6,5	12,1	96,6
	Çalışma saatlerinin fazlalığı	7	1,8	3,4	100,0
	Toplam	206	53,8	100,0	
Geçersiz	Uygulanamaz	138	36,0		
	Cevapsız	39	10,2		
	Toplam	177	46,2		
Toplam		383	100,0		

Siteci olmanın ortak özelliklerinin neler olduğu yönündeki soruya cevap veren işçilerden %42,7'sinin cevabı sitelerde çalışmak, %20,4'ünün cevabı kötü koşullarda çalışmak, %13,6'sının cevabı, bu cevap tarafımızca daha da anlamlı bulunmuştur, aynı dili konuşmak, %5,3'ünün cevabı eğitim düzeyinin düşüklüğü, %12,1'inin cevabı düşük ücretle çalışmak, %3,4'ünün cevabı çalışma saatlerinin

fazlalığı, %1,5'inin cevabı sosyal güvencelerinin olmaması ve %1'inin cevabı da iş güvencesinin olmaması biçiminde olmuştur.

Bütün bu cevaplar Cohen (1955)'in, "orta sınıfın değerlerine özlem duyan, fakat kendi yaşamlarında sınırlı, sınıflarına özgü yoksunluklardan kurtulamayan işçi sınıfından gençler önlerinde meşru fırsatlar bulamayınca, muhalif bir alt kültürü benimseme yoluna gitmişlerdir" tarzındaki tespitiyle paralellik göstermektedir.

Ayrıca sitelerde çalışan işçilerin diğer insanlar tarafından da farklı bir toplum kesimi olarak algılanıp algılanmadığını belirlemek amacıyla sitelerde çalıştığınızı söylediğinizde insanların size karşı tepkisi nasıl oluyor biçimindeki sorumuza işçilerin cevabı aşağıdaki gibi olmuştur.

3.3.3. İşçilerin Mahalle Sakinleriyle Olan İlişkileri

Tablo 49. İşçilere Mahalle Sakinlerinin Tepkileri

		Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Geçerli	Olumsuz bir tutum takınıyorlar	154	40,2	41,0	41,0
	Normal davranıyorlar	222	58,0	59,0	100,0
	Toplam	376	98,2	100,0	
Geçersiz	Cevapsız	7	1,8		
Toplam		383	100,0		

Soruya cevap veren işçilerden %59'u Siteler'de çalıştığımı söylediğimde insanlar normal davranıyorlar derken, %41'i insanlar bana karşı olumsuz bir tutum içine giriyor demiştir. Diğer insanlardan Sitelerde çalışan insanları farklı bir toplum kesimi olarak algılayanların oranının hiç de az olmadığını görüyoruz.

İşçilerin, arkadaş çevrelerinin kimlerden oluştuğu yönündeki soruya verdikleri cevaplardan da aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir.

3.3.4. İşçilerin Arkadaş Çevreleri

Tablo 50. İşçilerin Arkadaş Çevresinin Kimlerden Oluştugu

		Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Geçerli	İşyerindeki arkadaşlardan	180	47,0	47,9	47,9
	Komşulardan	119	31,1	31,6	79,5
	Dışardan	72	18,8	19,1	98,7
	Hepsi	4	1,0	1,1	99,7
	Arkadaşım yok	1	,3	,3	100,0
	Toplam	376	98,2	100,0	
Geçersiz	Cevapsız	7	1,8		
Toplam		383	100,0		

Bu soruya cevap veren işçilerden %47,9'u arkadaş çevrelerinin işyerindeki arkadaşlarından oluştuğunu belirtmişlerdir. Bu sonuç da bir Siteci alt kültürü olduğu yönündeki iddiamızı destekleyici niteliktedir.

Bu istatistiksel bilgiye ek olarak işçilerle yaptığımız görüşmeler sırasında verdikleri cevaplar da bu olguyu destekleyici niteliktedir.

“Örneğin bir kızla arkadaş oluyorum, Sitelerde çalıştığımı söylediğimde kız benden kaçıyor” (17 Eylül 2003).

“Ev tutmak istediğimde ev sahibi olan kişi Sitelerde çalışana ev vermiyorum, ancak bir memur kefil getirirseniz veririm dedi” (17 Eylül 2003).

“Keresteyle uğraşa uğraşa odun olduk, bu sözlerim arkadaşların duygularını da dile getiriyor” (18 Eylül 2003).

*“İlkokuldan çıkarda,
Paranda olmayınca
Omun için okuyamayınca
Evin de Sitelere yakınsa
Mecburen buralara düşüyoruz” (18 Eylül 2003).*

Bunlara ek olarak, imalathanelerde işçilerle yaptığımız görüşmeler zarfında yaptığımız gözlemler çerçevesinde, işçiler arasında argo kullanımının oldukça yaygın oluşu da dikkatimizi çeken bir başka konu olmuştur.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BİR TOPLUMSAL KRİZ OLARAK EKONOMİK KRİZ

4.1. İŞÇİLERİN EKONOMİK KRİZİ TANIMLAMA BİÇİMLERİ VE GELECEK BEKLENTİLERİ

Araştırmamızın başında ekonomik krizlerin toplumsal yanına vurgu yapmış, krizlerin içinde geliştikleri toplumdan bağımsız değerlendirilemeyeceğini ve etkilerini toplumsal yapıya etkileri boyutunu ihmal etmeden değerlendirmek gerektiğini belirtmiştik. Bu yargıdan hareketle, toplum kesimlerinden birini oluşturan, mobilya imalathanelerinde çalışan işçilerin ekonomik krizi nasıl tanımladıkları, sorunlarının neler olduğu, ekonomik krizin dolayısıyla ekonomik sorunların sorumlusu olarak kimi/kimleri gördükleri, ekonomik sorunların üstesinden geleceklerine olan inançları ve ekonomik sorunları aşma yolları hakkındaki düşünceleri, ekonomik sorunların siyasal tercihlerine etkisi ve bütün bunlarla bağlantılı olarak gelecek vizyonlarının neler olduğu işçilere sorulan sorular ve onların bu sorulara verdikleri cevaplar doğrultusunda aşağıda bir değerlendirmeye tabi tutulmuşlardır.

4.1.1. İşçilerin Krizi Tanımlama Biçimi

Tablo 51. İşçilerin Şubat 2001'de Yaşanan Ekonomik Krizi Nasıl Tanımladıkları

		Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Geçerli	Yaşanan bir ekonomik krizdi	137	35,8	36,0	36,0
	Ekonomik kriz olmanın ötesinde bir toplumsal krizdi	244	63,7	64,0	100,0
	Toplam	381	99,5	100,0	
Geçersiz	Cevapsız	2	,5		
Toplam		383	100,0		

İşçilerin %64'ü Şubat 2001'de yaşanan olayı bir ekonomik kriz olmanın da ötesinde bir toplumsal kriz olarak değerlendirmektedirler. Bu da, bizim ekonomik krizin toplumsal yanına yaptığımız vurgunun büyük oranda işçiler tarafından da paylaşıldığını göstermektedir.

4.1.2. Gelecek Beklentisi

Tablo 52. İşçilerin Geleceğe İlişkin Düşünceleri

		Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Geçerli	Gelecekte ümitliyim	89	23,2	23,2	23,2
	Gelecekte ümitli değilim	294	76,8	76,8	100,0
	Toplam	383	100,0	100,0	

İşçilerin %23,2'si geleceğe ilişkin ümitlerini hala koruduklarını belirtirken, %76,8'i gelecekte ümitli olmadıklarını söylemişlerdir.

4.1.3. Sorunlarla Baş Etme

Tablo 53. İşçilerin Ekonomik Krizin Hayatlarında Meydana Getirdiği Olumsuzlukları Bertaraf Etme Konusundaki Düşünceleri

		Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Geçerli	Evet inanıyorum	104	27,2	27,2	27,2
	Hayır inanmıyorum	279	72,8	72,8	100,0
	Toplam	383	100,0	100,0	

İşçilerin %27,2'si ekonomik krizin hayatında meydana getirdiği olumsuzlukları aşabileceği konusunda iyimser bir tutum takınırken, %72,8'i olumsuzlukların üstesinden gelme konusunda ümitsiz olduklarını belirtmişlerdir. İşçilerin gelecek konusundaki olumsuz tutumlarının burada da devam ettiğini görüyoruz. Bu oranlar işçilerin içinde bulundukları olumsuz bir beklenti içinde olduklarını göstermesi bakımından oldukça önemlidir.

4.1.4. Sorunları Algılama Şekli

Tablo 54. İşçilere Göre Türkiye'nin En Önemli Sorunun Ne Olduğu

		Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Geçerli	Hayat pahalılığı	113	29,5	29,7	29,7
	İşsizlik	128	33,4	33,7	63,4
	Demokrasinin bütün kurum ve kurallarıyla işlememesi	25	6,5	6,6	70,0
	Yolsuzluk ekonomisi	55	14,4	14,5	84,5
	Ahlaki bozulma	54	14,1	14,2	98,7
	İstikrarsızlık	5	1,3	1,3	100,0
	Toplam	380	99,2	100,0	
Geçersiz	Cevapsız	3	,8		
Toplam		383	100,0		

İşçilerin %64,3'ü hayat pahalılığı ve işsizliği Türkiye'nin en önemli sorunu olarak görmektedirler. Türkiye'nin müzminleşmiş bu iki sorunu işçiler tarafından da bir kez daha en yüksek oranda dile getirilmişlerdir.

4.1.5. Oy Verme

Tablo 55. Ekonomik Krizin İşçilerin Oy Kullanma Tercihlerine Etkisi

		Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Geçerli	Hayır etki etmedi	146	38,1	44,9	44,9
	Evet etki etti	179	46,7	55,1	100,0
	Toplam	325	84,9	100,0	
Geçersiz	Uygulanamaz	34	8,9		
	Cevapsız	24	6,3		
	Toplam	58	15,1		
Toplam		383	100,0		

Bu soruya geçerli cevap veren 325 işçinin %55,1 (179)'i ekonomik krizin oy kullanma tercihlerine etki ettiğini belirtirken, %44.9 (146)'u etki etmediğini belirtmişlerdir.

İşçilerin önemli sayılabilecek bir bölümünün ekonomik krizin sorumlusu olarak gördükleri hükümete tepkilerinden dolayı, hükümeti oluşturan partilere oy vermeme yoluna gittikleri anlaşılmaktadır.

4.1.6. Ekonomik Kriz ve Sorumluları

Tablo 56. İşçilerin Ekonomik Krizin Sorumlusu Olarak Kimi Gördükleri

		Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Geçerli	IMF ve Dünya Bankası'nı	70	18,3	18,5	18,5
	Hükümeti	185	48,3	48,9	67,5
	Yolsuzlukları	88	23,0	23,3	90,7
	Hepsi	8	2,1	2,1	92,9
	Herhangi bir fikrim yok	18	4,7	4,8	97,6
	Geçmişten günümüze kadar ülkeyi yöneten bütün yöneticiler	1	,3	,3	97,9
	IMF'i, Dünya Bankasını ve hükümeti	1	,3	,3	98,1
	Demokrasi dışı güçleri	1	,3	,3	98,4
	Hükümeti ve yolsuzlukları	3	,8	,8	99,2
	IMF-Dünya Bankası ve yolsuzluklar	2	,5	,5	99,7
	Diğer	1	,3	,3	100,0
	Toplam	378	98,7	100,0	
Geçersiz	Cevapsız	5	1,3		
Toplam		383	100,0		

İşçiler ekonomik krizin sorumlusu olarak birinci sırada hükümeti (%48,9) ikinci sırada yolsuzlukları (%23,5) üçüncü sırada ise IMF ve Dünya Bankası'nı sorumlu tutmaktadırlar.

4.1.7. Hükümet Uygulamaları

Tablo 57. İşçilerin Hükümetin Uygulamalarıyla Krizden Çıkılıp Çıkılamayacağı Konusundaki Düşünceleri

		Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Geçerli	Evet inanıyorum	214	55,9	56,0	56,0
	Hayır inanmıyorum	94	24,5	24,6	80,6
	Artık ben de neye inanıp neye inanmayacağımı bilemiyorum	74	19,3	19,4	100,0
	Toplam	382	99,7	100,0	
Geçersiz	Cevapsız	1	,3		
Toplam		383	100,0		

Bir önceki tabloda işçilerin ekonomik krizin birinci sorumlusu olarak hükümeti gösterdiklerini belirtmiştik. Aynı işçiler bu defa yeni hükümet söz konusu olduğunda olumlu bir tavır içine girdikleri gözlenmektedir. İşçilerin %56'sı şimdiki hükümetin uygulamalarıyla krizden çıkılacağına inandıklarını belirtmişlerdir. Bu sonucun işçilerin dünya görüşüyle ilişkili olabileceğini düşünmekteyiz (Bkz. Tablo 20).

4.1.8. Krizden Çıkmanın Yolu

Tablo 58. İşçilere Göre Krizden Çıkmanın Yolunun Ne Olduğu

		Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Geçerli	Ekonominin düzeltilmesi	169	44,1	44,5	44,5
	Demokrasinin bütün kurum ve kurallarıyla işletilmesi	92	24,0	24,2	68,7
	İşsizlikle mücadele edilmesi	112	29,2	29,5	98,2
	Küçük esnafın desteklenmesi	2	,5	,5	98,7
	Herkesin işini dürüstçe yapması	3	,8	,8	99,5
	IMF'den kurtulmak	2	,5	,5	100,0
	Toplam	380	99,2	100,0	
Geçersiz	Cevapsız	3	,8		
Toplam		383	100,0		

İşçiler kriz ortamından çıkmanın yolu olarak; birinci sırada ekonominin düze çıkmasını (44,5), ikinci sırada işsizlikle mücadele edilmesini (29,5), üçüncü sırada ise demokrasinin bütün kurum ve kurallarıyla işletilmesini göstermişlerdir.

4.2. EKONOMİK KRİZİN VE ÇALIŞMA KOŞULLARININ YABANCILAŞTIRICI ETKİSİ

4.2.1. Anlamsızlık Duygusu

Anlamsızlık duygusu, bireyin neye, hangi genel doğrulara inanacağını ve bağlanacağını bilememesi halidir. Bu konudaki soruya işçilerin verdikleri cevaplar aşağıda değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

Tablo 59. İşçilerin Çevrelerinde Olup Bitenlere İlişkin Düşünceleri

		Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Geçerli	Anlam veremiyorum	245	64,0	69,0	69,0
	Anlam verebiliyorum	110	28,7	31,0	100,0
	Toplam	355	92,7	100,0	
Geçersiz	Cevapsız	28	7,3		
Toplam		383	100,0		

İşçilerin %69 gibi önemli bir oranı çevresindeki olup biten olaylara bir anlam veremediklerini belirtmişlerdir. Oranın yüksekliği işçilerdeki çevrelere karşı geliştirdikleri yabancılaşmanın ciddi boyutlarda olduğunu göstermektedir.

4.2.2. Normsuzluk

Toplumsal normların belirlediği başarı hedeflerine ulaşmak için toplum tarafından onaylanmayan davranışların benimsenmesi anlamına gelmektedir.

Tablo 60. İşçilerin Hayatta Çalışarak Bir Yerlere Gelebilecekleri Konusundaki Düşünceleri

		Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Geçerli	Evet inanıyorum	100	26,1	26,1	26,1
	Hayır inanmıyorum	283	73,9	73,9	100,0
	Toplam	383	100,0	100,0	

İşçilerin % 26,1'ihayatta çalışarak bir yerlere gelebileceğine inanırken, %73,9'u çalışarak bir yerlere gelebileceğine inanmamaktadır. İşçilerin büyük bölümü başarıya ulaşmak için toplum tarafından belirlenenlerin dışında arayışlara yöneldikleri görülmektedir. Bu sonuçtan hareketle, normsuzluk tarzındaki yabancılaştırmanın araştırmamıza konu olan işçiler arasında oldukça yaygın olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.

Tablo 61. İşçilere Göre Başarılı Olmanın Ölçüsü

		Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Geçerli	Zengin olmak	133	34,7	34,8	34,8
	İyi bir öğrenim görmek	132	34,5	34,6	69,4
	Geçerli bir mesleğe sahip olmak	61	15,9	16,0	85,3
	Çevreden sevgi saygı görmek	42	11,0	11,0	96,3
	Başka	14	3,7	3,7	100,0
	Toplam	382	99,7	100,0	
Geçersiz	Cevapsız	1	,3		
Toplam		383	100,0		

İşçiler hayatta başarılı olmanın ölçüsü olarak birinci sırada zengin olmayı (%34,8), ikinci sırada iyi bir öğrenim görmeyi (%34,6), üçüncü sırada ise iyi bir mesleğe sahip olmayı göstermektedirler.

4.2.3. Kendine Yabancılaşma

İnsanın belli bir davranışının geleceğe yönelik beklentileri ile çakışmaması, kendi varlığına yabancılaşması halidir. Bu tarz yabancılaşmanın işçilerde var olup olmadığını anlamak amacıyla işçilere işleri hakkındaki tutumları yani işlerini sevip sevmedikleri, işlerinden elde ettikleri kazanç hakkındaki düşünceleri ve çocuklarının kendisiyle aynı mesleği yapmasını isteyip istemedikleri sorulmuştur. İşçilerin yabancılaşma düzeyleri bu sorulara verdikleri cevaplar doğrultusunda değerlendirilmiştir.

Tablo 62. İşçilerin İşlerini Severek Yapıp Yapmadıkları

		Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Geçerli	Severek yapıyorum	145	37,9	37,9	37,9
	İşimi sevmiyorum ancak yapabileceğim başka bir iş yok	238	62,1	62,1	100,0
	Toplam	383	100,0	100,0	

İşçilerin %37,9'u işini severek yaptığını belirtirken, %62,1'i işini sevmediğini belirtmiştir. İşini sevmediğini söyleyenlerin oranının yüksekliği dikkatimizi çekmektedir. Yapabilecekleri başka bir iş olmaması nedeniyle bu işyerinde çalışmak zorunda olduklarını belirtmişlerdir.

Tablo 63. İşçilerin Yaptıkları İşten Elde Ettikleri Kazanç Hakkındaki Düşünceleri

		Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Geçerli	Yeterince kazanıyorum	56	14,6	14,7	14,7
	İdare edecek kadar alıyorum	122	31,9	31,9	46,6
	Kazancım çok düşük	204	53,3	53,4	100,0
	Toplam	382	99,7	100,0	
Geçersiz	Cevapsız	1	,3		
Toplam		383	100,0		

İşçilerin %14,7'si işinden elde ettiği kazancın yeterli olduğunu, %31,9'u idare edecek kadar kazandığını belirtirken, %53,4'ü kazancının çok düşük olduğunu belirtmiştir.

Tablo 64. İşçilerin Çocuklarının Kendi Mesleğini Yapmasını Konusundaki Düşünceleri

		Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Geçerli	Evet isterim	18	4,7	6,3	6,3
	Hayır istemem	269	70,2	93,7	100,0
	Toplam	287	74,9	100,0	
Geçersiz	Uygulanamaz	96	25,1		
Toplam		383	100,0		

Çocuklarınızın sizinle aynı mesleği yapmasını ister misiniz şeklindeki soruya işçilerin %6,3'ü evet isterim derken, %93,7'si çocuklarının kendisiyle aynı mesleği yapmasını istemediklerini belirtmişlerdir.

İşçilerin yukarıdaki üç soruya verdikleri cevaplar üzerinde yaptığımız değerlendirmeler sonucunda, işçilerin işlerine ilişkin olumsuz tutum geliştirdikleri, işlerinden elde ettikleri kazancı yetersiz buldukları ve çocuklarının kendileriyle aynı mesleği yapmasını istemedikleri belirlenmiştir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

EKONOMİK KRİZ İLE YAŞAMA TARZI ARASINDAKİ İLİŞKİ

5.1. EKONOMİK KRİZİN YAŞAMA TARZININ UNSURLARI ÜZERİNE YAPTIĞI ETKİ

Ekonomik krizin Ankara Mobilyacılar Sitesi mobilya imalathanelerinde çalışan işçiler ve ailelerinin yaşama tarzları üzerine yaptığı etkiler, yaşama tarzının unsurları (Eke 1980:97) olan barınma, beslenme, eğitim, giyim, sağlık, eğlence, haberleşme/ulaşım ve ilişkilerden oluşan değişkenler etrafında değerlendirilmiştir.

5.1.1. Barınma

Tablo 65. Ekonomik Krizin Etkisiyle Taşınmazını Satanlar

		Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Geçerli	Evet	31	8,1	22,3	22,3
	Hayır	108	28,2	77,7	100,0
	Toplam	139	36,3	100,0	
Geçersiz	Uygulanamaz	244	63,7		
Toplam		383	100,0		

Bu soruya muhatap olan işçilerin işçilerin %22,3'ü en az bir taşınmazını satmıştır, %77,7'si ise herhangi bir taşınmazını satmamıştır.

5.1.2. Beslenme

Tablo 66. Gıda Harcamalarında Kısıtlamaya Gidenler

		Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Geçerli	Evet	317	82,8	86,1	86,1
	Hayır	51	13,3	13,9	100,0
	Toplam	368	96,1	100,0	
Geçersiz	Cevapsız	15	3,9		
Toplam		383	100,0		

Bu soruya cevap veren işçilerden %86,1'i gıda harcamalarında kısıtlamaya gittiklerini belirtirken, %13,9'u kısıtlamaya gitmediklerini belirtmiştir. İşçilerin aylık kazançlarının yoksulluk sınırından da öte açlık sınırının altında olduğu bilgisini hatırladığımızda (bkz. Tablo 29), işçi ailelerinin daha başka nasıl bir kısıtlamaya gittikleri konusunu anlamak çok daha zorlaşmaktadır.

5.1.3. Eğitim

Tablo 67. Çocuğunu/Çocuklarını İlköğretimden Sonra Okuldan Almak Zorunda Kalanlar

		Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Geçerli	Evet	16	4,2	8,5	8,5
	Hayır	172	44,9	91,5	100,0
	Toplam	188	49,1	100,0	
Geçersiz	Uygulanamaz	195	50,9		
Toplam		383	100,0		

İşçilerden %8,5'u ekonomik krizin etkisiyle çocuğunu okuldan almak zorunda kaldığını belirtirken, %91,5'i böyle bir yola baş vurmadığını belirtmiştir. İşçilerin cevabının bu şekilde olmasında, çocukların ilköğretim çağına olmalarının ve ilköğretimin ülkemizde zorunlu oluşunun rolünü unutmamak gerekir.

5.1.4. Giyim

Tablo 68. Giyim Harcamalarında Kısıtlamaya Gidenler

		Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Geçerli	Evet	327	85,4	88,6	88,6
	Hayır	42	11,0	11,4	100,0
	Toplam	369	96,3	100,0	
Geçersiz	Cevapsız	14	3,7		
Toplam		383	100,0		

Bu soruya cevap veren işçilerden %88,6'sı giyim harcamalarında kısıtlamaya gittiklerini belirtirken, %11,4'ü kısıtlamaya gitme gereği duymadıklarını belirtmiştir.

5.1.5. Sağlık

Tablo 69. Sağlık Harcamalarından Kısımak Zorunda Kalanlar

		Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Geçerli	Evet	265	69,2	69,4	69,4
	Hayır	117	30,5	30,6	100,0
	Toplam	382	99,7	100,0	
Geçersiz	Cevapsız	1	,3		
Toplam		383	100,0		

Tabloya baktığımızda işçilerden %69.4 gibi önemli bir oranının sağlık harcamalarından kısmak zorunda kaldıklarını görüyoruz.

5.1.6. Eğlence

Tablo 70. Boş Zaman Faaliyetleri

		Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Geçerli	Müzik dinlerim	40	10,4	10,5	10,5
	Ev ziyaretine giderim	54	14,1	14,2	24,7
	Kahvehaneye giderim	26	6,8	6,8	31,6
	Spor yaparım	26	6,8	6,8	38,4
	Televizyon izlerim	130	33,9	34,2	72,6
	Kitap okurum	15	3,9	3,9	76,6
	Arkadaşlarımla birlikte olurum	89	23,2	23,4	100,0
	Toplam	380	99,2	100,0	
Geçersiz	Cevapsız	3	,8		
Toplam		383	100,0		

İşçilerin eğlenceye zaman ve para ayırıp ayıramadıklarını, ayırabiliyorlarsa bunun niteliğinin ne olduğunu anlamak amacıyla sorduğumuz bu soruya işçilerin verdikleri cevaplardan, eğlenceye para ayıramadıkları sonucuna ulaşıyoruz. Zira işçilerin boş zaman faaliyeti olarak belirttikleri etkinliklerin para harcamayı gerektirmeyen etkinlikler olduğunu görüyoruz. Türkiye'deki dar gelir gruplarının vazgeçilmez eğlence aracı olan televizyonun işçi aileleri için de birinci sırada

(%34.2) geldiğini görüyoruz. Bunu arkadaşlarla birlikte olma (%23.4) ve ev ziyaretine gitme (%14.2) izlemektedir.

5.1.7. Ulaşım

Tablo 71. Ulaşım Harcamalarında Kısıtlamaya Gidenler

		Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Geçerli	Evet	267	69,7	70,8	70,8
	Hayır	110	28,7	29,2	100,0
	Toplam	377	98,4	100,0	
Geçersiz	Cevapsız	6	1,6		
Toplam		383	100,0		

İşçiler ve ailelerinin yegane seyahat harcamalarının, bayramlarda memleketlerine gitmek olduğunu onlarla yaptığımız görüşmeler sırasında öğrenmiştik. Onlara eskisi kadar memlekete gidip gelebiliyor musunuz diye sordüğümüzda, %70.8'i hayır cevabı vermiştir.

5.1.8. Tasarruf

Tablo 72. İşçilerin Tasarruf Davranışları

		Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Geçerli	Evet yapabiliyorum	5	1,3	1,4	1,4
	Hayır yapamıyorum	300	78,3	82,6	84,0
	Krizden önce yapıyordum şimdi yapamıyorum	58	15,1	16,0	100,0
	Toplam	363	94,8	100,0	
Geçersiz	Cevapsız	20	5,2		
Toplam		383	100,0		

İşçilerin %98.6'sı tasarruf yapamamaktadır. Ekonomik kriz zaten sıkıntıda olan işçi ailelerini bir kat daha sıkıntıya sokmuş, krizden önce tasarruf yapabilen küçük bir grup krizden sonra tasarruf yapamaz olmuşlardır.

5.1.9. Aile Bireyleri Arasındaki İlişkiler

Sağlıklı aile, aile bireylerinin ihtiyaçlarının karşılandığı ve aile üyelerinin o aileye ait olmaktan mutlu oldukları ailedir (Özgüven 2001:34). Sağlıklı ailede üyeler görev ve sorumluluklarını yerine getirirler. Sağlıklı ailede aile üyeleri birbirleri ile olan ilişkilerde belirli rol ve sınırların oluşturulmasına katkıda bulunur. Genellikle işlevsel olan ailenin sağlıklı ve işlevsel olmayan ailenin de sağlıklı olduğu kabul edilir. Ailenin sağlıklı ve sağlıklı olmayan olması sosyo-ekonomik özelliklerine, toplumdaki hizmet destek ve olanaklara, aile üyelerinin kalıtsal özelliklerine ve kişilik yapılarına, aile içi ilişkilerin dinamik yapısı gibi çeşitli etmenlere bağlıdır.

Ailenin karşılaştığı ekonomik sorunlar ailenin düzenini bozabilmektedir. Aile üyeleri olaya neden olan kişi olarak birbirlerini suçlayabilirler. Aile bireylerinin çalıştıkları işin durumu, işteki başarı ve başarısızlıkları evlilik ilişkilerine yansıyabilir. İşteki güvensizlik özellikle erkeği tedirgin eder, yapılan işin prestiji eşleri doyurucu durumda olmayabilir. Çalışma saatlerinin uygunsuzluğu, işin kişiler üzerindeki baskı ve yorgunluğu, eşin ailesine yeterince zaman ayıramaması, ilgi gösterememesi gibi engel ve sorunlar olabilir.

Bu çerçevede aile içi iletişimi bozucu bir etken olarak ortaya çıkan ekonomik krizin, aile bireyleri arasındaki ilişkilere yaptığı etki belirlenmeye çalışılmış ve bu yöndeki sorulara işçilerin verdiği cevaplar bir değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

5.1.9.1. Eşle Olan İlişkiler

Tablo 73. Ekonomik Krizin Eşler Arasındaki ilişkilere etkisi

		Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Geçerli	Etkilemedi	164	42,8	64,1	64,1
	Olumsuz etkiledi	92	24,0	35,9	100,0
	Toplam	256	66,8	100,0	
Geçersiz	Uygulanamaz	118	30,8		
	Cevapsız	9	2,3		
	Toplam	127	33,2		
Toplam		383	100,0		

Bu soruya cevap veren işçilerden %35.9'u ekonomik krizin eşleriyle olan ilişkilerini olumsuz etkilediğini belirtirken, %64.1'i eşyle ilişkilerinin etkilenmediğini belirtmiştir.

5.1.9.2. Çocuklarla Olan İlişkiler

Tablo 74. Ekonomik Krizin İşçilerin Çocuklarıyla İlişkilerine Etkisi

		Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Geçerli	Etkilemedi	166	43,3	69,2	69,2
	Olumsuz etkiledi	74	19,3	30,8	100,0
	Toplam	240	62,7	100,0	
Geçersiz	Uygulanamaz	126	32,9		
	Cevapsız	17	4,4		
	Toplam	143	37,3		
Toplam		383	100,0		

İşçilerin %30.8'i ekonomik krizin çocuklarıyla olan ilişkilerini olumsuz etkilediğini belirtmişlerdir. İşçiler yaşadıkları sorunları mümkün olduğunca çocuklarına ve eşlerine yansıtmamaya çalıştıklarını, ancak yine de zaman zaman bunda başarısız olduklarını belirtmişlerdir.

5.1.10. İşverenle Olan İlişkiler

Tablo 75. Ekonomik Krizin İşçilerin İşverenle İlişkilerine Etkisi

		Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Geçerli	Etkilemedi	139	36,3	39,7	39,7
	Olumsuz etkiledi	211	55,1	60,3	100,0
	Toplam	350	91,4	100,0	
Geçersiz	Uygulanamaz	3	,8		
	Cevapsız	30	7,8		
	Toplam	33	8,6		
Toplam		383	100,0		

İşçilerin %60.3'ü ekonomik kriz nedeniyle işverenle ilişkilerinin olumsuz etkilendiğini belirtmişlerdir. Eş ve çocuklarla ilişkilere oranla işverenle ilişkiler daha fazla olumsuz etkilenmiştir.

5.2. İŞÇİLER VE AİLELERİNİN EKONOMİK SORUNLARLA BAŞETME STRATEJİLERİ VE GELECEK BEKLENTİLERİ

5.2.1. Refah Devleti ve Refah Rejimi

'Refah devleti' ve 'refah rejimi' kavramları insanların hayatlarında karşılaştıkları sorunlarla başetmede, desteğine başvurdukları mekanizmaların niteliğinin ne olduğuna ilişkindir. Refah devleti kavramından yola çıkan yaklaşımlar, insanların hayatlarında karşılaşılabilecekleri sorunların üstesinden gelmelerini sağlayacak mekanizmaların merkezine devleti yerleştirmektedirler. Refah rejimi kavramından yola çıkan yaklaşımlar ise; enformel nitelikli aile, cemaat, komşuluk

gibi ilişkilerin yoksulluk, işsizlik, hastalık, yaşlılık gibi sorunlar karşısında bireyin/bireylerin hayatlarını idame ettirmelerini sağlamadaki işlevlerine dikkat çekmektedir (Buğra 2001:23).

“Ülkemizde devletin işsizliğe karşı istihdam sunma yerine, son derece ilkel ve başka bir deyişle işsizlikle savaşmak yerine işsizlere ve açlıkla yüz yüze gelmiş ailelere aş dağıtması konuya son derece ilkel bir yaklaşımdır”. (Talas 1997:6).

Araştırmamız bağlamında, işçilerin ve ailelerinin ekonomik sorunlarla baş etmede destek aldıkları mekanizmaların refah devleti ve refah rejimi kavramları çerçevesinde nereye düştüğünün belirlenmesine çalışılacaktır. Bu amaçla işçilere karşılaştıkları sorunlarla baş etmede kimlerin desteğine başvurdukları sorulmuştur.

5.2.2. Yardım Alıp-Almadıkları

Tablo 76. Ekonomik Krizin Etkisiyle Yardım Alma Durumu

		Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Geçerli	Evet yardım aldım	170	44,4	44,7	44,7
	Hayır yardım almadım	210	54,8	55,3	100,0
	Toplam	380	99,2	100,0	
Geçersiz	Cevapsız	3	,8		
Toplam		383	100,0		

Ekonomik krizin etkisiyle işçi ailelerinin %44.7’si herhangi bir kurum ya da kişiden yardım alırken, % 55.3’ü yardım almamıştır. Yardım almayanların oranının yardım alanlardan yüksek olduğu dikkatten kaçmamaktadır. Ekonomik

sıkıntı içinde olan bu ailelerin önemli bir kısmı neden yardım almamıştır. Bu sorunun cevabı bir sonraki soruyla alınmaya çalışılmıştır.

5.2.3. Yardım Almama/Alamama Nedenleri

Bir önceki tabloyu değerlendirirken muhtaç durumda olan pek çok ailenin yardım almadığını belirtmiştik. Burada yaşama tarzının manevi unsurlarının öne çıktığını görüyoruz. Muhtaç durumdaki insanlar sahip oldukları değerler sisteminin sonucu ya yardım almayı bir zul addetmekte ve elindekiyle yetinmeyi tercih etmektedirler ya da kendilerinden daha muhtaç durumda olan insanlar olduğunu düşünerek yardım almaktan kaçınmaktadırlar.

Yaşama tarzı ile gelir seviyesi arasındaki ilişki bir neden sonuç zinciri içinde değildir. Bu iki olgu basit bir nedensellik ilişkisi içinde olmayıp, zaman zaman belirleyiciliğin birinden diğerine geçtiği bir etkileşim halindedir. Yeni zengin, hacı ağa, ne oldum delisi, fakir fakat asil gibi toplumsal yaşamın ürünü olan ifadeler, gelirin kullanılış biçimini belirleyen yaşama tarzı hakkında bize fikir vermektedir. (Dikeçligil 1980:104)

Tablo 77. Yardım Almama/Alamama Nedeni

		Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Geçerli	İhtiyacım olmadı idare ettik	59	15,4	30,1	30,1
	Almak istedim ancak alamadım	55	14,4	28,1	58,2
	Kimseden yardım almak istemem	78	20,4	39,8	98,0
	Diğer	4	1,0	2,0	100,0
	Toplam	196	51,2	100,0	
Geçersiz	Uygulanamaz	172	44,9		
	Cevapsız	15	3,9		
	Toplam	187	48,8		
Toplam		383	100,0		

Yardım almayan işçilerden kimseden yardım almak istemedim diyenler %39.8 ile en yüksek orana sahiptir. Bu insanlar muhtaç durumda oldukları halde yardım alma yoluna gitmemişlerdir. İşçi ailelerinin bu davranışı, değerler sisteminden oluşan yaşama tarzının manevi yönünü aklımıza getirmektedir. Muhtaç duruma düşmeyi onur kırıcı bir durum olarak algıladıklarından, yardım isteme konusunda isteksiz davranmaktadırlar. İşçilerin büyük bölümünün kırsal kökenli olduğu da hesaba katıldığında konu daha da açıklığa kavuşmaktadır.

5.2.4. Kimden/Kimlerden Yardım Aldıkları

Tablo 78. Yardım Alınan Yerler

		Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Geçerli	Akraba ve hemşehrilerimden	113	29,5	65,3	65,3
	Yardım kuruluşlarından	55	14,4	31,8	97,1
	Her ikisinden de	5	1,3	2,9	100,0
	Toplam	173	45,2	100,0	
Geçersiz	Uygulanamaz	204	53,3		
	Cevapsız	6	1,6		
	Toplam	210	54,8		
Toplam		383	100,0		

Yardım alan işçilerden %65.3'ü akraba ve hemşehrilerinden, %31.8'i belediye ve valilik gibi yardım kuruluşlarından yardım alırken %2.9'u her ikisinden de yardım almıştır. Akraba ve hemşehrilerinden yardım alanları oranı yardım kuruluşlarında yardım alanların iki katından daha fazladır. Bu durum Türk toplumunda birincil ilişkilerin ataerkil aile yapısının hala güçlü olmasıyla açıklanabilir.

ALTINCI BÖLÜM

HİPOTEZLERİN TEST EDİLMESİ

Bu bölümde araştırmamızın hipotezleri test edilmiş ve aralarında ilişki aranan değişkenlere ilişkin çapraz tablolar oluşturulmuştur.

6.1. EKONOMİK KRİZ, ÇALIŞMA KOSULLARI VE YABANCILAŞMA KONUSUNDAKİ HİPOTEZLERİN TEST EDİLMESİ

Hipotez 1: Çalışma Hızını Ayarlama Serbestliğine Sahip Olmayan İşçiler İşlerini Yaparlarken Kendi Düşüncelerini Uygulama İmkânına Sahip Olamamaktadırlar.

Hipotez 1'i test etmek amacıyla, anket formundaki, işçilerin üretilen ürünler ve üretim süreci üzerinde kontrol haklarının olup olmadığını test eden 41.3. soru ile güçsüzlük halini test eden 37.5. soru çapraz tabloya sokulmuştur.

Tablo 79. Çalışma Hızını Ayarlama Serbestliğine Göre İşini Yaparken Kendi Düşüncelerini Uygulama İmkânı (41.3/37.5)

			İşini yaparken kendi düşüncelerini uygulama imkanı		Toplam
			Yok	Var	
İşin/işyerinin özellikleri	Çalışma hızını ayarlama fırsatı	Sayı	71	53	124
		%	57,3%	42,7%	100,0%
		%	16,0%	31,4%	20,3%
		% Toplam	11,6%	8,7%	20,3%
	Baskı	Sayı	372	116	488
		%	76,2%	23,8%	100,0%
		%	84,0%	68,6%	79,7%
		% Toplam	60,8%	19,0%	79,7%
Toplam	Sayı	443	169	612	
	%	72,4%	27,6%	100,0%	
	%	100,0%	100,0%	100,0%	
	% Toplam	72,4%	27,6%	100,0%	

$$P=0.0001<0.05$$

Ki kare değeri 0,05'den küçük olduğu için; çalışırken kendini baskı altında hissetme ile işini yaparken kendi düşüncelerini uygulama imkânı bulma arasında anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna %95 güvenirlilik düzeyiyle ulaşılmış ve hipotezimiz doğrulanmıştır.

Çalışırken kendini baskı altında hisseden işçilerden %76,2'si işini yaparken kendi düşüncelerini uygulama imkânı olmadığını belirtirken, %23,8'i kendi düşüncelerini uygulama imkânı bulduğunu belirtmiştir. Buna karşılık çalışma hızını ayarlayabildiğini belirten işçilerden %42,7'si işini yaparken kendi düşüncelerini

uygulama imkanı bulabildiğini belirtirken, %57,3'ü işini yaparken kendi düşüncelerini uygulama imkanı olmadığını belirtmiştir.

Hipotez 2. Çalışma Hızını Ayarlayabilme Serbestliğine Sahip Olmayan İşçiler, Yaptıkları İşten Zevk Almamaktadırlar.

Hipotez 2'yi test etmek amacıyla, anket formundaki, işçilerin üretilen ürünler ve üretim süreci üzerinde kontrol haklarının olup olmadığını test eden 41.3. soru ile güçsüzlük halini test eden 37.6. soru çapraz tabloya sokulmuştur.

Tablo 80. Çalışma Hızını Ayarlama Serbestliğine Göre Yaptığı İşten Zevk Alma (41.3/37.6)

			Yaptığı işten zevk alma		Toplam
			Hayır	Evet	
İşinin/işyerinin özellikleri	Çalışma hızını ayarlama fırsatı	Sayı	75	50	125
		%	60,0%	40,0%	100,0%
		%	16,6%	31,3%	20,5%
		% Toplam	12,3%	8,2%	20,5%
	Baskı	Sayı	376	110	486
		%	77,4%	22,6%	100,0%
		%	83,4%	68,8%	79,5%
		% Toplam	61,5%	18,0%	79,5%
Toplam	Sayı	451	160	611	
	%	73,8%	26,2%	100,0%	
	%	100,0%	100,0%	100,0%	
	% Toplam	73,8%	26,2%	100,0%	

$$P=0.0001<0.05$$

Ki kare değeri 0,05'den küçük olduğu için, çalışma hızını ayarlama serbestliği ile yaptığı işten zevk alma arasında anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna %95 güvenirlik düzeyiyle ulaşılmış ve hipotezimiz doğrulanmıştır.

Çalışırken kendini baskı altında hissedenden işçilerden %77,4'ü yaptığı işten zevk almadığını belirtirken, %22,6'sı yaptığı işten zevk aldığını belirtmiştir. Buna karşılık çalışma hızını ayarlayabildiğini belirten işçilerden %60'ı yaptığı işten zevk almadığını belirtirken, %40'ı yaptığı işten zevk aldığını belirtmiştir.

Hipotez 3. Örgütlenme Özgürlüğüne Sahip Olmayan İşçiler İşlerini Yaparken Kendi Düşüncelerini Uygulama İmkânına Sahip Değildirlir.

Hipotez 3'ü test etmek amacıyla örgütlenme özgürlüğünü test eden 41.3. soru ile güçsüzlük duygusunu test eden 37.5. soru çapraz tabloya sokulmuştur.

Tablo 81. Örgütlenme Özgürlüğüne Göre İşini Yaparken Kendi Düşüncelerini Uygulama İmkânı (41.4/37.5)

			işini yaparken kendi düşüncelerimi uygulama imkanı		Toplam
			Yok	Var	
İşinizin/işyerinizin aşağıdakilerden uymaktadır	Örgütlenme özgürlüğü	Sayı	21	17	38
		%	55,3%	44,7%	100,0%
		%	4,2%	8,2%	5,4%
		% Toplam	3,0%	2,4%	5,4%
	Yönetimin örgütlenme üzerinde baskı kurması	Sayı	480	190	670
		%	71,6%	28,4%	100,0%
		%	95,8%	91,8%	94,6%
		% Toplam	67,8%	26,8%	94,6%
Toplam	Sayı	501	207	708	
	%	70,8%	29,2%	100,0%	
	%	100,0%	100,0%	100,0%	
	% Toplam	70,8%	29,2%	100,0%	

$$P=0.03<0.05$$

Ki kare değeri 0,05'den küçük olduğu için, örgütlenme özgürlüğü ile işini yaparken kendi düşüncelerini uygulama imkanı arasında anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna %95 güvenirlik düzeyiyle ulaşılmış ve hipotezimiz doğrulanmıştır.

Yönetimin örgütlenme üzerinde baskı kurduğunu belirten işçilerden %71.6'sı işini yaparken kendi düşüncelerini uygulama imkanı bulamadığını belirtirken, %28.4'ü işini yaparken kendi düşüncelerini uygulama imkanı bulabildiğini belirtmiştir. Örgütlenme özgürlüğüne sahip olduğunu belirten işçilerden %55.3'ü işini yaparken kendi düşüncelerini uygulama imkanı bulamadığını belirtirken, %44.7'si işini yaparken kendi düşüncelerini uygulama imkanı bulabildiğini belirtmiştir.

Hipotez 4. İdarenin işe ilişkin tutumları hakkında bilgilenme imkanına sahip olmayan işçiler yaptıkları işten zevk almamaktadırlar.

Hipotez 4'ü test etmek amacıyla çalışma koşullarını test eden 41.6. soru ile güçsüzlük halini test eden 37.6. sorular çapraz tabloya sokulmuştur.

Tablo 82. İdarenin Tutumlarıyla Bilgilenme Derecesine Göre Yaptığı İşten Zevk Alıp Almadığı (41.6/37.6)

			Yaptığı işten zevk alma		Toplam
			Yok	Var	
İşinizin/işyerinizin özellikleri aşağıdakilerden hangisine uymaktadır	İdarenin tutumlarıyla ilgili bilgilenme imkanı	Sayı	52	36	88
		%	59,1%	40,9%	100,0%
		%	19,8%	35,0%	24,0%
		% Toplam	14,2%	9,8%	24,0%
	Bilgilenme eksikliği	Sayı	211	67	278
		%	75,9%	24,1%	100,0%
		%	80,2%	65,0%	76,0%
		% Toplam	57,7%	18,3%	76,0%
Toplam		Sayı	263	103	366
		%	71,9%	28,1%	100,0%
		%	100,0%	100,0%	100,0%
		% Toplam	71,9%	28,1%	100,0%

$$P=0.002<0.05$$

Ki kare değeri %5'den küçük olduğu için, yönetimin işe ilişkin tutumları hakkında bilgi sahibi olma ile yaptığı işten zevk alma arasında anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna %95 güvenirlik düzeyiyle ulaşılmış ve hipotezimiz doğrulanmıştır.

Yönetimin tutumu hakkında bilgi sahibi olma imkanına sahip olmadığını belirten işçilerden %75.9'u yaptığı işten zevk almadığını belirtirken, %24.1'i yaptığı işten zevk aldığını belirtmiştir. Yönetimin tutumu hakkında bilgi sahibi olma imkanına sahip olduğunu belirten işçilerden %59.1'i yaptığı işten zevk almadığını belirtirken, %40.9'u yaptığı işten zevk aldığını belirtmiştir.

Hipotez 5. Çalışma Hızını Ayarlama Serbestliğine Sahip Olmayan İşçiler Çalışma Sırasında Kendilerini Yalnız Hissetmektedirler.

Hipotez 5'i test etmek amacıyla, çalışma koşullarını test eden 41.3. soru ile anlamsızlık duygusunu test eden 37.1. soru çapraz tabloya sokulmuştur.

Tablo 83. Çalışma Hızını Ayarlama Serbestliğine Göre Kendini Yalnız Hissetme (41.3/37.1)

			Etrafındaki insanlara rağmen kendini yalnız hissetme		Toplam
			Evet	Hayır	
İşinizin/işyerinizin özellikleri aşağıdakilerden hangisine uymaktadır	Çalışma hızını ayarlama fırsatı	Sayı	53	69	122
		%	43,4%	56,6%	100,0%
		%	15,9%	26,4%	20,5%
		% Toplam	8,9%	11,6%	20,5%
	Baskı	Sayı	280	192	472
		%	59,3%	40,7%	100,0%
		%	84,1%	73,6%	79,5%
		% Toplam	47,1%	32,3%	79,5%
Toplam	Sayı	333	261	594	
	%	56,1%	43,9%	100,0%	
	%	100,0%	100,0%	100,0%	
	% Toplam	56,1%	43,9%	100,0%	

$$P=0,002<0,05$$

Ki kare değeri %0.05'den küçük olduğu için, çalışma hızını ayarlama durumu ile kendini yalnız hissetme arasında anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna %95 güvenirlik düzeyiyle ulaşılmıştır.

Çalışma hızını ayarlama konusunda kendini baskı altında hisseden işçilerden %59.3'ü etrafındaki insanlara rağmen kendini yalnız hissettiğini belirtirken, %40.7'si kendini yalnız hissetmediğini belirtmiştir. Çalışma hızını ayarlama serbestliğine sahip olduğunu belirten işçilerden %43.4'ü etrafındaki insanlara rağmen kendini yalnız hissettiğini belirtirken, %56.6'sı kendini yalnız hissetmediğini belirtmiştir.

Hipotez 6. Çalışma Hızını Ayarlama Serbestliğine Sahip Olmayan İşçiler Çevrede Olup Bitenlere Bir Anlam Verememektedirler.

Hipotez 6'yı test etmek amacıyla çalışma koşullarını test eden 41.3. soru ile anlamsızlık halini test eden 37.2. soru çapraz tabloya sokulmuştur.

Tablo 84. Çalışma Hızını Ayarlama Serbestliğine Göre Çevrede Olup Bitenlere Anlam Verememe (41.3/37.2)

			Çevresinde olup bitenlere anlam verememe		Toplam
			Evet	Hayır	
İşinizin/işyerinizin özellikleri aşağıdakilerden hangisine uymaktadır	Çalışma hızını ayarlama fırsatı	Sayı	69	50	119
		%	58,0%	42,0%	100,0%
		%	16,5%	30,1%	20,4%
		% Toplam	11,8%	8,6%	20,4%
	Baskı	Sayı	348	116	464
		%	75,0%	25,0%	100,0%
		%	83,5%	69,9%	79,6%
		% Toplam	59,7%	19,9%	79,6%
Toplam		Sayı	417	166	583
		%	71,5%	28,5%	100,0%
		%	100,0%	100,0%	100,0%
		% Toplam	71,5%	28,5%	100,0%

$$P=0.0001<0.05$$

Ki kare değeri 0.05'den küçük olduğu için, çalışma hızını ayarlama serbestliği ile çevrede olup bitenlere anlam verme arasında anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna %95 güvenirlik düzeyiyle ulaşılmış ve hipotezimiz doğrulanmıştır.

Çalışma hızını ayarlama konusunda üzerinde baskı hissettiğini belirten işçilerden %75'i çevresinde olup bitenlere bir anlam veremediğini belirtirken, %25'i çevresinde olup bitenleri anlamlandırabildiğini belirtmiştir. Çalışma hızını ayarlama serbestliğine sahip olan işçilerden %58'i çevresinde olup bitenlere bir anlam veremediğini belirtirken, %42'si çevresinde olup bitenleri anlamlandırabildiğini belirtmiştir.

Hipotez 7. Çalışma Hızını Ayarlama Serbestliğine Sahip Olmayan İşçiler Karşılaştıkları Sorunları Çözebilme Konusunda Güçlük Çekmektedirler.

Hipotez 7'yi test etmek amacıyla çalışma koşullarını test eden 41.3. soru ile anlamsızlık halini test eden 37.3. soru çapraz tabloya sokulmuştur.

Tablo 85. Çalışma Hızını Ayarlama Serbestliğine Göre Karşılaştığı Sorunları Çözme Gücü (41.3/37.3)

			Günlük hayatta karşılaştığı sorunların çözümü için elinden bir şey gelip gelmediği		Toplam
			Gelmiyor	Geliyor	
İşinizin/işyerinizin özellikleri aşağıdakilerden hangisine uymaktadır	Çalışma hızını ayarlama fırsatı	Sayı	59	62	121
		%	48,8%	51,2%	100,0%
		%	15,8%	29,5%	20,8%
		% Toplam	10,1%	10,6%	20,8%
	Baskı	Sayı	314	148	462
		%	68,0%	32,0%	100,0%
		%	84,2%	70,5%	79,2%
		% Toplam	53,9%	25,4%	79,2%
Toplam	Sayı	373	210	583	
	%	64,0%	36,0%	100,0%	
	%	100,0%	100,0%	100,0%	
	% Toplam	64,0%	36,0%	100,0%	

$$P=0.0001<0.05$$

Ki kare değeri 0.05'den küçük olduğu için, çalışma hızını ayarlama imkanına sahip olma ile günlük hayatta karşılaşılan sorunların çözümü konusunda elinden bir şey gelme arasında anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna %95 güvenirlilik düzeyiyle ulaşılmış ve hipotez doğrulanmıştır.

Çalışma hızını ayarlama konusunda üzerinde baskı hissettiğini belirten işçilerden %68'i günlük hayatta karşılaştığı sorunların çözümü konusunda elinden bir şey gelmediğini belirtirken, %32'si günlük hayatta karşılaştığı sorunların çözümü konusunda elinden bir şeyler geldiğini belirtmiştir. Çalışma hızını ayarlama konusunda daha rahat olduğunu belirten işçilerden %48.8'i günlük hayatta

karşılaştığı sorunların çözümü konusunda elinden bir şey gelmediğini belirtirken, %51.2'si günlük hayatta karşılaştığı sorunların çözümü konusunda elinden bir şeyler geldiğini belirtmiştir.

Hipotez 8. Çalışma Hızını Ayarlama Serbestliğine Sahip Olmayan İşçiler Önemsiz Bir İnsan Oldukları Hissine Kapılmaktadırlar.

Hipotez 8'i test etmek amacıyla çalışma koşullarını test eden 41.3. soru ile anlamsızlık duygusunu test eden 37.4. soru çapraz tabloya sokulmuştur.

Tablo 86. Çalışma Hızını Ayarlama Serbestliğine Göre Sık Sık Önemsiz Bir İnsan Olduğunu Düşünme (41.3/37.4)

			Sık sık önemsiz bir insan olduğunu düşünme		Toplam
			Evet	Hayır	
İşinizin/işyerinizin özellikleri aşağıdakilerden hangisine uymaktadır	Çalışma hızını ayarlama fırsatı	Sayı	26	95	121
		%	21,5%	78,5%	100,0%
		%	14,9%	23,7%	21,0%
		% Toplam	4,5%	16,5%	21,0%
	Baskı	Sayı	148	306	454
		%	32,6%	67,4%	100,0%
		%	85,1%	76,3%	79,0%
		% Toplam	25,7%	53,2%	79,0%
Toplam	Sayı	174	401	575	
	%	30,3%	69,7%	100,0%	
	%	100,0%	100,0%	100,0%	
	% Toplam	30,3%	69,7%	100,0%	

$$P=0.01<0.05$$

Ki kare değeri 0.05'den küçük olduğu için, çalışırken kendini baskı altında hissetme ile önemsiz bir insan olduğunu düşünme arasında anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna %95 güvenirlik düzeyiyle ulaşılmış ve hipotez doğrulanmıştır.

Çalışma hızını ayarlama konusunda kendini baskı altında hisseden işçilerden %32.6'sı sık sık önemsiz bir insan olduğu hissine kapıldığını belirtirken, %67.4'ü böyle bir hisse kapılmadığını belirtmiştir. Çalışma hızını ayarlama konusunda kendini rahat hisseden işçilerden %21.5'i sık sık önemsiz bir insan olduğu hissine kapıldığını belirtirken, %78.5'i böyle bir hisse kapılmadığını belirtmiştir.

Hipotez 9. Sağlık Ve Güvenlik Tedbirlerinin Alınmadığı İşyerlerinde Çalışan İşçiler, Yaptıkları İşten Zevk Almamaktadırlar.

Hipotez 9'u test etmek amacıyla, çalışma koşullarını test eden 41.7. soru ile güçsüzlük duygusunu test eden 37.6. soru çapraz tabloya sokulmuştur.

Tablo 87. Sağlık ve Güvenlik Tedbirlerinin Alınmasına Göre Yaptığı İşten Zevk Alma (41.7/37.6)

			Yaptığı işten zevk alma		Toplam
			Hayır	Evet	
İşinizin/işyerinizin özellikleri aşağıdakilerden hangisine uymaktadır	Sağlık ve güvenlik tedbirlerinin alınması	Sayı	55	39	94
		%	58,5%	41,5%	100,0%
		%	21,1%	37,1%	25,7%
		% Toplam	15,0%	10,7%	25,7%
	Yetersiz sağlık ve güvenlik düzenlemeleri	Sayı	206	66	272
		%	75,7%	24,3%	100,0%
		%	78,9%	62,9%	74,3%
		% Toplam	56,3%	18,0%	74,3%
Toplam		Sayı	261	105	366
		%	71,3%	28,7%	100,0%
		%	100,0%	100,0%	100,0%
		% Toplam	71,3%	28,7%	100,0%

$$P=0.001<0.05$$

Ki kare değeri 0.05'den küçük olduğu için, işyerinde sağlık ve güvenlik tedbirleri alınması ile yaptığı işten zevk alma arasında anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna %95 güvenirlilik düzeyi ile ulaşılmış ve hipotezimiz doğrulanmıştır.

İşyerinde sağlık ve güvenlik düzenlemelerinin yetersiz olduğunu belirten işçilerden %75.7'si yaptığı işten zevk almadığını belirtirken, %24.3'ü yaptığı işten zevk aldığını belirtmiştir. İşyerinde sağlık ve güvenlik düzenlemelerinin yeterli olduğunu belirten işçilerden %58.5'i yaptığı işten zevk almadığını belirtirken, %41.5'i yaptığı işten zevk aldığını belirtmiştir.

Hipotez 10. Sağlık Ve Güvenlik Tedbirlerinin Alınmadığı İşyerlerinde Çalışan İşçiler, Çevrelerinde Olup Biten Olaylara Anlam Vermekte Güçlük Çekmektedirler.

Hipotez 10'u test etmek amacıyla, çalışma koşullarını test eden 41.7. soru ile anlamsızlık duygusunu test eden 37.2. soru çapraz tabloya sokulmuştur.

Tablo 88. Sağlık ve Güvenlik Tedbirlerinin Alınmasına Göre Çevresindeki Olaylara Anlam Verememe (41.3/37.2)

			Çevresinde olup bitenlere anlam verememe		Toplam
			Evet	Hayır	
İşinizin/işyerinizin özellikleri aşağıdakilerden hangisine uymaktadır	Sağlık ve güvenlik tedbirlerinin alınması	Sayı	50	39	89
		%	56,2%	43,8%	100,0%
		%	11,6%	21,8%	14,6%
		%	8,2%	6,4%	14,6%
	Yetersiz sağlık ve güvenlik düzenlemeleri	Sayı	380	140	520
		%	73,1%	26,9%	100,0%
		%	88,4%	78,2%	85,4%
		%	62,4%	23,0%	85,4%
Toplam		Sayı	430	179	609
		%	70,6%	29,4%	100,0%
		%	100,0%	100,0%	100,0%
		%	70,6%	29,4%	100,0%

$$P=0.001<0.05$$

Ki kare değeri 0.05'den küçük olduğu için, işyerinde sağlık ve güvenlik tedbirlerinin alınması ile çevrede olup bitenlere anlam verme arasında anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna %95 güvenirlik düzeyiyle ulaşılmıştır.

Sağlık ve güvenlik tedbirlerinin yetersiz olduğunu söyleyen işçilerden %73.1'i çevresinde olup bitenlere bir anlam veremediğini belirtirken, %26.9'u çevresinde olup bitenleri anlamlandırmakta zorluk çekmediğini belirtmiştir. Sağlık ve güvenlik tedbirlerinin yeterli olduğunu söyleyen işçilerden %56.2'si çevresinde olup bitenlere bir anlam veremediğini belirtirken, %43.8'i çevresinde olup bitenleri anlamlandırmakta zorluk çekmediğini belirtmiştir.

Hipotez 11. Sağlık Ve Güvenlik Tedbirlerinin Alınmadığı İşyerlerinde Çalışan İşçiler, Karşılaştıkları Sorunlarla Baş Edebilmekte Güçlük Çekmektedirler.

Hipotez 11'i test etmek amacıyla, çalışma koşullarını test eden 41.7. soru ile anlamsızlık duygusunu test eden 37.3. soru çapraz tabloya sokulmuştur.

Tablo 89. Sağlık ve Güvenlik Tedbirlerinin Alınmasına Göre Karşılaştığı Sorunlarla Başedebilme (41.7/37.3)

			Karşılaştığı sorunlarla başedebilme		Toplam
			Hayır	Evet	
İşinizin/işyerinizin özellikleri aşağıdakilerden hangisine uymaktadır	Sağlık ve güvenlik tedbirlerinin alınması	Sayı	40	51	91
		%	44,0%	56,0%	100,0%
		%	10,2%	23,3%	14,9%
		% Toplam	6,5%	8,3%	14,9%
	Yetersiz sağlık ve güvenlik düzenlemeleri	Sayı	352	168	520
		%	67,7%	32,3%	100,0%
		%	89,8%	76,7%	85,1%
		% Toplam	57,6%	27,5%	85,1%
Toplam	Sayı	392	219	611	
	%	64,2%	35,8%	100,0%	
	%	100,0%	100,0%	100,0%	
	% Toplam	64,2%	35,8%	100,0%	

$$P=0,0001<0,05$$

Ki kare değeri 0.05'den küçük olduğu için, işyerinde sağlık ve güvenlik tedbirlerinin alınması ile karşılaştığı sorunlarla baş edebilme arasında anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna %95 güvenirlik düzeyiyle ulaşılmıştır.

İşyerindeki sağlık ve güvenlik tedbirlerinin yetersiz olduğunu söyleyen işçilerden %67.7'si karşılaştığı sorunlarla baş edemediğini belirtirken, %32.3'ü sorunlarla baş edebildiğini belirtmiştir. İşyerindeki sağlık ve güvenlik tedbirlerinin yeterli olduğunu söyleyen işçilerden %44'ü karşılaştığı sorunlarla baş edemediğini belirtirken, %56'sı sorunlarla baş edebildiğini belirtmiştir.

Hipotez 12. İdarenin Tutumları Konusunda Bilgilenme İmkânına Sahip Olmayan İşçiler İşlerini Yaparken Kendi Düşüncelerini Uygulama İmkânından Yoksun Kalmaktadırlar.

Hipotez 12'yi test etmek amacıyla, çalışma koşullarını test eden 41.6. soru ile güçsüzlük duygusunu test eden 37.5.soru çapraz tabloya sokulmuştur.

Tablo 90. İdarenin Tutumları Konusunda Bilgilenme İmkanına Göre İşini Yaparken Kendi Düşüncelerini Uygulama İmkânı (41.6/37.5)

			İşini Yaparken Kendi Düşüncelerini Uygulama İmkânı		Toplam
			Yok	Var	
İşinizin/işyerinizin özellikleri aşağıdakilerden hangisine uymaktadır	İdarenin tutumlarıyla ilgili bilgilenme imkanı	Sayı	47	41	88
		%	53,4%	46,6%	100,0%
		%	10,0%	23,4%	13,7%
		% Toplam	7,3%	6,4%	13,7%
	Bilgilenme eksikliği	Sayı	422	134	556
		%	75,9%	24,1%	100,0%
		%	90,0%	76,6%	86,3%
		% Toplam	65,5%	20,8%	86,3%
Toplam	Sayı	469	175	644	
	%	72,8%	27,2%	100,0%	
	%	100,0%	100,0%	100,0%	
	% Toplam	72,8%	27,2%	100,0%	

$$P=0.0001<0.05$$

Ki kare değeri 0.05'den küçük olduğu için, yönetimin işe ve işyerine ilişkin tutumları hakkında bilgi sahibi olabilme ile işini yaparken kendi düşüncelerini uygulama imkanı bulma arasında anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna %95 güvenirlilik düzeyiyle ulaşılmıştır.

Yönetimin işe ve işyerine ilişkin tutumları hakkında bilgi sahibi olma imkanına sahip olmadığını belirten işçilerden %75.9'u işini yaparken kendi düşüncelerini uygulama imkanına sahip olmadığını belirtirken %24.'i işini yaparken kendi düşüncelerini uygulama imkanına sahip olduğunu belirtmiştir. Yönetimin işe ve işyerine ilişkin tutumları hakkında bilgi sahibi olma imkanına sahip olduğunu

belirten işçilerden %53.4'ü işini yaparken kendi düşüncelerini uygulama imkanına sahip olmadığını belirtirken %46.6'sı işini yaparken kendi düşüncelerini uygulama imkanına sahip olduğunu belirtmiştir.

6.2. YAŞAMA TARZINA İLİŞKİN HİPOTEZLERİN TEST EDİLMESİ

Hipotez 1. İcrahk Olan İşçilerin Eşleriyle Olan İlişkileri Bozulmuştur.

Hipotez 1'i test etmek için icralık olma durumunu test eden 39.7. soru ile eşler arasındaki ilişkileri test eden 38.1. soru karşılıklı çapraz tabloya sokulmuştur.

Tablo 91. İcralık Olma Durumuna Göre Eşile Olan İlişkileri

			Krizin eşle olan ilişkilere etkisi		Toplam
			Etkilemedi	Olumsuz etkiledi	
İcralık olma	Evet	Sayı	15	19	34
		%	44,1%	55,9%	100,0%
		%	9,4%	21,6%	13,8%
		% Toplam	6,1%	7,7%	13,8%
	Hayır	Sayı	144	69	213
		%	67,6%	32,4%	100,0%
		%	90,6%	78,4%	86,2%
		% Toplam	58,3%	27,9%	86,2%
Toplam	Sayı	159	88	247	
	%	64,4%	35,6%	100,0%	
	%	100,0%	100,0%	100,0%	
	% Toplam	64,4%	35,6%	100,0%	

$$P=0.008<0.05$$

Ki kare değeri 0.05'den küçük olduğu için, icralık olma durumu ile eşle olan ilişkiler arasında %95 güvenirlik düzeyiyle anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

İcralık olduğunu belirten işçilerden %55.9'u ekonomik krizin eşile olan ilişkilerini olumsuz etkilediğini belirtirken, %44.1'i krizin eşile olan ilişkilerine etki etmediğini belirtmiştir. İcralık olmayan işçilerden %32.4'ü ekonomik krizin eşile olan ilişkilerini olumsuz etkilediğini belirtirken, %67.6'sı krizin eşile olan ilişkilerine etki etmediğini belirtmiştir.

Hipotez 2. Bazı Ev Eşyalarını Satmak Zorunda Kalan İşçilerin Eşleriyle Olan İlişkileri Bozulmuştur.

Hipotez 1'i test etmek için bazı ev eşyalarını satmak zorunda kalmayı test eden 39.8. soru ile eşle olan ilişkileri test eden 38.1. soru çapraz tabloya sokulmuştur.

Tablo 92. Ev Eşyalarını Satmak Zorunda Kalmaya Göre Eşiyle Olan İlişkileri

			Krizin eşler arası ilişkilere etkisi		Toplam
			Etkilemedi	Olumsuz etkiledi	
Bazı ev eşyalarımı satmak zorunda kaldım	Evet	Sayı	11	11	22
		%	50,0%	50,0%	100,0%
		%	7,0%	12,5%	8,9%
		% Toplam	4,5%	4,5%	8,9%
	Hayır	Sayı	147	77	224
		%	65,6%	34,4%	100,0%
		%	93,0%	87,5%	91,1%
		% Toplam	59,8%	31,3%	91,1%
Toplam	Sayı	158	88	246	
	%	64,2%	35,8%	100,0%	
	%	100,0%	100,0%	100,0%	
	% Toplam	64,2%	35,8%	100,0%	

$$P=0.146>0.05$$

Ki kare değeri 0.05'den büyük olduğu için, bazı ev eşyalarını satmak zorunda kalma ile ekonomik krizin eşler arasındaki ilişkilere etkisi arasında anlamlı bir ilişki bulunamamış, dolayısıyla hipotezimiz yanlışlanmıştır.

Bazı ev eşyalarını satmak zorunda kaldıklarını söyleyen işçilerden %50'si krizin eşiyle olan ilişkilerini olumsuz etkilediğini belirtirken, %50'si de krizin eşiyle olan ilişkilerini etkilemediğini belirtmiştir.

Hipotez 3. İşveren İken İşçi Pozisyonuna Düşen İşçilerin Eşleriyle Olan İlişkileri Bozulmuştur.

Hipotez 3'ü test etmek amacıyla, işveren iken işçi pozisyonuna düşmeyi test eden 39.9. soru ile eşler arasındaki ilişkiyi test eden 38.1. soru çapraz tabloya sokulmuştur.

Tablo 93. İşveren İken İşçi Pozisyonuna Düşmeye Göre Eşile Olan İlişkileri

			Krizin eşler arası ilişkilere etkisi		Toplam
			Etkilemedi	Olumsuz etkiledi	
İşveren iken işçi pozisyonuna düşme	Evet	Sayı	27	19	46
		%	58,7%	41,3%	100,0%
		%	16,9%	21,3%	18,5%
		% Toplam	10,8%	7,6%	18,5%
	Hayır	Sayı	133	70	203
		%	65,5%	34,5%	100,0%
		%	83,1%	78,7%	81,5%
		% Toplam	53,4%	28,1%	81,5%
Toplam		Sayı	160	89	249
		%	64,3%	35,7%	100,0%
		%	100,0%	100,0%	100,0%
		% Toplam	64,3%	35,7%	100,0%

$$P=0.383>0.05$$

Ki kare değeri 0.05'den büyük olduğu için işveren iken işçi pozisyonuna düşme ile ekonomik krizin eşler arasındaki ilişkilere etkisi arasında anlamlı bir ilişki bulunamamış dolayısıyla hipotezimiz yanlışlanmıştır.

İşveren iken işçi pozisyonuna düştüğünü söyleyen işçilerden %41.3'ü krizin eşiyle olan ilişkilerinin olumsuz etkilendiğini belirtirken, %58.7'si eşiyle olan ilişkilerinin krizden etkilenmediğini belirtmiştir.

Hipotez 4. İcralık Olmaları İşçilerin Çocuklarıyla İlişkilerinin Bozulmasına Neden Olmuştur.

Hipotez 4'ü test etmek için icralık olma durumunu test eden 39.7. soru ile işçilerin çocuklarıyla olan ilişkilerini test eden 38.2. soru karşılıklı çapraz tabloya sokulmuştur.

Tablo 94. İcralık Olmaya Göre Çocuklarıyla Olan İlişkileri

			Krizin çocuklarla ilişkilere etkisi		Toplam
			Etkilemedi	Olumsuz etkiledi	
İcralık oldum	Evet	Sayı	18	16	34
		% within İcralık oldum	52,9%	47,1%	100,0%
		% within Kriz çocuklarınızla ilişkilerinizi etkiledi mi	11,2%	22,9%	14,7%
		% Toplam	7,8%	6,9%	14,7%
	Hayır	Sayı	143	54	197
		% within İcralık oldum	72,6%	27,4%	100,0%
		% within Kriz çocuklarınızla ilişkilerinizi etkiledi mi	88,8%	77,1%	85,3%
		% Toplam	61,9%	23,4%	85,3%
Toplam	Sayı		161	70	231
	% within İcralık oldum		69,7%	30,3%	100,0%
	% within Kriz çocuklarınızla ilişkilerinizi etkiledi mi		100,0%	100,0%	100,0%
	% Toplam		69,7%	30,3%	100,0%

P=0.02<0.05

Ki kare değeri 0.05'den küçük olduğu için, icralık olma ile ekonomik krizin işçilerin çocuklarıyla olan ilişkileri arasında %95 güvenirlik düzeyiyle anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

İcralık olduğunu belirten işçilerden %47.1'i ekonomik krizin çocuklarıyla ilişkilerini olumsuz etkilediğini belirtirken, %52.9'u krizin çocuklarıyla olan ilişkisine etki etmediğini belirtmiştir. İcralık olmadığını belirten işçilerden %27.4'ü ekonomik krizin çocuklarıyla ilişkilerini olumsuz etkilediğini belirtirken, %72.6'sı krizin çocuklarıyla olan ilişkisine etki etmediğini belirtmiştir.

Hipotez 5. Bazı Ev Eşyalarını Satmak Zorunda Kalan İşçilerin Çocuklarıyla Olan İlişkileri Bozulmuştur.

Hipotez 5'i test etmek amacıyla, ev eşyalarını satma durumunu test eden 39.8. soru ile işçilerin çocuklarıyla ilişkilerini test eden 38.2. soru çapraz tabloya sokulmuştur.

Tablo 95. Bazı Ev Eşyalarını Satma Durumuna Göre Çocuklarıyla Olan İlişkileri

			Krizin çocuklarla ilişkilere etkisi		Toplam
			Etkilemedi	Olumsuz etkiiledi	
Bazı ev eşyalarımı satmak zorunda kalma	Evet	Sayı	12	10	22
		%	54,5%	45,5%	100,0%
		%	7,5%	14,3%	9,5%
		% Toplam	5,2%	4,3%	9,5%
	Hayır	Sayı	149	60	209
		%	71,3%	28,7%	100,0%
		%	92,5%	85,7%	90,5%
		% Toplam	64,5%	26,0%	90,5%
Toplam	Sayı	161	70	231	
	%	69,7%	30,3%	100,0%	
	%	100,0%	100,0%	100,0%	
	% Toplam	69,7%	30,3%	100,0%	

$$P=0,104>0,05$$

Ki kare değeri 0.05'den büyük olduğu için, bazı ev eşyalarını satmak zorunda kalma ile ekonomik krizin işçilerin çocuklarıyla olan ilişkilerine etkisi arasında anlamlı bir ilişki bulunamamış dolayısıyla hipotezimiz yanlışlanmıştır.

Bazı ev eşyalarını satmak zorunda kaldığını söyleyen işçilerden %45.5'i çocuklarıyla olan ilişkilerinin olumsuz yönde etkilendiğini söylerken, %54.5'i çocuklarıyla ilişkilerinin etkilenmediğini belirtmişlerdir. Bazı ev eşyalarını satmak zorunda kalmadığını belirten işçilerden %28.7'si çocuklarıyla olan ilişkilerinin olumsuz yönde etkilendiğini söylerken, %71.3'ü çocuklarıyla ilişkilerinin etkilenmediğini belirtmişlerdir.

Hipotez 6. İşveren İken İşçi Pozisyonuna Düşen İşçilerin Çocuklarıyla Olan İlişkileri Bozulmuştur.

Hipotez 6'yı test etmek amacıyla, işveren iken işçi pozisyonuna düşme durumunu test eden 39.9. soru ile işçilerin çocuklarıyla olan ilişkilerini test eden 38.2. soru çapraz tabloya sokulmuştur.

Tablo 96. İşveren İken İşçi Pozisyonuna Düşmeye Göre İşçilerin Çocuklarıyla Olan İlişkileri

			Krizin çocuklarla ilişkilere etkisi		Toplam
			Etkilenmedi	Olumsuz etkilendi	
İşveren iken işçi pozisyonuna düşme	Evet	Sayı	27	15	42
		%	64,3%	35,7%	100,0%
		%	16,7%	21,1%	18,0%
		% Toplam	11,6%	6,4%	18,0%
	Hayır	Sayı	135	56	191
		%	70,7%	29,3%	100,0%
		%	83,3%	78,9%	82,0%
		% Toplam	57,9%	24,0%	82,0%
Toplam		Sayı	162	71	233
		%	69,5%	30,5%	100,0%
		%	100,0%	100,0%	100,0%
		% Toplam	69,5%	30,5%	100,0%

$$P=0,415>0,05$$

Ki kare değeri 0.05'den büyük olduğu için, işveren iken işçi pozisyonuna düşme ile işçilerin çocuklarıyla olan ilişkileri arasında anlamlı bir ilişki bulunamamış dolayısıyla hipotez yanlışlanmıştır.

İşveren iken işçi pozisyonuna düşen işçilerden %37.5'i ekonomik kriz nedeniyle çocuklarıyla olan ilişkilerinin olumsuz yönde etkilendiğini belirtirken, %64.3'ü çocuklarıyla olan ilişkilerinin etkilенmediğini belirtmişlerdir.

Hipotez 7. Ekonomik Kriz Nedeniyle İşverenle İlişkileri Olumsuz Yönde Etkilenen İşçiler Hayatlarında Meydana Gelen Olumsuzlukları Bertaraf Edeceklerine İnanmamaktadırlar.

Hipotez 7'yi test etmek amacıyla, işverenle ilişkileri test eden 38.3. soru ile olumsuzlukları bertaraf edecekleri konusundaki düşüncelerini test eden 47. soru çapraz tabloya sokulmuştur.

Tablo 97. İşverenle İlişkilerine Göre Hayatında Meydana Gelen Olumsuzlukları Bertaraf Edeceğine Olan İnancı.

			Ekonomik krizin hayatında meydana getirdiği olumsuzlukları bertaraf edeceğine olan inancı		Toplam
			Var	Yok	
Krizin işverenle ilişkilere etkisi	Etkilenmedi	Sayı	45	94	139
		%	32,4%	67,6%	100,0%
		%	48,4%	36,6%	39,7%
		% Toplam	12,9%	26,9%	39,7%
	Olumsuz etkilendi	Sayı	48	163	211
		%	22,7%	77,3%	100,0%
		%	51,6%	63,4%	60,3%
		% Toplam	13,7%	46,6%	60,3%
Toplam		Sayı	93	257	350
		%	26,6%	73,4%	100,0%
		%	100,0%	100,0%	100,0%
		% Toplam	26,6%	73,4%	100,0%

$$P=0.04<0.05$$

Ki kare değeri 0.05'den küçük olduğu için, işçilerin işverenle olan ilişkileri ile yaşamında meydana gelen olumsuzlukları aşabileceğine olan inancı arasında %95 güvenirlilik düzeyiyle anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

İşverenle ilişkilerinin olumsuz etkilendiğini belirten işçilerden %77.3'ü hayatında meydana gelen olumsuzlukları bertaraf edeceğine inanmadığını söylerken, %22.7'si bu konuda ümitli olduğunu belirtmiştir. İşverenle ilişkilerinin etkilenmediğini belirten işçilerden %67.6'sı hayatında meydana gelen olumsuzlukları bertaraf edeceğine inanmadığını belirtirken, %32.4'ü bu konuda ümitli olduğunu belirtmiştir.

Hipotez 8. Krizin etkisiyle ailesinin yanına taşınmak zorunda kalan işçiler çalışarak bir yere gelebilecekleri konusundaki inançlarını kaybetmişlerdir.

Hipotez 8'i test etmek amacıyla, aile yanına taşınmayı test eden 39.6. soru ile başarıya ulaşma konusundaki inancı test eden 48. soru çapraz tabloya sokulmuştur.

Tablo 98. Ailesinin Yanına Taşınmaya Göre Çalışarak Bir Yerlere Gelebileceğine Olan İnancı

			Çalışarak bir yerlere gelebileceğine olan inancı		Toplam
			Var	Yok	
Ailenin yanına taşınma	Evet	Sayı	6	46	52
		%	11,5%	88,5%	100,0%
		%	8,1%	22,5%	18,7%
		% Toplam	2,2%	16,5%	18,7%
	Hayır	Sayı	68	158	226
		%	30,1%	69,9%	100,0%
		%	91,9%	77,5%	81,3%
		% Toplam	24,5%	56,8%	81,3%
Toplam	Sayı		74	204	278
	%		26,6%	73,4%	100,0%
	%		100,0%	100,0%	100,0%
	% Toplam		26,6%	73,4%	100,0%

$$P=0.006<0.05$$

Ki kare değeri 0.05'den küçük olduğu için, ekonomik krizin etkisiyle ailenin yanına taşınma ile çalışarak bir yerlere gelebileceğine olan inancı arasında %95 güvenirlik düzeyiyle anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Ekonomik krizin etkisiyle ailesinin yanına taşınmak zorunda kalan işçilerden %88.5'i çalışarak başarılı olabileceğine inanmadığını söylerken, %11.5'i çalışarak bir yerlere gelebileceğine inandığını belirtmiştir. Ailesinin yanına taşınmak zorunda kalmadığını belirten işçilerden %69.5'i çalışarak başarılı olabileceğine inanmadığını söylerken, %30.5'i çalışarak bir yerlere gelebileceğine inandığını belirtmiştir.

Hipotez 9. Krizin Etkisiyle Zararlı Alışkanlıklar Edinen İşçiler. Çalışarak Başarılı Olabileceklerine Olan Ümitlerini Yitirmişlerdir.

Hipotez 9'u test etmek amacıyla, zararlı alışkanlıklar edinmeyi test eden 39.10. soru ile başarıya ulaşma konusundaki inancı test eden 47.soru çapraz tabloya sokulmuştur.

Tablo 99. Zararlı Alışkanlıklar Edinmeye Göre Çalışarak Bir Yerlere Geleceğine Olan İnancı

			Çalışarak Bir Yerlere Geleceğine İnancı		Toplam
			Var	Yok	
Kumar,sigara,alkol gibi zararlı alışkanlıklar edinme	Evet	Sayı	14	21	35
		%	40,0%	60,0%	100,0%
		%	14,7%	7,6%	9,4%
		% Toplam	3,8%	5,7%	9,4%
	Hayır	Sayı	81	255	336
		%	24,1%	75,9%	100,0%
		%	85,3%	92,4%	90,6%
		% Toplam	21,8%	68,7%	90,6%
Toplam	Sayı	95	276	371	
	%	25,6%	74,4%	100,0%	
	%	100,0%	100,0%	100,0%	
	% Toplam	25,6%	74,4%	100,0%	

$$P=0.04<0.05$$

Ki kare değeri 0.05'den küçük olduğu için, zararlı alışkanlıklar edinme ile çalışarak başarılı olmaya olan inanç arasında %95 güvenirlilik düzeyiyle anlamlı bir ilişki bulunmuş ve dolayısıyla hipotezimiz doğrulanmıştır.

Ekonomik krizin etkisiyle zararlı alışkanlıklar edindiğini belirten işçilerden %60'ı çalışarak başarılı olabileceğine inanmadığını belirtirken, %40'ı çalışarak bir yerlere gelebileceği konusunda ümitli olduğunu belirtmiştir. Zararlı alışkanlıklar edinmediğini belirten işçilerden 75.9'u çalışarak başarılı olabileceğine inanmadığını belirtirken, %24.1'i bu konuda ümitli olduğunu belirtmiştir.

Hipotez 10. İcralık Olan İşçiler Gıda Harcamalarından Kısımak Zorunda Kalmışlardır.

Hipotez 10'u test etmek amacıyla, zararlı alışkanlıklar edinmeyi test eden 39.10. soru ile başarıya ulaşma konusundaki inancı test eden 47.soru çapraz tabloya sokulmuştur.

Tablo 100. İcralık Olmaya Göre Gıda Harcamalarında Kısıntıya Gitme

			Gıda harcamalarında kısıtlamaya gittim		Toplam
			Evet	Hayır	
İcralık oldum	Evet	Sayı	40	6	46
		%	87,0%	13,0%	100,0%
		%	13,2%	12,0%	13,0%
		% Toplam	11,3%	1,7%	13,0%
	Hayır	Sayı	263	44	307
		%	85,7%	14,3%	100,0%
		%	86,8%	88,0%	87,0%
		% Toplam	74,5%	12,5%	87,0%
Toplam		Sayı	303	50	353
		%	85,8%	14,2%	100,0%
		%	100,0%	100,0%	100,0%
		% Toplam	85,8%	14,2%	100,0%

$$P=0.814>0.05$$

Ki kare değeri 0.05'den büyük olduğu için, icralık olma ile gıda harcamalarında kısıtlamaya gitme arasında %95 güvenirlilik düzeyiyle anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

İcralık olan işçilerden %87'si gıda harcamalarında kısıtlamaya gittiğini belirtirken, % 13'ü gıda harcamalarında kısıtlamaya gitmediğini belirtmiştir.

Hipotez 11. Evlerini Satmak Zorunda Kalan İşçiler Ailelerinin Yanına Taşınmışlardır.

Hipotez 11'i test etmek amacıyla, herhangi bir gayrimenkulünü satmayı test eden 39.1. soru ile aile yanına taşınmayı test eden 396. soru çapraz tabloya sokulmuştur.

Tablo 101. Evini Satmak Zorunda Kalmaya Göre Aile Yanına Taşınma

			Ailemin yanına taşındım		Toplam
			Evet	Hayır	
Ev, arsa ya da dükkanımı sattım	Evet	Sayı	6	22	28
		%	21,4%	78,6%	100,0%
		%	33,3%	20,0%	21,9%
		% Toplam	4,7%	17,2%	21,9%
	Hayır	Sayı	12	88	100
		%	12,0%	88,0%	100,0%
		%	66,7%	80,0%	78,1%
		% Toplam	9,4%	68,8%	78,1%
Toplam	Sayı	18	110	128	
	%	14,1%	85,9%	100,0%	
	%	100,0%	100,0%	100,0%	
	% Toplam	14,1%	85,9%	100,0%	

$$P=0.205>0,05$$

Ki kare değeri 0.05'den büyük olduğu için, evini satmak zorunda kalma ile ailesinin yanına taşınma arasında %95 güvenirlik düzeyiyle anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Ev, arsa ya da dükkanını satan işçilerden %21.4'ü ailesinin yanına taşınmak zorunda kaldığını belirtirken, % 78.6'sı ailesinin yanına taşınmak zorunda kalmadığını belirtmiştir.

Hipotez 12. Bir gayrimenkulünü satmak zorunda kalan işçi aileleri yakınlarından ya da yardım kuruluşlarından yardım alma yoluna gitmişlerdir.

Tablo 102. Gayrimenkulünü Satmaya Göre Yardım Alma

			Ekonomik krizin etkisiyle birilerinden yardım aldınız mı		Toplam
			Evet yardım aldım	Hayır yardım almadım	
Ev, arsa ya da dükkanımı sattım	Evet	Sayı	16	15	31
		%	51,6%	48,4%	100,0%
		%	32,7%	16,7%	22,3%
		% Toplam	11,5%	10,8%	22,3%
	Hayır	Sayı	33	75	108
		%	30,6%	69,4%	100,0%
		%	67,3%	83,3%	77,7%
		% Toplam	23,7%	54,0%	77,7%
Toplam	Sayı	49	90	139	
	%	35,3%	64,7%	100,0%	
	%	100,0%	100,0%	100,0%	
	% Toplam	35,3%	64,7%	100,0%	

$$P=0.031<0.05$$

Ki kare değeri 0.05'den küçük olduğu için, gayrimenkulünü satmak zorunda kalma ile yardım alma arasında %95 güvenirlik düzeyiyle anlamlı bir ilişki bulunmuş ve dolayısıyla hipotezimiz doğrulanmıştır.

Herhangi bir gayrimenkulünü sattığını belirten işçilerden %51.6'sı yardım aldığını belirtirken, %48.4'ü yardım almadığını belirtmiştir.

Hipotez 13. Sosyal güvencesi olmayan işçiler sağlık harcamalarından kısmak zorunda kalmışlardır.

Tablo 103. Sosyal Güvenceden Yoksun Olmaya Göre Sağlık Harcamalarından Kısmak Zorunda Kalma

			Sağlık harcamalarından kısmak zorunda kaldım		Toplam
			Evet	Hayır	
Sigortanız var mı	Evet var	Sayı	62	64	126
		%	49,2%	50,8%	100,0%
		%	23,4%	54,7%	33,0%
		% Toplam	16,2%	16,8%	33,0%
	Hayır yok	Sayı	193	52	245
		%	78,8%	21,2%	100,0%
		%	72,8%	44,4%	64,1%
		% Toplam	50,5%	13,6%	64,1%
	Krizden önce vardı şu anda yok	Sayı	10	1	11
		%	90,9%	9,1%	100,0%
		%	3,8%	,9%	2,9%
		% Toplam	2,6%	,3%	2,9%
Toplam		Sayı	265	117	382
		%	69,4%	30,6%	100,0%
		%	100,0%	100,0%	100,0%
		% Toplam	69,4%	30,6%	100,0%

$$P=0.0001<0.05$$

Ki kare değeri 0.05'den küçük olduğu için, sosyal güvenceden yoksun olma ile sağlık harcamalarından kısıntıya gitme arasında %95 güvenirlilik düzeyiyle anlamlı bir ilişki bulunmuş ve dolayısıyla hipotezimiz doğrulanmıştır.

Sosyal güvencesi olmadığını belirtenlerden %78.8'i sağlık harcamalarından kısmak zorunda kaldığını belirtirken, %21.2'si sağlık harcamalarından kısmak zorunda kalmadıklarını belirtmiştir.

YEDİNCİ BÖLÜM

GENEL DEĞERLENDİRME

Bu çalışma kapsamında aşağıda belirtilen dört soruya cevap bulunması amaçlanmıştır:

1. Ekonomik kriz işçiler ve ailelerinin yaşama tarzı üzerinde nasıl bir etkide bulunmuştur?

2. İşçilerin çalışma koşulları ne durumdadır?

3. Çalışma koşulları işçiler üzerinde nasıl bir etkide bulunmuştur?

4. İşçiler Batılı anlamda işçileşme süreçlerini tamamlamışlar mıdır?

Bu sorulara; işçilerin araştırma kapsamındaki sorulara verdikleri cevaplar ile teorik çerçeve kapsamında cevap aranmış, hipotezlerin test edilmesiyle elde edilen sonuçlardan da bu kapsamda yararlanılmıştır.

Araştırmamıza konu olan Ankara Mobilyacılar Sitesi'ndeki imalathanelerin tamamı küçük ölçekli (50'den az işçi çalıştıran) işletme niteliğindedir. Bazı imalathanelerde hiç ücretli işçi bulunmaması İmalathanelerin küçüklüğünün boyutunu anlamak bakımından anlamlıdır. İmalathanelerde üretim çoğunlukla eski teknoloji kullanılarak yapılmakta, imalathane sahipleri teknoloji yenileme gibi bir düşünce taşımamaktadırlar.

Halbuki piyasanın asli mantığı, ortaya çıkan her fırsatta malları kar amacıyla satarak çıkarlarını maksimize eden ve rasyonel olarak kendi çıkarını düşünen bireyleri devreye sokmaktadır. Maliyetin düşürülmesiyle ticari karların artırılmasını ve sürekli olarak gelişen üretim tekniklerinin talep edilmesiyle de

giderek artan bir işbölümü ve uzmanlaşmayı gerekli kılmıştır (Wood 2003:23). İmalathanelerin büyük bölümü varolma mücadelesi verdiği için, teknoloji yenileyecek gücü kendisinde bulamamaktadır. Bu güce sahip olan imalathane sahipleri de elde ettikleri artı değeri ev, arsa gibi gayrimenkule yatırmayı tercih etmektedirler. İmalathane sahipleri zihniyet dönüşümünü ve buna bağlı olarak rasyonelleşmeyi gerçekleştirememişlerdir. Bu durum imalathane sahipleri açısından varolma kaygısını getirirken, işçi açısından da, aşağıda daha ayrıntılı biçimde açıklayacak olduğumuz, pek çok olumsuzluğu beraberinde getirmiştir.

Halihazırda yoksulluk sınırının altında (Türk İş'in yoksulluk verilerinden yararlanılmıştır) yaşayan işçiler ekonomik krizin etkisiyle kendilerini daha da içinden çıkılmaz bir durumda bulmuşlardır. Düşük gelir grubunda bulunan bu insanların çoğu zaman işsizlikle birlikte ortaya çıkan gelirindeki azalma, yaşama tarzı üzerinde olumsuz etkiye bulunmuş, işverenle olan ilişkilerinin bozulmasına neden olmuştur. İşçiler ücretlerinin düşüklüğü ve paralarını zamanında alamama gibi nedenlerle işverenle uzlaşmazlığa düşmekte ve işyeri değiştirme yoluna gitmektedirler. Esasında işçilerin sık işyeri değiştirmelerinin oldukça yaygın bir durum olduğu gözlenmiştir. Bu durumun nedenini işçilere sorduğumuzda, nereye gitseler sosyal güvencelerinin olmadığını, hal böyle olunca az da olsa yüksek ücret veren başka imalathanelere gittiklerini belirtmişlerdir.

İşçilerin sık işyeri değiştirmeleri imalathane sahipleri tarafından istenir bir durum olarak ortaya çıkmamaktadır. İşverenler bu durumun işlerini sekteye uğrattığını, aldıkları siparişleri zamanında yetiştirmekte zorlandıklarını belirtmişlerdir.

İşçiler ekonomik krizin etkisiyle; barınma, beslenme, eğitim, giyim, sağlık, eğlence ve haberleşme/ulaşım harcamalarından kısıntıya gitmek zorunda kalmışlardır. Refah devleti kavramından yola çıkan yaklaşımlar, insanların hayatlarında karşılaşılabilecekleri sorunların üstesinden gelmelerini sağlayacak mekanizmaların merkezine devleti yerleştirmektedirler. Refah rejimi kavramından yola çıkan yaklaşımlar ise; enformel nitelikli aile, cemaat, komşuluk gibi ilişkilerin

yoksulluk, işsizlik, hastalık, yaşlılık gibi sorunlar karşısında bireyin/bireylerin hayatlarını idame ettirmelerini sağlamadaki işlevlerine dikkat çekmektedir (Buğra 2001:23). İşçi aileleri sorunlarla baş edebilmek için, öncelikle komşu ve akrabalarının yardımına başvurmuşlar, bunun yanında yardım kuruluşlarından yardım alma yoluna gitmişlerdir.

Türkiye’de Batı Avrupa’da olduğu türden bir toprak kutuplaşmasının yaşanmaması ve küçük üreticiliğin sürüp gitmesi (Akşit 1987) nedeniyle kırdan şehire göç edenlerin çoğu geride ailelerine ait toprak mülkiyeti bırakmaktadırlar. Köyüyle mülkiyet ilişkilerini sürdüren işçiler, özellikle ailenin geçim sıkıntısı çektiği zamanlarda kırsal kesimdeki aile arazilerinden kente gelir aktarabilmektedirler (Demir 1991; Keyder 1989). Ankara Mobilyacılar Sitesi (AMS) imalathanelerinde çalışan işçilerin kent kökenli (%61.4) olanlarının oranı kır kökenlilere (%38.6) göre daha fazladır. Araştırmamıza konu olan işçilerin, kentte ikinci kuşak olmaları nedeniyle kırla olan bağları devam etmediği için, ekonomik kriz döneminde böyle bir destekten de yoksun kalmışlardır.

Araştırma kapsamında cevap aradığımız sorulardan bir tanesi de, işçilerin çalışma koşullarının belirlenmesidir. Schneider (1969:217) düzenli, makul davranan bir ustabaşının olduğu, işçilerin çalışma hızını kendilerinin ayarlayabildiği, örgütlenme özgürlüğünün olduğu, iyi bireysel ilişkilerin kurulabildiği, yönetimin tutumlarıyla ilgili bilgilenme imkanının olduğu, sağlık ve güvenlik tedbirlerinin alındığı, temiz, cıvık ve iyi bir aydınlatmanın var olduğu, farklı sınıflardan insanların bir arada çalıştığı ve küçük ayrıcalıklar elde etme fırsatının olduğu işleri iyi işler kategorisinde değerlendirmiştir.

Mobilya imalathanelerinde bunun tam tersi bir durum söz konusudur. İşçiler çok kısa sürelerle işyeri değiştirmekte, ustabaşılar işçiler üzerinde işverenin temsilcisi sıfatıyla baskı kurmakta, çalışma hızlarını ayarlamaktan yoksun şekilde çalışmaktadırlar. Örgütlenmenin adı dahi telaffuz edilmezken, işverenler bu yöndeki en masum talepleri dahi tepkiyle karşılamaktadırlar. İşyerinde işçilerin birbirleriyle ve işverenle iletişim sorunları yaşamaktadırlar. İşçilerin büyük bir kısmı (%74,4)

işyerlerinde güvenlik tedbirlerinin yetersiz olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca imalathanelerdeki gözlemlerimiz sırasında da bu durum tarafımızdan gözlenmiştir.

İmalathanelerden içeriye girdiğinizde sizi; makine sesleriyle, sonuna kadar açılmış bir radyodan çıkan, müzik sesinin karışımından oluşan bir gürültü kirliliği karşılamaktadır. Makinalardan çıkan toz bulutu sizi karşılayanlar kervanına katılmakta gecikmemektedir. İşçiler yüksek bir oranla (%80.2) imalathanelerin kirli, tozlu ve dumanlı bir ortamı olduğunu belirtmişlerdir. İşveren işe ilişkin aldığı kararlara işçileri dahil etmemekte, bu durum işçilerin yaptıkları işe yabancılaşmalarına neden olmaktadır.

Sağlık ve güvenlik tedbirlerinin alınmadığı, temiz olmayan ve yeterli sıcaklık ve aydınlatmanın olmadığı işyerleri işçilerin işyerinde karşı karşıya oldukları fiziksel zorluklar olarak ortaya çıkmaktadır. Olumsuz fiziki koşullar işçilerin iş kazalarına her an maruz kalabilecekleri bir ortam yaratmakta, solunum yolu hastalıkları başta olmak üzere mesleki hastalıklara yakalanma risklerini yükseltmektedir.

Olumsuz çalışma koşullarının işçiler üzerinde olumsuz etkilere yol açtığı yönündeki hipotezlerimizin tamamen doğrulandığını görmekteyiz. Düşük ücretle, sosyal güvenceden ve sendikal haklardan yoksun biçimde, üretim süreci üzerinde herhangi bir tasarrufa sahip olmadan çalışan işçiler; yaptıkları işe, işyerinde birlikte çalıştıkları arkadaşlarına, aile fertlerine ve içinde yaşadıkları sosyal çevreye yabancılaşmaktadırlar.

Mobilya imalathanelerinde çalışan işçilerin değerlendirme konusu yapıldığı bir diğer ana başlık ise işçileşme süreçleridir.

İşçileşme klasik anlamda üretim araçları mülkiyetini kaybederek, emek piyasasına ücretli olarak katılma biçiminde tanımlanabilir. İşçileşme süreci analizinin geçmişi, Karl Marx'ın insanın ihtiyacı olan ürünlerin yaratılması için insan emeğini devreye sokan araçlara duyduğu ilgiye dayandırılabilir. Bu süreç toplumsal düzeyde

örgütlenmiştir ve tarihsel bakımdan farklı üretim tarzlarına göre değişiklik göstermektedir. Kapitalizmde üretim dahilindeki şeyler ya da nesneler arasındaki bir ilişki gibi görünen bu süreç aslında üretim araçlarının sahipleri ile onların emrinde çalışanlar arasındaki bir toplumsal ilişkiyi yansıtmaktadır. Bu ilişkiyi kavramanın anahtarı, emek süreci yönetiminin üretim aşamasında yatmaktadır. Özellikle Avrupa’da on sekizinci yüzyıldan başlayarak yirminci yüzyıla kadar devam eden bir süreci betimlemek için kullanılmıştır. Kuşkusuz işçileşme sürecini yalnızca ekonomik-teknolojik değişmelerin sonucu olarak görmemek gerekir. Bu süreç aynı zamanda ideolojik ve siyasal ilişkiler ve etkileşimlerin de geliştiği, böylece bu ilişkiler ve etkileşimler kültürünün/örüntülerinin oluşturduğu toplumsal öznelere inşa edildiği, diğer bir anlatımla, işçi sınıfı özelliklerinin kazanıldığı bir süreçtir. (Balibar ve Wallerstein 1991:163)

Mobilya imalathanelerinde çalışan işçilerin Batılı anlamda bir işçileşme yaşamadıkları ve işçileşme süreçlerini tamamlamadıkları görülmüştür. İmalathanelerin gerek teknoloji gerekse sermaye açısından yeterli büyümeyi sağlayamaması (küçük ölçekli işletme olmaları) işçilerin işçileşme süreçlerini yaşamalarına engel olmuştur. Buna ek olarak yaşanan ekonomik krizler de işçileşme süreçlerini geciktirici ve engelleyici bir etken olarak ortaya çıkmıştır.

Hemşehrilik, etnik ve dinsel örüntüler de işçi kimliğinin kazanılmasını geciktirmektedir. Türkiye’de küçük ölçekli işletmelerde Batılı anlamda bir işçileşmeden bahsedilemezken, daha çok büyük ve orta ölçekli işletmelerde çalışan işçilerin Batı’daki işçi sınıfı modeline daha yakın oldukları söylenebilir (Demir 1995:82).

Mobilya imalathanelerinde çalışan işçilerin aldıkları aylık ücretin 250 ile 350 milyon lira aralığında yoğunlaştığı görülmektedir. Ülkemizde dört kişilik bir aile için yoksulluk sınırının 1.346.757.000 lira, açlık sınırının ise 443.000.000 lira olduğu düşünüldüğünde, mobilya imalathanelerinde çalışan işçilerin aldıkları ücretin düşüklüğü daha belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

AMS imalathanelerinde sadece bir kadına rastlanmıştır. İşçilerin %99.7'si erkeklerden oluşmaktadır. Olumsuz çalışma koşulları, çalışma saatlerinin uzunluğu, yapılan işin kas gücü gerektirmesi gibi etkenler mobilya imalathanelerinin kadınlar açısından tercih edilmeyişinin nedenleri olarak ortaya çıkmaktadır.

İşçilerin büyük bir kısmı (%89,3) kırk yaşın altındaki kişilerden oluşmaktadır. İşçiler genellikle 20-40 yaş aralığındadır. İşin fiziki güç gerektirmesi nedeniyle işverenler belli bir yaşın üzerindeki kişileri çalıştırmak istememektedirler.

Mobilya imalathanelerinde çalışan işçilerin eğitim düzeyinin düşüklüğü dikkatimizi çekmektedir. İşçilerden sadece % 0.8'i üniversite mezunudur.

Araştırmamıza konu olan İşçi aileleri evlilik birliğinin kuruluşu yönüyle kırsal-geleneksel aile tipine uygun düşmektedir. İşçiler arasında görücü usulüyle evliliğin yaygın olduğu görülmektedir.

Mobilya imalathanelerinde çalışan işçilerin aileleri birey sayısı itibarıyla, çekirdek aile özelliği göstermektedirler. Az da olsa geniş aileye de rastlanmaktadır. İşçi ailelerinin aile yapısının, anne-baba ve çocuklardan oluşan, çekirdek aile niteliğinde olduğu görülmektedir.

İşçilerden büyük bölümünün (%98) eşler herhangi bir işte çalışmamaktadır. İşçi aileleri bu yönüyle de geleneksel kırsal aile modeline uygun bir özellik göstermektedirler. İşçilerden eşimin çalışmasına izin vermiyorum diyenler en yüksek orana (%37,8) sahiptir.

Kentlere göç eden, işçileşmeye aday kitlelerin en önemli sorunu barınma olarak ortaya çıkmıştır. Gecekondu, kentlerde yeterli konut olmaması durumunda, çalışan kesimin genellikle tapusuz, kamu arazisi üzerine kendi olanaklarıyla inşa ettiği, standardı düşük konut tipidir (Demir 1995:79). Araştırmamıza konu olan işçilerin büyük bölümü gecekondu (%71) oturmaktadır.

İşçilerin boş zaman faaliyetleri arasında birinci sırayı (%34,2) televizyon izlemek almaktadır. Dar gelirli kesimin yegane eğlence aracı olan televizyon izlemenin işçiler arasında da birinci sırayı aldığı görülmektedir.

İşçilerin oturdukları semtler sıralamasında en yüksek orana (35,8) sahip olan semtin Mobilyacılar Sitesi'nin de içinde yer aldığı Siteler semti olduğunu görüyoruz. İşçiler işyerlerine yakın olması ve bu semtte kiraların ucuz olması nedeniyle Siteleri tercih etmektedirler.

Kendileriyle görüşme yaptığımız mobilya imalathanelerinde çalışan işçilerden hiçbiri herhangi bir sendikaya üye değildir. İşçiler arasında sosyal güvenceye sahip olmayanların oranının yüksekliği (%67) dikkatlerden kaçmamaktadır. İşçiler işyerinde karşı karşıya oldukları en önemli sorunların ücretlerin yetersiz oluşu (%38,7) ve sosyal güvenceye sahip olmama (%37,1) olduğunu belirtmişlerdir.

İmalathanelerde çalışan işçilerin sendika ve sosyal güvenceye sahip olmama nedeniyle hak arama yollarının kapalı olduğu görülmektedir. İşverenle uyuşmazlığa düştüğünde hiçbir şey yapmayıp başka bir bakacağını söyleyenlerin oranının (%52,8) yüksekliği de bu yargıyı destekleyici nitelikteki verilerdir.

Mobilya imalathanelerindeki işlerin genellikle kısa süreli işler olduğu görülmektedir. İşçiler sık sık işyeri değiştirmekte, bir işyerinde uzun süre çalışmamaktadırlar. Bu durumu işçileri o işyerine bağlayan sendika ve sosyal güvence gibi haklara sahip olmamalarıyla açıklayabiliriz.

İşçilerin büyük bölümü (%66,8) çalışma hızını ayarlama konusunda üzerinde baskı hissettiklerini söylemişlerdir. Bu baskı kendini zaman zaman imalathane sahibinin kendisi tarafından uygulanırken, çoğu zaman da işverenin işyerindeki temsilcisi konumunda olan ustabaşı tarafından uygulandığı gözlenmiştir.

mobilya imalathanelerinde çalışan işçiler açısından örgütlenme konusunda ciddi sorunlar vardır (%90.1). İşyeri sahipleri işçilerin örgütlenme ihtimalini düşünmek dahi istememektedirler.

Araştırmamıza konu olan imalathanelerde çalışan işçilerin birbirleriyle ilişkilerinin büyük oranda (%70.2) kopuk olduğu görülmüştür. İmalathanelerde çalışan insanlar arasında ilişkilerin kopuk olduğunu ve sağlıklı bir iletişimin olmadığını belirlenmiştir.

İşyerinde iletişimin sağlıklı olmaması aklımıza işçilerin çalıştıkları ortama yabancılaşması düşüncesini getirmektedir. Bu amaçla işçilere sorulan sorular sonucunda, etrafımdaki insanlara rağmen kendimi sık sık yalnız hissedirim diyen işçilerden %69,2'si işyerinde çalışanlar arasında iletişim kopukluğu olduğunu belirtmişlerdir. İmalathanelerde çalışan işçilerin büyük bölümü (%76.3) imalathaneye ilişkin gelişmelerden ve alınan kararlardan haberdar edilmediklerini belirtmişlerdir. Yani işçiler üretim sürecinde karar alma sürecinin dışında tutulmaktadırlar.

İmalathanelerdeki sıcaklık ve aydınlatmanın yetersizliği tarafımızdan gözlenmiştir. İşçilerin konuya ilişkin düşünceleri de bizim gözlemlerimizi doğrulayıcı niteliktedir. İşçilerin büyük bölümü (%75.5) imalathanelerdeki sıcaklık ve aydınlatmanın yetersiz olduğunu belirtmişlerdir.

Bireyin kendi ürünleri ve üretim sürecinde kullandığı araçların sonuçları üzerinde kontrol hakkının olmaması anlamına gelen güçsüzlük duygusunun mobilya imalathanelerinde çalışan işçiler arasında oldukça (%70) yaygın olduğu gözlenmiştir. Yine işçilerin önemli bir kısmı da (%71.7) yaptıkları işten zevk almadıklarını belirtmişlerdir.

İşçiler arasında normsuzluk duygusunun oldukça yaygın olduğu görülmektedir. İşçilerin önemli bir kısmı (%73,9) çalışarak bir yerlere gelebileceğine inanmamaktadır.

İşçilerin yaptıkları işe karşı yabancılaştıkları görülmektedir. İşçilerin büyük bölümü (%62,1) işini sevmediğini ancak yapacak başka bir iş olmadığı için bu işi yaptığını belirtmiştir. İşçiler çocuklarının kendileriyle aynı mesleği yapmasını istemediklerini belirtmişlerdir (%93,7).

AMS mobilya imalathanelerinde çalışan işçiler semt sakinleri tarafından ‘Siteci’ olarak adlandırılmaktadırlar. Siteci tanımlamasının sitelerde çalışanlara verilen bir isim olmasının yanında, bir alt kültür grubu nitelendirmek için de kullanıldığını görmekteyiz. İşçilerin önemli bir kısmı (% 65.7) Siteci tanımlamasının farklı bir kültüre işaret ettiğini belirtmişlerdir.

Siteci olmanın ortak özelliklerinin neler olduğu sorusuna, Sitelerde çalışıyor olma (%42.7) yanında, iş güvencesinden ve sosyal güvenceden yoksun olarak kötü koşullarda düşük ücretle çalışmak (%43.5) ve aynı dili konuşmak (%13.6) şeklinde dile getirmişlerdir.

İşçilerin mahalle sakinleriyle olan ilişkilerinde de sorunlar yaşadıkları görülmüştür. İşçilerin hiç de azımsanmayacak bir bölümü (%40.2) insanların, Sitelerde çalıştıklarını söylediklerinde, kendilerine karşı olumsuz tutum içine girdiklerini belirtmişlerdir. İşçilerin arkadaş çevrelerinin büyük oranda (%47.9) işyerinde beraber çalıştıkları arkadaşlarından oluştuğunu belirtmişlerdir.

Araştırmamız boyunca ekonomik krizin toplumsal boyutuna yapmış olduğumuz vurgu işçiler tarafından da paylaşılmıştır. İşçilerin önemli bir bölümü (%64) Şubat 2001’de yaşanan olayı bir ekonomik kriz olmanın da ötesinde bir toplumsal kriz olarak değerlendirmektedirler.

İşçiler ekonomik krizin yaşamlarını olumsuz yönde etkilediğini, bu durumun onların geleceğe ilişkin ümitlerini kırdığını belirtmişlerdir (%76.8). İşçiler ekonomik krizin hayatlarında meydana getirdiği olumsuzlukları aşabilecekleri

konusunda ümitli olmadıklarını belirtmişlerdir (%72.8). İşçiler hayat pahalılığı ve işsizliği Türkiye'nin en önemli sorunu olarak görmektedirler (%64,3).

İşçiler ekonomik krizin sorumlusu olarak birinci sırada hükümeti (%48,9) ikinci sırada yolsuzlukları (%23,5) sorumlu tutmaktadırlar. Kriz ortamından çıkmanın yolu olarak; birinci sırada ekonominin düze çıkmasını (44,5), ikinci sırada işsizlikle mücadele edilmesini (29,5) göstermişlerdir.

İşçilerin bir kısmı (%22,3) ekonomik krizin etkisiyle en az bir gayrimenkulünü sattığını belirtmiştir. İşçilerin çok büyük bir kısmı ekonomik krizin etkisiyle gıda (%86,1) ve giyim (%88,6) harcamalarından kısmak zorunda kaldıklarını belirtmişlerdir. Küçümsenmeyecek miktarda (%69.4) bir işçi grubu da krizin etkisiyle sağlık harcamalarından kısmak zorunda kaldıklarını belirtmişlerdir.

İşçiler ulaşım harcamalarında da kısıntıya gitmek zorunda kaldıklarını belirtmişlerdir. Ulaşım harcamalarında kısıntıya gidenlerin oranı (%70.8) küçümsenmeyecek boyuttadır.

İşçiler ekonomik krizin eşleriyle (%35.9), çocuklarıyla (%30.8) ve işverenle (%60.3) olan ilişkilerine olumsuz etkide bulunduğunu belirtmişlerdir. İşverenle olan ilişkilerin olumsuz etkilenmesine ilişkin oranın yüksekliği dikkatlerden kaçmamaktadır.

İşçilerin büyük bölümü (%72.8) bir yardım kuruluşundan destek almış ya da almak için girişimde bulunmuştur. Yardım alınan yerler arasında birinci sırayı akraba ve hemşehriler (%65.3) alırken, ikinci sırada yardım kuruluşları (%31.8) gelmektedir. Akraba ve hemşehrilerin en çok yardım alınan durumunda olması, Türk toplumunda aile dayanışması modelinin önemini görmek bakımından dikkate değerdir.

İşçi ailesinde ekonomik sorunlarla başetmede kadınların önemli bir figür olarak ortaya çıktıkları görülmektedir. Kadınlar mahalle muhtarına yakın olan başka

kadınlarla ilişkiye geçerek, çünkü muhtar devlet imkanlarından öncelikle yakın çevresini yararlandırma yoluna gitmektedir, gıda yakacak vb. yardımlardan yararlanmaktadırlar. Bundan çoğu zaman erkeklerin haberi dahi olmamaktadır. Kadınlar bu yolla mutfak harcamalarını mümkün olduğunca asgariye indirmektedirler.

SONUÇ

İşçileşme süreci ve çalışma koşulları çerçevesinde Şubat 2001 ekonomik krizinin Ankara Mobilyacılar Sitesi İmalathanelerinde çalışan işçiler ve ailelerinin yaşama tarzına yaptığı etkileri belirlemek amacıyla yaptığımız araştırma sonucunda aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

Türkiye'nin başkentinde, Ankara'nın göbeğine yarım saat uzaklıkta, Türkiye'nin fiziki mekan bakımından en büyük sanayi bölgesi olan Siteler'de, zaten açlık sınırında yaşayan işçiler ve aileleri ekonomik krizin etkisiyle daha da zor duruma düşmüşlerdir. Batılı anlamda ideal bir işçileşme süreci yaşamayan işçiler, imalathanelerde olumsuz koşullarda, düşük ücretle, sosyal güvence ve sendikal haklardan yoksun biçimde çalışmaktadırlar. Bütün bunların sonucunda, işçiler yaptıkları işe ve sosyal çevrelerine yabancılaşmış bir alt kültür grubu olarak zor şartlarda yaşantılarını devam ettirmeye çalışmaktadırlar. İşçilerin yaşamındaki bu olumsuzluklar, organik bağlarla bağlı oldukları aile fertlerine de doğrudan yansımıştır.

Düşük eğitim düzeyindeki, çoğu vasıfsız bu işçiler, kendilerini bir kısır döngünün içinde bulmuşlardır. Kendi ifadeleriyle evlerine ekmek götürmek zorunda olan işçiler; ücret, sosyal güvence, örgütlenme vb. konulardaki bütün olumsuzluklara rağmen imalathanelerde çalışmaya devam etmektedirler. Çünkü başka alternatifleri bulunmamaktadır.

İşçilerin ifadesiyle, köydeki tarlasını satanın iki makine alıp imalathane açtığı, tam bir kuralsızlığın ve denetimsizliğin hakim olduğu Siteler'de; çok küçük imalathanelerde, eski teknolojiyle üretim yapan mobilya imalathaneleri, en küçük bir krizde varolma mücadelesi vermekte, işyerleri kapanmaktadır. Bu durum işçilerin Batılı anlamda, iş güvencesinin ve örgütlenme özgürlüğünün olduğu, bir işçileşme süreci yaşamalarını engellemiştir. Bütün bu veriler ışığında işçiler ve ailelerinin yaşama ve çalışma koşulları hakkında şunları söyleyebiliriz. Araştırmamızın amacına

uygun olarak, ki araştırma sonucunda ortaya çıkan veriler de bunu desteklemektedir, kriz ekonomik kriz olmanın yanında aynı zamanda bir toplumsal krizdir.

Bu nedenle, sosyal bilimcilere düşen görev; ekonomik krizi ve buna bağlı olarak ücret, sosyal güvence, sendikal haklar ve işçileşme süreçlerini makro ekonomik analizlerin yanında bütün bu değişkenlerin muhatabı olan insan faktörünü göz önünde bulundurarak değerlendirmektir.

KAYNAKÇA

AKCAYLI, Nurhan. *Sendika Teorisi*, Bursa, Uludağ Üniversitesi Yayını, 1983

AKŞİT, Bahattin. “Kırsal Dönüşüm ve Köy Araştırmaları (1960-1980)”, *Onbirinci Tez*, Sayı 7:11-29.

ALPER, Yusuf. *Türkiye 'de Sosyal Güvenlik ve Sosyal Sigortalar (SSK)*, Bursa, Uludağ Üniversitesi Güçlendirme Vakfı Yayını, Yayın No: 15, 1997

AMİN, Samir. *Küreselleşme Çağında Kapitalizm*, (Çev. Vasif Erenus), İstanbul: Sarmal Yayınevi, 1999

AYDOĞAN, Feramuz. *İşçi Ailesinin Sos yo-Ekonomik Özellikleri ve Tasarruf Eğilimleri*, (Yayınlanmamış Doçentlik Tezi), Sivas, 1998

AYDOĞAN, Feramuz. “Endüstrileşme Sürecinde İşçi Ailesinin Sosyolojik Çözümlemesi”, *Dünyada ve Türkiye 'de Farklılaşma Çatışma Bütünleşme*, Ankara, Sosyoloji Derneği Yayını, 2001

BAĞDADIOĞLU, Enis. *İşçiler Açısından Ücret*, Ankara, Türk-İş Eğitim Yayınları, No: 30, 1999

Bağımsız Sosyal Bilimciler. 29 Temmuz 2002

<<http://www.bagimsizsosyalbilimciler.org./yazilar/boratav3.htm>,>

BALIBAR, E., I. WALLERSTEIN. *Race, Nation, Class*, London-Newyork, Verso, 1991

BELL, Calin. *Middle Class Families: Social and Geographical Mobility*, London, Routledge, 1999

BELEK, İlker. *Postkapitalist Paradigmalar*, İstanbul, Sorun Yayınları, 1997

BENETTON, Philippe. *Toplumsal Sınıflar*, (1991) (Çev. Hüsnü Dilli), İstanbul:İletişim Yayınları, 1991

BİLGİSEVEN, A. Kurtkan. *Sosyal İlimler Metodolojisi*, İstanbul, Filiz Kitabevi, 1994

BİNBAŞIOĞLU, Cavit Etkin. *Endüstri Psikolojisi*, Ankara: Nobel Yayınları, 1992

BIRD, Gloria W. *Families and Intimate Relationships*, Newyork, Mc Graw-Hill, 1994

BLAXTER, Mildred. *Health and Lifestyles*, Routledge, London, 1990

BORATAV, Korkut. *Krizin Gelişimi ve Türkiye'nin Alternatif Sorunu*, Ankara, Kaynak Yayıncılık, 1984

BOTT, Elizabeth. *Family and Social Network; Roles, Norms and External Relationship In Ordinary Urban Families*, Newyork, Free Press, 1971

BUĞRA, Ayşe. "Ekonomik Kriz Karşısında Türkiye'nin Geleneksel Refah Rejimi". *Toplum ve Bilim*, Yaz 2001:22-30.

CALHOUN, Jackie. *Lifestyles*, Naiad Press Tallahassee, 1990

CAN, Yücel. "Yoksulluğun Yeniden Üretildiği Mekanlar Olarak Kentler". *Yoksulluk*, A. E. BİLGİLİ, İ. ALTAN (Ed.), İstanbul: Deniz Feneri Yayınları, Cilt 2, 2003

CAPLOW, T. *The Sociology of Work*, University of Minnesota Press, Minneapolis, 1954

- CASTELS, Manuel. *Kent, Sınıf, İktidar*, (Çev. Asuman Erendil), Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları, 1997
- CHANEY, David. *Yaşam Tarzları*, (1996)(Çev. Irem Kutluk), Ankara, Dost kitabevi, 1999
- COHEN, Albert K. *Delinquent Boys, The Culture of The Gang*, The Free Press, New York, 1971
- COLE, Donald W. *Meslek İntiharı*, (Çev. Yakup Coşar), İstanbul: İlgi Yayıncılık, 1989.
- CORRIGAN Paul, M. HAYES , P. JOYCE . *The Cultural Development of Labor*, Macmillan, London, 1991
- ÇALIŞKANLAR, Aziz. *Kültür Sözlüğü*, İstanbul, Altın Kitaplar Yayınevi, 1983
- ÇINGİ, Hülya. *Örnekleme Kuramı*, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Fen Fakültesi Yayınları, 1994
- DANT, Tim. *Material Culture in the Social World: Values, Activities, Lifestyles*, Open University Press, Buckingham, 1999
- DEBORD, Guy. *Gösteri Toplumu*, (Çev. Ayşen Ekmekçi, Okşan Taşkent), Ankara: Ayrıntı Yayınları, 1996
- DEMİR, Erol. *The Impact of the Economic Policies on the Survival Strategies of the Urban Poor Families in the Past-1980 Turkey*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, ODTÜ Sosyoloji Bölümü.
- DEMİR, Erol. "Türkiye'de İşçileşme Süreçleri", Toplum ve Bilim, LXVI, Bahar 1995:69-84.

DİKEÇLİĞİL, Beylû. “Bir Analiz Modeli Denemesi: Sosyal Yapı ve Toplumsal Yapı”, *Yeni Türkiye*, Türk Dünyası Özel Sayısı, cilt II, 1997: 647-666

DİKEÇLİĞİL, Beylû. *Metropolde Kariyer Meslekleri Ve Aile Yapısı Temelinde Yaşama Tarzları*, Aile Araştırma Kurumu Yayınları, 1998

DOĞAN, İsmail. *Sosyoloji, Kavramlar ve Sorunlar*, İstanbul: Sistem Yayıncılık, 2000

DUBİN, R. *Attachment to Work in A Handbook Of Work, Organization and Society*, New York: Rand Mc Nally, 1976

EĞİLMEZ, Mahfi. *Krizleri Nasıl Çıkardık*, İstanbul, Creative Yayıncılık, 2001

EĞİLMEZ, Mahfi. “Öncü Kriz”, *Radikal Gazetesi*, 30 Haziran 2002

EKE, Beylû. “Yaşam Tarzı ve Gelir Seviyesi Arasındaki İlişki”, *İ.Ü. İktisat Fakültesi Sosyoloji Konferansları*, İ.Ü. İktisat Fakültesi Yayını, 1980: 93-114.

ELBERT, W. Stewart. *Evolving Life Styles*, mc Graw Hill, NY.1973

FICHTER, Joseph. *Sosyoloji Nedir* (1971) (Çev. Nilgün Çelebi), Ankara: Attila Kitabevi, 1996

FROMM, Erich. *Çağdaş Toplumun Geleceği*, (Çev. Gülnur Kaya, Kaan H. Öktem), İstanbul: Arıtan yayınevi, 1996

GIDDENS, Anthony. *Modernliğin Sonuçları* (1992) (Çev.Ersin Kuşdil), İstanbul:Ayrıntı Yayınları, 1994

GIDDENS, Anthony. *İleri Toplamların Sınıf Yapısı* (1973) (Çev. Ömer Baldık), İstanbul: Birey Yayıncılık, 1999

GIDDENS, Anthony. *Elimizden Kaçıp Giden Dünya* (1999) (Çev. Osman Akınhay), İstanbul: Alfa Yayınevi, 2000

GÖKÇE, Birsen. *Toplumsal Bilimlerde Araştırma*, Ankara: Savaş Yayınevi, 1999.

GÜÇERİ, Şinasi. *Türk Ekonomisinin Yapısal Meseleleri*, İstanbul, İş Dünyası Vakfı Yayınları, 1993

GÜRSOY, Melih. *Dünyadaki Büyük Ekonomik Krizler ve Türkiye Ekonomisine Etkileri*, İstanbul, Metis Yayınları, 1989

HALL, Richard H. *Dimension of Work*, USA, Sage Publications, 1986

HALL, Richard H. *Sociology of Work*,. Perspectives, Analyses, and Issues. USA, Pine Forge Press, 1994

HATEMİ, Hüseyin. "Krizin Kritiği", *Düşünen Siyaset*, Ankara, Esin Sanat ve Felsefe Yayıncılık, Sayı 1, şubat 1999

HERZBERG, F. *Work and The Nature of Man*, Cleveland, OH: World, 1966

İŞIKLI, Alparslan. *Dünya Bankasının Laik İmparatorluğunda Kumarhane Kapitalizmi*, İstanbul, Otopsi Yayınevi, 2002

ILLICH, Ivan. *Tüketim Köleliği*, (Çev. Mesut Karaşahan), İstanbul: Pınar Yayınları, 1997

İNSEL, Ahmet. *Düzen ve Kalkınma Kısacasında Türkiye*, Kalkınma Sürecinde Devletin Rolü, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1996

İNSEL, Ahmet. *İktisat İdeolojisinin Eleştirisi*, İstanbul, Birikim Yayınevi, 2000

KEMERLİOĞLU, Eyüp. *Toplumsal Tabakalaşma ve Hareketlilik*, İzmir, Saray Kitabevi, 1996

KEYDER, Çağlar. “Kriz ve İşçi Sınıfı”, *Birikim*, Sayı 2:13-18.

KIRAY, Mübeccel Belik. *Toplumsal Yapı Toplumsal Değişme*, İstanbul, Bağlam Yayınları, 1999

KLARREİCH, Samuel H. *Stressiz Çalışma Ortamı*, (Çev. Bengi Güngör), Ankara: Öteki Yayınevi, 1993

KÖMÜRCÜ, Güler. *Şubat 2001 Krizinin Ardındaki Yolsuzlukların Çetelesi*, İstanbul, Su Yayınları, 2001

KURTKAN, Amiran. *Sosyal İlimler Metodolojisi*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayını, 1978

LEWIS, Jerry M. *The Birth of the Family*, Brunner/Mazel Publishers, New York, 1989

LLOYD, Peter. *A Third World Proletariat?* George Allen ve Unwin, Londra, 1982

LUKES, Steven. *Marksizm ve Ahlak*, (1988) (Çev. Osman Akınhay), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1998

MACKENZIE, G. *The Aristocracy of Labor: The Position of Skilled Craftsmen in the American Class Structure*, Cambridge University Press, Cambridge, 1973.

MARCUSE, Herbert. *Tek Boyutlu İnsan*, (1964)(Çev. Avşar Timuçin, Teoman Tandoğan), İstanbul: May yayınları, 1975

MARSHALL, Gordon. *Sosyoloji Sözlüğü*, Ankara: Bilm ve Sanat Yayınevi, 1999

MORTAN, Kenan. *Uluslararası Kaos mu? Türkiye'de Krizmi?*, İstanbul, Dünya Yayıncılık, 2001

ÖNGEN, T. *Prometheus'un Sönmeyen Ateşi: Günümüzde İşçi Sınıfı*, İstanbul, Alan Yayıncılık, 1994

ÖZGÜVEN, İbrahim Ethem. *Ailede İletişim ve Yaşam*, Ankara: PDREM Yayınları, 2001

ÖZGÜVEN, İbrahim Ethem. *Endüstri Psikolojisi*, Ankara: PDREM Yayınları, 2003

ÖZLEM, Ermiş. "Kriz Sonrası Neler Değişti", *Globus Dergisi*, VI, 2001:141-150.

POLANYİ, Karl. *Büyük Dönüşüm* (1944)(Çev. Ayşe Buğra), İstanbul: İletişim Yayınları, 2000.

POLUNIN, Nicholas. *Population and Global Security*, Cambridge University Press, 1988

POSTER, Mark. *Eleştirel Aile Kuramı*, (1980) (Çev. Hüseyin Tapınç), İstanbul: Ayrıntı Yayınevi, 1989

RITZER, George. *Büyüsü Bozulmuş Dünyayı Büyülemek*. (1999)(Çev. Şen Süreyya), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2000

ROSİER, Bernard. *İktisadi Kriz Kuramları*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1991

SCHNEIDER, Eugene V. *Industrial Sociology*. Second Edition, Mc. Graw-Hill Company, London, 1969.

SCHUMPETER, Joseph A. *Kapitalizm*, (1966)(Çev.Tunay Akoğlu), İstanbul: Varlık Yayınları, 1981a

SCHUMPETER, Joseph A. *Kapitalizm, Sosyalizm ve Demokrasi*, (1967)(Çev. Rasin Tınaz), İstanbul: Varlık Yayınları, 1971b

SEZAL, İhsan. *Sosyolojiye Giriş*, Ankara: Martı Kitap ve Yayınevi, 2003

SOBEL, Michael E. *Lifestyle and Social Structure; Concepts, Definitions, Analyses*, Academic Press, New York, 1981

SOBEL, Michael E. Lifestyle Differentiation and Stratification in Cotemporary U.S. Society. *Research in Social Stratification Mobility*, vol. II, Der. Donald J. Treiman-Robert V. Robinson, Connecticut: JAI Press Inc., ss. 115-144

SOMEL, Cem. "Azgelişmişlik Perspektifinden Küreselleşme", *Doğu-Batı*, XVIII, 2002: 141-150.

SWINGEWOOD, Alain. *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi*, (1991) (Çev. Osman Akınhay), Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 1998.

TALAS, Cahit. *Toplumsal Ekonomi*, Ankara: İmge Kitabevi, 1997

TAYLOR, Frederick W. *Scientific Menagement, The Sociology of Organizations*, New York: Free Press, 1970.

- TEZCAN, Mahmut. *Sosyolojiye Giriş*, Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayını, 1995
- THUROW, Lester C. *Kapitalizmin Geleceği*, (1996)(Çev. Mustafa Köpüşoğlu), İstanbul: Koç Uniys Yayınları, 1996
- TİMUR, Serim. *Türkiye 'de Aile Yapısı*, Ankara: Sevinç Matbaası, 1972
- TOLAN, Barlas. *Çağdaş Toplumun Bunalımı Anomi ve Yabancılaşma*, Ankara, Ankara İktisadi ve Ticari Bilimler Akademisi Yayınları, 1981
- TONAK, E. Ahmet. *Küreselleşme*, Ankara, İmge Kitabevi, 2000
- TOURAINÉ, Alain. *Birlikte Yaşayabilecek miyiz?* (1997) (Çev. Olcay Kunal), İstanbul: YKY, 2002
- TURNER, Bryan S. *Statü* (1988) (Çev. Kemal İnal), Ankara: Ütopya Yayınevi, 2001
- WALLERSTEIN, Immanuel. *Tarihsel Kapitalizm*, (1983) (Çev. Necmiye Alpay), İstanbul: Metis Yayınları, 1996.
- WALLULIS, Jerald. *The New Insecurity: The End of The Standard Job End Family*, New york, State Univercity of New York Press, 1998
- VALERY, Paul. *Tinsel Kriz*, İstanbul, Afa Yayınevi, 1996
- WEBER, Max. *Sosyoloji Yazıları*, Der. H. H. Gerth ve C. W. Mills. (Çev. Taha Parla), İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları, 1987

WEBER, Max. *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu* (1920) (Çev. Zeynep Aruoba), İstanbul: Hil Yayın, 1997

WOOD, Ellen M. *Kapitalizmin Kökeni* (1999) (Çev. A Cevdet Aşkın), Ankara:Epos Yayınları, 2003

YAYLA, Atilla. *Liberalizm*, Ankara, Liberte Yayınları, 2000

YAZICI, Erdinç. *Sosyo- Kültürel Değişme Sürecinde Karabükte İşçi Ailesi*, Ankara, İmaj Yayınevi, 1992

Türk İş Konfederasyonu. 13 Ocak 2004

<<http://www.turkis.org.tr/>>

YILDIRIM, Cemal. *Bilim Felsefesi*, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2000

YILDIRIM, Zeynep Bilge. "Toplumsal Krizin Tezahürleri", *Doğu-Batı* XVIII, Yaz 2002: 255-273.

YILDIZOĞLU, Ergin. *Globalleşme ve Kriz*, İstanbul, Alan Yayıncılık, 1996

YÜCEL, Asım. *Emek Ekonomisi ve Endüstriyel İlişkiler*, Ankara, Kalite Matbaası, 1980

Ekonomik Krizlerin İşçi Ailelerinin Yaşama Tarzına Etkileri Araştırması
Anket Formu

Uygulama Tarihi.....Uygulama Yeri Anket No.....

1. Cinsiyetiniz nedir?

1-Erkek ()

2-Kadın ()

2. Medeni durumunuz nedir?

1-Evli ()

2-Bekar ()

3- Boşanmış-dul ()

3. Kaç yaşındasınız?

.....

4. Doğum yeriniz aşağıdakilerden hangisidir?

1- İl ()

2- İlçe ()

3- Köy ()

5. En son mezun olduğunuz okul aşağıdakilerden hangisidir?

1-İlk okul ()

3-Lise ()

2-Ortaokul ()

4-Başka. Belirtiniz ()

6. Evli iseniz hangi yolla evlendiniz?

1-Tanışarak-anlaşarak evlendim ()

3-Kaçırarak evlendim ()

2-Görücü usulü ile evlendim ()

7. Ailenizde sizinle birlikte toplam kaç kişi yaşamaktadır ?

.....

8. Boşandıysanız ya da ayrı iseniz nedeni nedir?

1-Ekonomik nedenler ()

3-Kültürel farklılık ()

2-Geçimsizlik ()

4-Başka ()

9. Boşandıysanız yada ayrı iseniz hangi tarihte boşandınız ya da ayrı yaşamaya başladınız?

1-Ekonomik krizden önce

2-Ekonomik krizden sonra ()

10. Oturduğunuz ev kendinizin mi ?

1-Evet kendi evim ()

3- Ailemin evinde oturuyorum ()

2-Kirada oturuyorum ()

11. Ailenize sizinle birlikte kaç kişi gelir getiren bir işte çalışmaktadır?

.....

12. Evinize ayda toplam ne kadar para girmektedir?

.....

13. Hangi semtte oturuyorsunuz?

.....

14. Oturduğunuz semti seçme nedeniniz nedir?

1-İşyerime yakın olması ()

2-Akraba ve hemşehrilerimin bu semtte oturuyor olması ()

3. Bu semtte kiralar ucuz olduğundan ()

4.Diğer ().....

15. Nasıl bir evde oturuyorsunuz?

1-Apartman dairesi () 2- Gecekondu () 3- Diğer ()

16. Eşiniz çalışıyor mu?

1-Evet çalışıyor ()

2-Hayır çalışmıyor ()

17. Eşiniz çalışmıyorsa çalışmama nedeni nedir?

- 1-Çalışmak istemiyor ()
- 2-Çalışmasına izin vermiyorum ()
- 3-İş bulamıyor ()
- 4-Çocuklara bakmak zorunda olduğu için çalışmıyor ()

18. Evde kararları genellikle kim verir?

- 1- Ben veririm ()
- 2- Eşim verir ()
- 3- Eşim ve ben birlikte verimiz ()

19. Kendinizi hangi gelir grubuna dahil ediyorsunuz?

- 1-Zengin ()
- 2- Orta halli
- 3-Fakir ()

20. Şu anda ailede kimlere birlikte yaşıyorsunuz?

.....

.....

.....

21. İşinizden elde ettiğiniz kazancınız dışında ek bir geliriniz var mı? (Birden fazla şık işaretleyebilirsiniz).

- 1-Kira geliri ()
- 2-Tarım arazisi ()
- 3-Faiz ()
- 4-Tahvil, hisse senedi vb. ()
- 5- Ek iş yapıyorum ()
- 5-Diğer ().....

22. Çalışmadığınız zamanlarda en fazla ne yaparsınız ?

1-Müzik dinlerim ()	5-Internet kafeye giderim ()
2-Ev ziyaretine giderim ()	6-Televizyon izlerim ()
3-Kahvehaneye giderim ()	7-Kitap okurum ()
4-Spor yaparım ()	8-Arkadaşlarımla birlikte olurum ()

23. Kendinizi nasıl tanımlarsınız ?

1-Liberal	4-Dindar
2- Sosyal demokrat	5-Sosyalist
3-Milliyetçi Muhafazakar	6-Kemalist

24. Sizce Türkiye'nin en önemli sorunu nedir? (Onem sırasına göre sıralayınız)

1-Hayat pahalılığı ()	4-Yolsuzluk ekonomisi ()
2-İşsizlik ()	5- Ahlaki bozulma ()
3-Demokrasinin bütün kurum ve kurallarıyla işlememesi ()	
6- Diğer ().....	

25. Şubat 2001'de yaşanan olayı nasıl tanımlıyorsunuz?

1-Yaşanan bir ekonomik krizdi ()
2- Bir ekonomik kriz olmanın ötesinde bir toplumsal krizdi ()

26. Kriz ortamından çıkmanın yolu sizce nedir?

1-Ekonominin düzeltilmesi ()
2-Demokrasinin bütün kurum ve kurallarıyla işletilmesi ()
3- İşsizlikle mücadele edilmesi ()

27. 3 Kasım 2002 genel seçimindeki oy kullanma tercihinize ekonomik kriz etki etti mi?

1-Hayır etki etmedi()
2-Evet etki etti, ekonomik krizin sorumlusu olarak gördüğüm iktidar partilerine oy vermedim ()

28. Ekonomik krizin etkisiyle birilerinden yardım aldınız mı ?

1- Evet yardım aldım ()

2- Hayır yardım almadım ()

29. Yardım aldıysanız kimden/kimlerden yardım aldınız? En fazla üç tane işaretleyiniz.

1-Anne babamdan ()

4-Komşularımdan ()

2- Kardeşlerimden ()

5-Hemşehrilerimden ()

3-Akrabalarımıdan ()

6-Yardım kuruluşlarından ()

30. Yardım almadıysanız nedeni nedir?

1-İhtiyacım olmadı, idare ettik ()

3- Kimseden yardım almak

istemedim ()

2- Almak istedim ancak alamadım ()

4- Diğer ().....

31. Şubat 2001 Ekonomik krizin sorumlusu olarak kimi görüyorsunuz?

1-IMF ve Dünya Bankasını ()

3-Yolsuzlukları ()

2-Hükümeti ()

4-Başka.()

5- Herhangi bir fikrim yok ()

32. Ekonomik krizden sonra Site çalışanları tarafından düzenlenen esnaf eylemine katıldıysanız katılma nedeniniz neydi?

1-Hayır katılmadım ()

2-Katıldım çünkü ekonomik krizin olumsuz etkilerine dikkat çekmek istedim ()

3-Herhangi bir özel amacım yoktu arkadaşlar katıldığı için ben de katıldım ()

33. Sigortanız var mı?

1-Evet var ()

3-Ekonomik krizden önce vardı

2- Hayır yok ()

34. Eğer sigortanız yoksa sigortalanmak için herhangi bir girişimde bulundunuz mu?

- 1-Herhangi bir girişimde bulunmadım ()
- 2-Girişimde bulundum işlemler devam ediyor ()
- 3-Girişimde bulundum ancak işyeri sahibi sıcak karşılamadı
- 4-Başka.....

35. Ne kadar süredir bu işyerinde çalışıyorsunuz?

.....

36. İşverenle uyuşmazlığa düştüğünüzde ne yaparsınız?

- 1-Hukuki yollardan hakkımı ararım ()
- 2-İşverenin sözüne itibar ettiği kişileri devreye sokarım ()
- 3- Hiç bir şey yapmam ()
- 4- Başka ()

37. Aşağıdaki ifadelerin karşısına size uygun olan seçeneği işaretleyiniz.

	Evet	Hayır
1. Etrafımdaki insanlara rağmen kendimi sık sık yalnız hissedirim		
2. Çevremdeki olaylar o kadar karmaşık olmaya başladı ki olup bitenlere anlam veremiyorum		
3. Günlük hayatta karşılaştığım sorunların çözümü için elimden bir şey gelmez		
4. Sık sık önemsiz bir insan olduğumu düşünürüm		
5. İşimi yaparken kendi düşüncelerimi uygulama imkanım çok az		
6. Yaptığım işten hiç zevk almıyorum		

38. Ekonomik kriz ilişkilerinizi nasıl etkiledi?

Krizin Etkileri	1 Olumlu etkiledi	2 Etkilemedi	3 Olumsuz etkiledi
1. Kriz eşinizle ilişkilerinizi etkiledi mi?			
2. Kriz çocuklarınızla ilişkilerinizi etkiledi mi?			
3. Kriz işverenle ilişkilerinizi etkiledi mi?			

39. Ekonomik krizden sonra hayatınızda neler değişti?

Meydana gelen değişiklikler	1 Evet	2 Hayır
1. Ev, arsa ya da dükkanımı sattım		
2. Daha ucuz bir eve taşındım		
3. Arabamı sattım		
4. Gıda harcamalarında kısıtlamaya gittim		
5. Giyim harcamalarında kısıtlamaya gittim		
6. Ailemin yanına taşındım		
7. İcralık oldum		
8. Bazı ev eşyalarını satmak zorunda kaldım		
9. İşveren iken işçi pozisyonuna düştüm		
10. Kumar, sigara, alkol gibi zararlı alışkanlıklar edindim		
11. Kahvehaneye daha sık gitmeye başladım		
12. Eskisi kadar sık memlekete gidip-gelemediğim		
13. Çocuğumu/çocuklarımı ilköğretimden sonra okuldan almak zorunda kaldım		
14. Sağlık harcamalarından kısmak zorunda kaldım		

40. İşinizde karşı karşıya olduğunuz en önemli sorun sizce hangisidir? (En önemlisini işaretleyiniz).

- 1-Ücretlerin yetersiz oluşu ()
- 2-İş güvencesinin olmaması ()
- 3-Çalışma şartlarının kötülüğü ()
- 4-Sosyal güvencemizin olmaması ()
- 5-Sendikamızın olmaması ()

41. Aşağıda iki farklı işin ve işyerinin özellikleri verilmiştir. Bu özelliklerden hangileri sizinkine uymaktadır?

A İşinin Özellikleri	B İşinin özellikleri
1. Düzenli iş ()	Kısa süreli iş ()
2. Arkadaşça ve makul davranan bir ustabaşı ()	Baskıcı bir ustabaşı ()
3. Çalışma hızını ayarlama fırsatı ()	Baskı ()
4. Örgütlenme özgürlüğü ()	Yönetimin örgütlenme üzerinde baskı kurması ()
5. İyi bireysel ilişkiler kurma fırsatı ()	Kopuk ilişkiler etkileşim yokluğu ()
6. İdarenin tutumlarıyla ilgili bilgilendirme imkanı ()	Bilgilendirme eksikliği ()
7. Sağlık ve güvenlik tedbirlerinin alınması ()	Yetersiz sağlık ve güvenlik düzenlemeleri ()
8. Temiz bir ortam ()	Kirli,tozlu ve dumanlı ortam ()
9. Rahat çalışma için sıcaklık ve aydınlatma ()	Düşük ısı ve yetersiz aydınlatma ()
10. Üst sınıftan insanlarla birlikte çalışma ()	Alt sınıf ya da düşük statülü kişilerle çalışma ()
11. Küçük ayrıcalıklar elde etme fırsatı ()	Bir birey olarak öne çıkma şansının düşüklüğü ()

42. Çocuklarınızın sizinle aynı mesleği yapmasını ister misiniz?

1-Evet isterim ()

2-Hayır istemem ()

43. İşinizi severek mi yapıyorsunuz?

1- Evet işimi severek yapıyorum ()

2- İşimi sevmiyorum, ancak yapabileceğim başka bir iş yok ()

44. Yaptığınız işten elde ettiğiniz kazanç hakkında ne düşünüyorsunuz?

1-Yeteri kadar kazanıyorum ()

2- İdare edecek kadar alıyorum ()

3- Kazancım çok düşük ()

45. İşiniz hakkındaki düşünceniz nedir?

2-Yaptığım iş özel bir vasıf gerektirmez ()

2-Yaptığım iş herkesin yapamayacağı vasıf gerektiren bir iştir ()

46. Geleceğe ilişkin düşünceniz nedir?

1-Gelecekten ümitliyim () 2-Gelecekten ümitli değilim ()

47. Ekonomik krizin hayatınızda meydana getirdiği olumsuzlukları bertaraf edebileceğinize

inanıyor musunuz?

1-Gayret edersem sıkıntıları aşabileceğime inanıyorum ()

2-Sıkıntıları aşabileceğim konusunda hiç ümitli değilim ()

48. Hayatta çalışarak bir yerlere gelebileceğinize inanıyor musunuz?

1-Evet inanıyorum ()

2-Hayır inanmıyorum ()

49. Başarılı olmanın ölçüsü sizce nedir? (Birden fazla şık işaretleyebilirsiniz)

- 1- Varlıklı olmak ()
- 2- İyi bir öğrenim görmek ()
- 3- Geçerli bir mesleğe sahip olmak ()
- 4- Çevreden sevgi ve saygı görmek ()
- 5- Başka.....

50. Sitelerde çalıştığınızı söylediğinizde insanların tepkisi nasıl oluyor?

- 1- 1- Küçümser bir tavır takınıyorlar ()
- 2- 2- Benden uzak durmaya çalışıyorlar ()
- 3- 3- Normal davranıyorlar ()

51. Sıkıntılarınızı en çok kiminle paylaşırsınız?

- 1- 1- Kimseyle paylaşmam ()
- 2- 2- Ailemle paylaşırım ()
- 3- 3- Arkadaşım/arkadaşlarımla paylaşırım ()
- 4- 4- İşverenle paylaşırım ()

52. Arkadaş çevreniz kimlerden oluşmaktadır?

- 1- İşyerinde beraber çalıştığım arkadaşlardan ()
- 2- Komşularımız olan kişilerden ()
- 3- Başka. Belirtiniz.....

53. Çevredeki insanlar sizi 'Siteci' olarak tanımlamaktadırlar. Sizce de bu tanımlama farklı bir kültüre mi işaret etmektedir?

- 1- Evet ()
- 2- Hayır ()

54. Cevabınız evet ise 'Siteci' olmanın ortak özellikleri nelerdir?

- 1-.....
- 2-.....
- 3-.....
- 4-.....
- 5-.....

55. Şimdiki hükümetin uygulamalarıyla krizden çıkılabileceğine inanıyor musunuz?

- 1-Evet inanıyorum ()
- 2-Hayır inanmıyorum ()
- 1- Artık ben de neye inanıp neye inanmayacağımı bilemiyorum ()

56. İşçilerin ayrı bir sınıf oluşturduğunu düşünüyor musunuz?

- 1- Evet düşünüyorum ()
- 2- Hayır düşünmüyorum ()

57. Eğer işçilerin ayrı bir sınıf oluşturduğunu düşünüyorsanız, kendinizi işçi sınıfına dahil ediyor musunuz?

- 1- 1- Evet dahil ediyorum ()
- 2- 2- Hayır dahil etmiyorum ()

58. Sendikanız var mı?

- 1- 1- Evet var ()
- 2- 2- Hayır yok ()

59. Tasarruf yapabiliyor musunuz?

- 1- Evet yapabiliyorum ()
- 2- Hayır yapamıyorum ()
- 3- Ekonomik krizden önce yapıyordum şimdi yapamıyorum ()